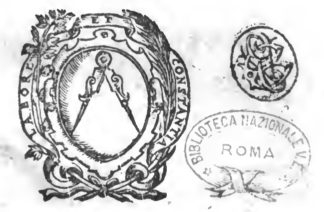
IOSEPHI SCALIGERI
IVL. CÆS. F.

DE
RE NVMMARIA
Dissertatio,

LIBER POSTHVMVS:

Ex Bibliotheca Academiæ Lugd. Bat.

EX OFFICINA PLANTINIANA
RAPHELENGII,
1616.

Nobilissimis & Amplissimis Viris,
Academiæ Lugduno-Batauæ

CVRATORIBVS,

ADRIANO A MATENES,
Domino in Matenes, & Opmeer:
CORNELIO VANDER MIILE,
Domino in Mijlen, Equiti:

ET

Amplissimis Prudentissimisque viris,
Reipublicæ Leydensis

CONSVLIBVS,

IOANNI IISENHOVTIO VANDER NES,
FRANCONI DVICKIO,
CASPARO BANCHEMIO,
CORNELIO WESPIO:

Amplissimo Prudentissimoque Viro
NICOLAO SEYSTIO,
Eiusdem Reip. SYNDICO, & DD.
Curatotibus A SECRETIS.

VIRI AMPLISSIMI,

QVANTAM nummariæ rei cognitio veterum ſcriptis lucem afferat, vt non vtilis ſolum, ſed etiam neceſſaria videatur, tot loca, tamque illuſtria apud philologos, oratores, hiſtoricos paſſim obuia ſatis ſuperque demonſtrant; quæ vt à peritis rerum ſumma cum oblectatione leguntur, ita ab imperitis plurimum ſine fructu aut vtilitate vlla tranſmittuntur. Nam quem non iſta in admirationem rapiunt, ſi frugalitatem infantiæ Imperii Romani, cum illa adultæ ætatis effuſione, hoc eſt, ſi prima cum mediis & extremis contendas: cúm impendia, quæ in rempublicam, in militiam, donationes, delubra, amphitheatra, porticus, aquæductus, hoc eſt, publicam munificentiam: deinde priuatorum hominum cenſum, Imperatorum & Regum liberalitatem,

tem, aliorum immenſam cupiditatem & auaritiam, horum prodigentiam, hoc eſt, illam hominum vitam & mores tot retro ſeculis actam cum animo tuo tecum ipſe ſubduces, & tanquam tabulas accepti & expenſi in abaco tuo ipſe conficies, atque pretia ſingulorum definies. Neceſſe profecto eſt animum iſta perſpicué & intelligenter explicantem ſumma oblectatione & gaudio affici, ſi quando illa tempora cum ſuo quiſque ſeculo comparabit. Cum videbit populum Romanum, cuius imperium iiſdem, quibus vrbs ipſa limitibus initiò continebatur, frugalitate & continentia à tam paruis incunabulis exorſum, pene totius orbis imperio potitum; tandem ſumma omnium rerum affluentia, tanquam prædones publicos totius mundi rapinis ſpoliiſque onuſtos, mole ſua grauatum corruiſſe. Hic enim ille populus eſt orbis domitor, cui ne in nuptiis quidem ac repotiis licuerit

amplius quam centenos æris insumere, quæ summa eo seculo valebat denariis decem, & habent pondus argenti quinque & septuaginta stuferorum Hollandicorum. atque id quidem iam Asia deuicta, quæ tamen luxuriam primum misit in Italiam. Hac enim animi magnitudine populus ille fuit, vt cum priuatis in rebus suisque sumptibus minimo contentus tenuissimo cultu viueret, in Imperio atque publica dignitate omnia ad gloriam splendoremque reuocaret. Cum tamen Reipublicæ annui reditus vsque ad Pompeium Magnum non admodum magni fuerint. Is enim post subactum Orientem, cum de tot regibus populisque amplissime triumphasset, literis recitatis declarauit, quod cum Respublica antea e vectigalibus caperet denariûm quingenties, tum e ditionibus a se adiectis accessissent denariûm octingenties. Ergo cum Respub. antea possideret annuatim

florenos

florenos noſtrates 16520210, ſiue daleros Hiſpanicos 7029876, poſtmodum e reditibus annuis habuit florenos 42952548, quæ ſumma etſi ampla pro magnitudine tamen Imperii Romani haud magna hodie videatur, & tot legionibus alendis, ſociorumque auxiliis vix ſuffectura, niſi ſtipendii exilitas omniumque rerum vilitas eo ſeculo ſumma fuiſſet. tum enim militis diurnum fuit denarii pars tertia, ſtuferi noſtrates 2$\frac{1}{3}$. Verum vt iſta infra mediocritatem, ita illud contra omnem modum & propemodum fidem excedere videtur, quod de vno Caligula Tranquillus narrat, qui tanquam gurges & vorago publici patrimonii ſeſtertiûm vicies ſepties millies, qui ſunt floreni Hollandici 223022847 non toto vertente anno abſumſerit, vt iam minus incredibile videatur quod de Veſpaſiano idem prodidit: Profeſſus eſt, inquit, quadringenties millies opus eſſe, vt reſpublica ſtare poſſet: quod cum

ipse imperare cœpisset summa esset ærarii fiscique inopia. ea summa ad Hollandicos florenos redacta, valet florenis 3304042179, hoc est tonis auri nostris amplius triginta tribus millibus & quadraginta: quæ profecto immensa pecuniæ vis est. Longum esset singula referre & spissum opus. Quare cum ista, cæteraque huius generis compluria, vnde maximarum sæpe rerum momenta pendent, absque veterum nummorum æstimatione ac pretio cognosci & intelligi non possint, eam ob causam doctissimus quisque hic operam suam vtilissime collocari putauit. sed cum ardua & magnæ difficultatis ea res esset, post Alciatum, Budæum cæterosque, qui hanc inter primos aggressi sunt, non desierũt de eadem re suam sententiam publicis literis consignare viri doctissimi Agricola, Hotomannus, aliique: sed singuli e suæ eruditionis & obseruationum penu tanquam symbolam

aliquam

aliquam huc contulerunt, & quæ á prioribus vel non obſeruata vel minus rectè annotata deprehendiſſent, tanquam in commune conſultantes, protulerunt. Multa enim ſunt quæ aliter Græci, aliter Latini de eadem re prodiderunt, qui error non animaduerſus illis quoque errandi occaſionem iniecit: nonnulla etiam ὁλοσχερῶς enuntiata ſi nimis preſſè & anguſtè accipiantur, á vero abeſſe videbuntur: verum hæc etiam fortaſſis leuiora, præ iis quod ſæpe locos minus ſanos quilibet pro ſe rapiat. atque ideo cum tantopere intricata, & tot difficultatibus obſepta eſſet huius rei explicatio, non mirandum eſt tam multos commentarios á doctiſſimis ſemper viris de hac vna re conſcriptos extare: vt etiam ii qui ex profeſſo id non agunt, tamen vbi occaſio oblata id ſinat, non aliquid inde ſibi delibandũ putent. Quamobrem cum eruditorum ille Phœnix Ioſephus Scaliger etiam hanc rem ſua cura &

industria non indignam existimauerit, & ipse multa ab aliis male expressa, vel in alienum sensum detorta, vel denique nondum obseruata in hanc diatribam coniecerit, cuius copiam sibi fieri omnes vndique efflagitant, eam vestro nomini, Viri Amplissimi, nunc offero. Postquam enim doctissimi & clarissimi viri hunc librum publica luce dignissimum censuerunt, non puto equidem quidpiam causæ esse, cur etsi mole exiguus sit, vestri nominis splendore & titulo minus dignum arbitrari quis possit: cum non magnitudine sed bonitate istæ merces, vt gemmæ, æstimandæ sint. Et quoniam hunc librum vestræ Bibliothecæ ab autore dicatum priuatim receperitis, eundem publico omnium vsui vestris auspiciis expositum, etiam tanto gratiorem futurum confido, quanto publica vtilitas priuatæ est anteferenda. de quo vt non dubitem facit animus & affectus vester literis

promo-

promouendis natus: quem vt perpetuum nobis esse velit, summum illud numen supplex veneror.

Vestræ Amplitudini

addictissimus

WILLEBRORDVS SNELLIVS R. F.

NO-

NOMINA AVTORVM
VETERVM ET RECENTIORVM

qui hoc libello citantur, explicantur, aut emendantur.

Phi-

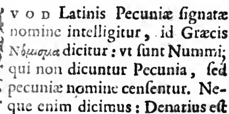
Testa-

IOSEPHI SCALIGERI IVL. CÆS. F.

DE RE NVMMARIA ANTIQVORVM, DISSERTATIO,

Liber posthumus.

QVOD Latinis Pecuniæ signatæ nomine intelligitur, id Græcis Νόμισμα dicitur: vt sunt Nummi; qui non dicuntur Pecunia, sed pecuniæ nomine censentur. Neque enim dicimus: Denarius est pecunia argentea valens sexdecim assibus: sed, Denarius est pecuniæ argenteæ nummus. Νόμισμα mediæ vetustatis Græci pro quauis specie Nummi dicunt. Sic Hesychius: Νομίσματος ἀργυρίου δραχμαὶ δέκα. Vetustissimi autem nummum non νόμισμα, sed νομίσματος esse dicebant. Talentum vero νόμισμα vocabant, quia dinumeratione, non corpore constabat. Non enim Talentum est nummus, sed νομίσματος ἀργυρείου δραχμαὶ ἑξακισχίλιαι. Nummus, vt ait Iuuenalis, est

Concisum argentum in vultus faciesque minutas:

cuiusmodi est Drachma & Denarius. At Talentum non ita: quod non nummi, sed pecuniæ no-

mine, intelligitur. Non enim est ἀργυροῦ τι χάραγμα, sed ἀργυροῦ νομίσματ@- ὁλκὴ, καὶ ἄθροισμα. Locus est luculentus apud Ammonium: Τετράχμον, τὸ νόμισμα. Τετράδραχμον δὲ τῶν τεσσάρων δραχμῶν. Qui aliis Στατὴρ vel Τετράδραχμον dicitur, hoc proprie dicitur Τετράχμον. Valor autem eius vt quatuor drachmæ, aut XXIIII oboli. Mihi contra sentire videtur, Staterem ipsum proprie dici Tetradrachmon, & speciem nummi argentei; Τετράχμον autem eius valorem, puta IV drachmas aut XXIIII obolos, aut CXCII χαλκοῦς. Eustathius putat deprauatum esse ex Τετραδράχμου. Etymologicon negat. Porro ἄθροισμα, siue νόμισμα, aut pondere aut dinumeratione fungebatur. Menander:

Ὁλκὴν ταλάντου χρυσίου σοὶ, παιδίον,
Ἔστησα τηρῶν.

Pondus talenti auri tibi appensum seruo, o puer.
Non enim nummum repræsentare potuit, cuius modi nullus erat, sed pondus. Aliter dinumerabatur. Plautus:

Talentum argenti ipsus sua dinumerat manu.
Quod igitur traditione vnius speciei præstari non poterat, hoc fiebat aut pondere, aut dinumeratione, vt ostensum est. Nulla enim gens est, quæ non solum nummis, sed etiam certa nummorum collectione non vtatur, quæ nummi quidem vnius vice fungitur, sed tamen nummus non est, quia tanti ponderis species cudi non possunt; cuiusmodi Talentum, Mina, Libra, & apud Teutonas Tonna auri, quæ est ὁλκὴ, aut ποσότης, non nummus. Ἐν νομίσματι Græcorum huiusmodi ἀθροίσματα duo sunt, Mina & Talentum: in Romana pecunia, vnica Libra est: quod verbum triplici notione fungitur.

gitur. Nam & certum pondus significat; vnde Librales lapides dicuntur: & id, ad quod pondera examinantur; vnde Libripens, ὁ σταθμοῦχος: & pecuniæ corpus, quod tam numero quàm pondere fungitur. Hæc tria quoque in vno nomine Ταλάντου deprehenduntur. Nam & ponderis nomen est, quod dicitur στατικὸν τάλαντον, vnde ταλαντιαῖοι λίθοι, & ταλαντιαία χάλαζα, quod Latinis Librales lapides, & Libralis grando: & examen, vel trutina. vt Homero:

——— δύω ἐτίταινε τάλαντα.

Aristophanes:

ἀλλ' ἡ ταλάντῳ μουσικὴ σταθμήσεται·

& denique νομίσματος ἄθροισμά τι. Vnde Talentum Euboïcum, Ægineticum, Babylonicum, Atticum, Siculum.

PECVNIÆ, vt iam diximus, maximus modus apud Græcos Talentum; apud Romanos Libra. Apud Siculos Talentum erat ἀνάλογον Libræ Romanæ, non autem ἰσοδύναμον. Et quidem ἀνάλογον, quatenus duodecima eius pars erat Νοῦμμος, vt Libræ Romanæ Vncia. Ἰσοδύναμον autem Romanæ Libræ non erat, vtpote quod Denarii Romani vix septima pars esset. Igitur Talentum Siculum prius erat XXIIII νούμμων: postea XII æstimatum est. eratque non nummus, sed ἄθροισμα, siue ὁλκή. Νοῦμμος autem erat τριῶν ἡμιωβολίων, hoc est XII χαλκῶν, quantorum octo est obolus Atticus. Sed Tarentinis νοῦμμος erat argenteus, cui incusus erat Taras Neptuni filius Delphino insidens. cuiusmodi multos vidimus hodie drachmæ pondere, si bene memini. Apud Suidam: Τὸ Τά-

λάντον δὲ τὸ νῦν λεγόμενον Ἀττικὸν, παρὰ δὲ Σικελιώταις τὸ μὲν ἀρχαῖον ἦν μνῶν κδ΄, νῦν δὲ ιβ΄. Legendum νούμμων κδ΄. Quæ mendosa lectio imposuit doctissimo Agricolæ pag. 296. *Siculum,* inquit, *vetus, fuit quatuor & viginti minarum.* Itaque Talentum Siculum erat CXLIIII χαλκῶν, XVIII obolorum, trium drachmarum Atticarum. Quod & Festi auctoritate comprobatur; apud quem legimus: *Alexandrinum* (Talentum) XII *denariûm: Neapolitanum sex denariûm: Syracusanum triũ denariûm: Rheginum victoriati.* Atque ita Talentum Siculum erat ἀνάλογον Libræ Romanæ, quatenus, vt diximus, in duodecim νούμμους tribuebatur, vt Libra Romana in totidem vncias: cuius partibus longe conuenientius respondebat λίτρα. Nam & Libra est nomen Siculum, quod ipsis λίτρα dicebatur: & Vncia, Sextans, Quadrans, Triens, Dextans sunt plane Sicula nomina. Et λίτρα non erat nummus; sed ὁλκή, ποσότης, ἄθροισμα. Eius duodecima pars dicebatur οὐγκία, duodecimæ duæ ἑξᾶς· tres τετρᾶς, quatuor τριᾶς, quinque duodecimæ πεντόγκιον, dimidium ἡμίλιτρον, septem duodecimæ ἑπτάγκιον, vel ἑπτάουγκιον, & sic deinceps. Quare Vncia non est Romanum, sed Siculum, vt Sextans, quod est ἑξᾶς, ἑξᾶντος· prius dictum ἑκτάς, & postea ἑξᾶς: vt quod aliis φωνήεις, τιμήεις, αἰγλήεις, Siculis & Doribus omnibus φωνᾶς φωνᾶντος, τιμᾶς τιμᾶντος, αἰγλᾶς αἰγλᾶντος. Pollux libro IV, postquam docuit λίτραν esse verbum Siculum, & Doriensium, subiicit: Ἀριστοτέλης δὲ ἐν μὲν Ἀκραγαντίνων πολιτείᾳ προειπών, ὡς ἐζημίουν πεντήκοντα λίτραις, ἐπάγει· Ἡ δὲ λίτρα δύναται ὀβολὸν Αἰγιναῖον. ἐν δὲ Ἱμεραίων πολιτείᾳ φησίν, ὡς οἱ μὲν Σικελιῶται τοὺς δύο χαλκοῦς ἑξᾶντα καλοῦσι,

χαλκοῦς, τὴν δὲ ἕνα οὐγκίαν. Aristoteles, inquit, duos æreolos à Siculis ἑξᾶλιτρα vocari perhibet; vnum autem οὐγκίαν. Mirum verò genus loquendi, ἑξᾶλιτρα vocari, pro sexta parte τῆς λίτρας, quod ἑλληνικώτερον diceretur ἑκτημόριον τῆς λίτρας. Mirum, inquam, genus loquendi; sed quod exemplo non caret. Nam quo modo dicitur τριτομηνὶς ἡ τρίτη τοῦ μηνὸς, eodem dicendum esset ἑκτήλιτρον. Nam ἑξάμηνον sunt sex menses; & ad hanc analogiam ἑξάλιτρον essent sex libræ, non sexta pars libræ. Et τρίμηνον sunt tres menses, τριτομηνὶς tertia pars mensis. Sed error est in codicibus Pollucis, & legendum; τοὺς δύο χαλκοῦς ἑξᾶντα χαλκοῦς· quod postea demonstrabimus. Sequitur, τὸν δὲ ἕνα οὐγκίαν, τοὺς δὲ τρεῖς τριάκοντα. Sane τριάκοντα nō est verbum Siculum: neque vllo modo efficies, vt τριάκοντα sint τρεῖς χαλκοῖ. In libro ix. hæc ferè repetuntur: Καὶ μὴν ἐν τῇ Ἀκραγαντίνων πολιτείᾳ φησὶν Ἀριστοτέλης ζημιοῦσθαί τινα τριάκοντα λίτρας· δύνασθαι δὲ τὴν λίτραν ὀβολὸν Αἰγιναῖον· ἀλλὰ μέν τοι παρ' αὐτῷ ἐν τῇ Ἱμεραίων πολιτείᾳ καὶ ἄλλα ὅροις Σικελῶν ὀνόματα, οἷον οὐγκίαν, ὅπερ δύναται χαλκοῦν ἕνα· καὶ ἓξ τάλαντα, ὅπερ ἐστὶ δύο χαλκοῖ· καὶ τρία τάλαντα, ὅπερ τρεῖς· καὶ ἡμιλίτρον, ὅπερ ἕξ· καὶ λίτραν, ὅπερ εἶναι ὀβολόν. Quod hic dicitur, tres æreolos, siue tres vncias vocari τρία τάλαντα, supra libro quarto dicit vocari τριάκοντα. Atqui, vt diximus, neutrum est verbum Siculum; & præterea τρία τάλαντα non est vnum verbum, sed duo. Legendum igitur: καὶ τριᾶντα, ὅπερ τρεῖς. Hesychius: Τριαντ͂Θ-, πόρνη λαμβάνουσα τριάκοντα· ὅ ἐστι λεπτὰ εἴκοσι. Legendum omnino: Τριαντὶς, πόρνη λαμβάνουσα τριᾶντα· ὅ ἐστι λεπτὰ εἴκοσι. Sed errat Pollux, qui τριᾶντα putat esse τρεῖς χαλκοῦς: quum dictum sit, non à numero duodecimarum, siue vnciarum;

sed à numero partium, quæ metiuntur duodenarium numerum, quæ sunt I, II, III, IIII, VI. hoc est, vncia, sextans, quadrans, triens, semis. Quod autem ἡ πόρνη, quæ mercedem acciperet τριᾶντα, dicta sit ab eo τριαντὶς, ἀνάλογον est ei, quod apud Pollucem legitur: πόρνην, quæ στατῆρα mercedem acciperet, στατηρίδα dictam esse à Theopompo Comico ἐν Καπηλίσι·

Οὐ φησὶν εἶναι τῶν ἑταιρῶν τὰς μέσας
Στατηρίδας. —

Aliter στατηριδίαι dicebantur. Nam στατηρίδιον est στατῆρος ἄξιον, vt δραχμίδιον δραχμῆς. Rursus apud Hesychium: Τετρᾶντα, τετράγωνόν τι σχῆμα. δηλοῖ δὲ καὶ τοὺς τέσσαρας χαλκοῦς. Idem error, qui Pollucis. Non enim Τετρᾶς quatuor duodecimas significat, sed quartam partem de duodecim. Non est tamen error, quatenus est ἰδιωτισμός. Ita enim loquebantur vulgo. atque eam κατάχρησιν cernere est apud Vitruuium, libro X, cap. XI, qui diuisionem in partes quatuor & octo, vocat tetrantes, & octantes. *In capitibus circino diuiduntur circinationibus eorum tetrantibus in partes quatuor, vel octantibus in partes octo ductis lineis.* Vides quadrati & octogoni designationes in circulo ἰδιωτικῶς καὶ καταχρηστικῶς vocari tetrantes, & octantes. quod profecto idem est, quod Hesychius dixit, τετρᾶντα τετράγωνόν τι σχῆμα. Item: Τετραντίας, τετράγωνος, καὶ ἰσχυρός. Tetrantes igitur, trientes, octantes sunt verba Sicula. Nam ὀκτᾶντα eadem analogia efferre possumus, vt τετρᾶντα, ἑξᾶντα, τριᾶντα. Quincuncem vero vocabant, quo modo & Romani, πεμπτόγκιον. Nam πέμπε illis est πέντε. Epicharmus: Ἦρ' αἱ μαντεῖαι, αἵθ' ὑπονέμονται γυναῖκες μέσος ἂν πεμπτόγκιον ἀργύριον,

ἀλλὰ

ἄλλη δὲ λίτραν, αἱ δ' ἂν ἡμίλιτρον δεχόμεναι. Lege: Ἡ δ' αἱ μὲν τριᾶνθ', αἱ δ' ὑπονεμόμεναι. Idem: Ἔχω γὰρ τὸ βαλάντιον λιτροδεκάλιτρον ἑξάγγιόν τι καὶ πεντάγγιον. πεντάγγιον dicit, quod supra πεμπτόγγιον: ἑξάγγιον autem, quod ibidem ἡμίλιτρον. Rectum enim erat πεντεόγκιον, καὶ ἑξαόγγιον.

Qvibvs animaduersis manifestum est Romanos a Siculis in re nummaria multa accepisse: *Nummum, vnciam, sextantem, quadrantem, trientem, libram*: non autem Siculos a Romanis, vt falso credidit vir summus Georgius Agricola. Nam & Varronis auctoritate summoueri potest; qui ita scribit: *In argento* Nvmmi. *id est à Siculis*. Pollux: Ὁ δὲ Νοῦμμος δοκεῖ μὲν εἶναι Ῥωμαίων τοὔνομα τοῦ νομίσματος· ἔστι δὲ ἑλληνικὸν τῶν ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Σικελίᾳ δρίων (Δωριέων legendum.) quæ Agricolæ aduersantur. Sane quæ partes metiuntur Assem, I, II, III, IIII, VI, vncia, sextans, quadrans, triens, eæ omnino sunt à Siculis. Quincunx, septunx, eæ quoque imitatione eorundem dicebantur, πεμπτόγκιον, ἑπτόγκιον. Bes, & Dodrans hactenus originem suam non produnt. Bessem quidem scimus compositum esse, & posterius membrum esse ab Asse. Veterum hic mos fuit, vt assem siue integritatem trifariam secarent, quas Græci μοίρας vocant. Homerus:

Ἄστρα δὲ δὴ προβέβηκε, παρῴχηκεν δὲ πλέων νὺξ
Τῶν δύο μοιράων. —

δύο μοίρας illas δίμοιρον vocabant, Latini Bessem: quod prius Duessem, vt Duellum, Bellum: Duonum, Bonum. Quia enim ex vno asse tres fecerant, ideo duos asses vocabant illas duas partes. Dodrans mire deficit ab origine sua. Nam vt De-

xtans dicitur pro Desextans ; ita Dequadrans prius dicebatur, cui quadrans deerat ad duodecim. Dequadrans igitur prius, postea Dodrans, mira detorsione. De, vt omnes sciunt, est στερητικὸν μόριον: vt Demens, qui mentem non habet. sic Desextans, qui sextantem non habet, ad complendum duodenarium: Dequadrans, cui deest quadrans. Postea Dodrus & Dodralis sumptum pro nouenario; vt apud Ausonium:

Δόδρα πότος καὶ ἀριθμὸς ἔχω μέλι, οἶνον, ἔλαιον,
Ἄρτον, ἅλας, βοτάνην, ζωμὸν, ὕδωρ, πέπερι.

& Latine Dodralis potus vocatur apud eundem Ausonium. Deuncis aperta est originatio. Sed mirum Deuncem labussem, aut Labussem, vt quædam exemplaria habent, dici à Beda; ab Arnobio Dibussem. Video quidem posterius membrum ex Asse, vt Bessem. Sed vt reliquum ignoramus, ita à putidis coniecturis calamum continebimus. Iam Litræ Siculæ valorem deprehendere non admodum operosum, quandoquidem Aristoteles λίτραν scripsit δυνάμενον ὀβολὸν Αἰγιναῖον. Obolus autem Æginenticus ad Atticum habebat rationem, quæ dicitur à priscis Latinis besaltera: id est solidum cum besse, vt x ad vi. Obolus Atticus erat χαλκῶν, siue æreolorum octo. Ergo obolus Æginenticus, qui & Corinthiacus, erit æreolorum xiii cum triente. Sic drachma Æginetica erat obolorum Atticorum decem. Sed repugnat Diodorus, qui ait Δημαρέτιον nummum aureũ valuisse decem drachmis Atticis, & ἀπὸ τοῦ σταθμοῦ vocatum vulgo a Siculis πεντηκοντάλιτρον. Quod si λίτρα est Αἰγιναῖος ὀβολὸς, in quinquaginta λίτραις, siue obolis Æginenticis, erunt oboli Attici 83 $\frac{1}{3}$. quæ sunt drachmæ Atticæ

Atticæ ferè 14, non 10. nam x drachmæ Atticæ sunt 36 λίτραι Siculæ. quæ multum absunt a I. Contra, ex verbis Diodori v λίτραι esset drachma Attica. Vncia autem paulo maiuscula erit æreolo. Quemadmodum autem apud Atticos, & alias Græciæ gentes in argento non erat ἄθροισμα maius Talento; ita apud Siculos in ære minus ἄθροισμα erat τὸ δεκάλιτρον, maius τὸ λιτροδεκάλιτρον. vltra illud nullum maius æris vocabulum erat. Τὸ δεκάλιτρον quidem erat æreolorum CXXXIII & trientis: τὸ λιτροδεκάλιτρον autem MCCCIII & trientis, paulo plus quam obolorum Atticorum CLXVI, drachmarum Atticarum XXVIII non solidarum. quod Græcè diceretur δραχμῶν κη̄ βραχέων. In hoc quoque etiam Siculos Romani secuti sunt: apud quos modicum ἄθροισμα est DECVSSIS, maximum CENTVSSIS. Varro: *Quod primum est ab decem assibus* DECVSSIS. *Secundum ab duobus decussibus* VICESSIS. *Reliqua conueniunt: vt* TRICESSIS *proportione, vsque ad* CENTVSSIS, *quo maius æris proprium vocabulum non est.* As igitur Romanis, vt λίτρα Siculis, est solidum quid, & integritas, non solum in re nummaria, sed etiam in magnitudinibus; vt hereditas, & pes: quia & hereditas in duodecim partes, & pes in duodecim pollices diuiditur; quæ partes tam hereditatis quam pedis, Vnciæ vocantur. Nam pedis diuisio duplex est, & eodem vtraque recidit. Diuiditur enim in sexdecim digitos, itemq. in duodecim vncias, qui sunt pollices. & hæc diuisio fortasse dicitur monetalis, quia As & Vncia sunt monetariorum verba. Legimus in libris de Limitibus agrorum: *Item dicitur in Germania in Tungris pes Drusianus, qui*

habet monetalem pedem, & ſeſcunciam. Vides, quando pes diuiditur in vncias, pedem monetalem dici. Nam Vnciæ ſunt Pollices, vt apud Vegetium. Inde etiam Hieronymo Vnciales literæ, id eſt Pollicares. Pes igitur ille Druſianus maior eſt Romano ſeſcuncia. Fuit enim XXII digitorum, quantorum ſexdecim eſt pes Romanus. Ex quo colligimus pedem Druſianum omnino eſſe eum, qui hodie in Gallia & Belgio in vſu eſt: qui profecto maior eſt ſex digitis, quantorum XVI eſt pes, qui Romæ in hortis Angeli Colotii ſcalptus in ſaxo viſitur. Eum enim nos cum pede Gallicano comparantes id veriſſimum eſſe deprehendimus. Pollices igitur vncias vocabant, vt ex Vegetio & Hieronymo docuimus. Et in Aquitania & maiori parte Galliæ adhuc digiti vocantur vnciæ. Hinc Plauto Copulæ ſeſcunciæ, vel, vt tunc loquebantur, ſecunciæ, hoc eſt ſeſquipollicari craſſitudine. nimirum *χειροπέδαι τριημιδακτυλιαῖαι τὸ πάχος*. In Plauti Epidico in optimo exemplari ſummi viri Ioachimi Camerarii ita legebatur:

—Nam per vrbem duo defloccati ſenes
Quæritant me. in manibus geſtant copulas ſecum ſuas.

vbi *ſecuncias* manifeſto legendum. quod alii dicunt ſeſcuncias; vt ſexdecim, ſedecim; treſdecim, tredecim; ſedecimus ſexdecimus in Vita Virgilii. Itaque Pondo, & As, erat pes: & Dupondius Columellæ duo pedes; aut bipedalis menſura. Inde hic ſeſquis, hoc ſeſqui, ὁ ἡμιόλιος, τὸ ἡμιόλιον, quod eſt SEMIS CVM ASSE. Compoſita cum nomine As varie deſinunt; Octuſſis, Octas; Seſcuſſis, Seſquas. In Gloſſis: *Seſquas*, ἓν ἥμισυ ἀσσάριον, χαλκοῖ ἕξ.

Didy-

Didymus: Τὸ δὲ CHCKOYAC συνθετόν ἐστιν ἀπὸ τοῦ CH, καὶ τοῦ KOYM, καὶ τοῦ AC, ACCIC. καὶ ἐστιν ἥμισυ σὺν ἀσσαρίῳ. τοῦτ' ἔστιν ἓν ἥμισυ ἀσσάριον. As, & Aſſarius, idem eſt. ſed alterum ſubſtantiuum, alterum adiectiuum. quod quum dicimus Aſſarius, intelligitur nummus, vt Denarius, & Seſtertius. ſemper enim de nummo κατηγορεῖται. Græcis vero ſemper neutro genere, τὸ δηνάριον, τὸ ἀσσάριον, τὸ σηστέρτιον. Sic Dupondium & Dupondius pro eodem quum dicerent, Dupondius nummus intelligitur. At Dupondium eſt ſubſtantiuum. Quia vero initium pecuniæ in ære; propterea omnis ratio nummaria Æris nomine appellata. Nam AES pro Aſſe. Varro: *Pro aſſibus nonnunquam* AES *dicebant antiqui. a quo dicimus aſſem tenentes:* HOC AB AERE AENEAQVE LIBRA: & MILLE AERIS LEGASSE. Numquam Æs pro Aſſe dictum. Nam quod dicitur HOC AB AERE, id eſt, rauduſculo, quod quum mutatum eſset in aſſem, retinuit nomen æris, ſiue rauduſculi. Et Martialis merito reprehendendus:

Amphora vigeſſi, modius venit ære quaterno.

æs quaternum, ſunt quatuor aſſes. Et vini amphoræ precium quintuplum ad frumenti modium eſſe ſignificat. Et tamen ad iſtud exemplum non dixeris argento quaterno, auro quaterno. quia argentum & aurum, pro collectione nummorum, non pro ſingulari nummo ſumitur: Æs vero pro vtroque. Nam Mille æris, eſt collectiuum; Aere quaterno, eſt ſingulare. Sed hoc ſolus Martialis vſurpauit. Athenis omnis pecunia χαλκὸν vocabatur, vt docet Pollux. Sic Romanis Aes eſt omnis pecunia.

mea

—— *meo sum pauper in ære.*

Inde ἀχαλκεῖν est pecuniam non habere. In Epigrammate:

—— εἴπῃς ἀχαλκεῖ,

Μηκέτι πεινάτω θεὶς τὸ χιτωνάριον.

Nummus aureus Athenis semper dictus fuit Στατὴρ antiquitus. Nam posterioribus temporibus Στατὴρ pro tetradrachmo acceptus est. Tetradrachmum igitur argenteus nummus erat, Στατὴρ aureus, pondere duarum argentearum drachmarum, valore viginti. Zonaras: Παρὰ δὲ τοῖς Ἕλλησιν εἴκοσι δραχμῶν τὸ χρυσοῦν ἀλλάττεται νόμισμα. Lysias ὑπὲρ τῶν Ἀριστοφάνους χρημάτων ait quinque millia staterum, decem millia drachmarum, tria talenta, item decem, & septem talenta omnia simul conficere talenta XL. Sane summa omnium, præterquam staterum, conficiunt drachmarum centum triginta millia: quæ si de ducentis quadraginta millibus drachmarum, quot nimirum sunt in Talentis XL, deducantur; relinquentur centum decem millia drachmarum; quæ diuisa per quinque millia staterum, relinquent staterem drachmarum XXII. Sed ὁλοσχερῶς hæc dicta sunt, nō ἀκριβῶς. Dixit enim non τετταράκοντα Talenta esse, sed περὶ τετταράκοντα. Hesychius: Δραχμὴ χρυσοῦ ὁλκὴ νομίσματος, εἰς λόγον ἀργυρίου δὶς δραχμῶν ι. Idem Suidas repetit. Drachmam auream ait esse non nummum, sed pondus viginti drachmarum argenti. Sed ea est ὁ στατήρ. Nam δραχμὴ χρυσοῦ proprie erat decem drachmarum argenti. Idem: Χρυσοῦς. Πολέμαρχος δύνασθαί φησι τὸν χρυσοῦν παρὰ τοῖς Ἀττικοῖς δραχμὰς δύο. τὴν δὲ τοῦ χρυσοῦ δραχμὴν, νομίσματος ἀργυρίου δραχμὰς δέκα. Μνᾶν δὲ λέγεσθαι τοὺς πέντε χρυσοῦς. Hic igitur

tur apertius quam priore loco, ait Drachmam auri valere drachmis decem argenti. Ideò Mina erat decem drachmarum auri, staterum autem quinque, quos vocat πέντε χρυσοῦς. Daricum eundem esse cum statere, nemo dubitat; & Harpocratio ostendit: Λέγουσι δέ τινες δύνασθαι τὸν Δαρεικὸν ἀργυρᾶς δραχμὰς ὀκτώ. ὡς τοὺς πέντε Δαρεικοὺς δύνασθαι μνᾶν ἀργυρίου. Et mediocriter peritus censuerit legendum δραχμὰς κ', non η'. Quæ similitudo in libris scriptis sit inter κ & η, non est monendum. Τρισχίλιοι Δαρεικοὶ Xenophonti sunt δέκα τάλαντα. Talentum autem 6000 drachmæ. Ergo Δαρεικὸς sunt 20 drachmæ. Auri enim potestas ad argentum decupla erat tam in re nummaria, quam ponderaria. Pollux, quod & ab aliis citatur: Τὸ δὲ χρυσίον, ὅτι τοῦ ἀργύρου δεκαπλάσιον ἦν, σαφῶς ἄν τις ἐκ τοῦ Μενάνδρου παρακαταθήκης μάθοι. προειπὼν γάρ·

Ὅλου ταλάντου χρυσίον σοι, παιδίον,
Ἔσῃ κρατῶν· —

ἐπάγει μετὰ ταῦτα περὶ τούτου λέγων·

Μακάριος ἐκεῖνος δεκατάλαντον καταφαγών.

Talentum auri, decem talenta vocat. Polybius super fœdere Ætolico: Διδόντες ἀντὶ δέκα μνῶν ἀργυρίου, χρυσίου μνᾶν. quod Liuius vertit: *Dum pro argenteis decem aureus vnus valeret.* vbi τὸ *pro* abundat. Ita loquitur Plinius. alioquin est barbarismus, Nummus aureus valet pro decem drachmis. Drachma igitur auri est decem drachmarũ argenti. Hanc drachmam Anaxandrides Comicus Ἡμίχρυσον vocat, Plautus NVMMVM: Siculi Δημαρέτιον νόμισμα. Neque Nummus absolute apud Plautum positus, aliter accipiendus. Vt in Pseudolo cocus ait:

Illi

Illi drachmis issent miseri. me nemo potest
Minoris quisquam nummo, vt surgam, subigere.

En hîc plus est Nummus, quam aliquot drachmæ. Nam, vt putamus, quotidiana coqui merces erat τετράδραχμον. vt illius apud Athenæum:

— ἀλλὰ διὰ τὰς τέτταρας
Δραχμὰς ἀποβαλῶ, φησὶ, τὴν προαίρεσιν.

In Aulularia quoque cocus quum dicit:

Nummo sum conductus; plus iam medico mercede est opus;

ibi quoque Nummus est merces coqui decem argenteæ drachmæ, aut ἡμίχρυσος, vt Anaxandrides vocauit. In Menæchmis porci sacres nummo præstinantur. Quod si nummi nomine drachma, aut nummus sestertius intelligeretur, quam ridiculum esset porculos adultiores, drachma, aut minoris venire? Sed apud Aristophanem porci sacres tribus drachmis indicantur:

Εἰς χοιρίδιον δ' ἀνεισόν μοι τρεῖς δραχμάς.

Glossa apud Suidam: Ἐπὶ τῶν μελλόντων ἀποθνήσκειν, ἢ μωμένων. ἐπεὶ οἱ μυούμενοι χοῖρον ἔθυον. In Persa:

Quid igitur? sexcenti nummi quid agunt? quas turbas danunt?

Sexaginta minas, quot scilicet puella vendita fuit, sexcentos nummos vocat. hoc est sexcentas drachmas auri, quod est talentum Atticum. Drachma enim auri est decima pars Minæ argenti. In Truculento seruulus, qui vna mina argenti opsonauerat, quinque autem ad herilem amicam defert, ait sese de ea mina, qua opsonauerat, partem Herculaneam reliquarum quinque minarum detraxisse quinque nummos. Pars Herculanea, est decuma. & proinde decuma de quinque minis, siue quin-

gentis

gentis drachmis, ſunt drachmæ quinquaginta, quas ipſe nummos quinque vocat. Ergo quinque illi nummi ſunt πέντε δραχμαὶ χρυσαῖ, aut πέντε ἡμίχρυσοι. quæ eſt Herculanea pars earum quinque minarum argenti, quas ad meretriculam deferebat, nimirum quinquaginta drachmæ, quas de mina, qua opſonauerat, detraxit. vt quinquaginta drachmis duntaxat opſonauerit; reliquas quinquaginta furatus ſit. Hinc quod in Perſa leno queritur de ſexaginta minis, nummos ſibi detractos duos; intelligendum nimirum de ſex millibus drachmarum viginti drachmas delibatas eſſe. Neque aliam ob cauſſam Trinummo fabulæ nomen factum credas, quam ob τρίδραχμον χρυσίν, quæ ſunt drachmæ argenti xxx. In Moſtellaria:

Vbi ſunt iſti plagipatidæ, ferritribaces viri,
Iſti, qui trium nummorum cauſſa ſubeunt ſub falas?

Memineris te legere palliatam argumenti Attici. Nihil enim hic Romanum eſt; quod putarunt viri eximie docti, colligentes ex Polybio διώβολον. Atqui διώβολον non ſunt tres aſſes. Sermo eſt igitur de illis militibus Atticæ terræ, quibus drachma in ſtipendium diurnum procedebat: vt menſtruum ſtipendium fuerit triginta drachmarum argenti, quæ ſunt drachmæ auri; ſiue ἡμίχρυσοι, hoc eſt nummi Plautini; tres. Thucydides de Athenienſibus: Δραχμὴν γὰρ τῆς ἡμέρας ἕκαστος ἐλάμβανεν: & in extraordinario ſtipendio idem ponit διδράχμους ὁπλίτας. qui ſane ſunt, qui διδραχμιοπλῖται Polluci libro quarto, capite altero & vigeſimo, in fine. vbi etiam quidam milites Comica vernilitate dicuntur τριακονταδραχμόπυργοι, à triginta drach-

mis argenti menstrui stipendii; & Falis, quas, vt Plautus indicat, subibant. vt dubium non sit, quin Plautus ab eodem Comico illa desumpserit. In istis Plautinis versibus de stipendio Romani militis intelligere, est toto cælo errare. Polybius enim Plauto ætate inferior scribit sæculo suo militi Romano διώβολον diurnum stipendium fuisse; qui est triens denarii: ita vt militi menstruum stipendium esset drachmæ decem, qui est nummus Plautinus. Qui vero hoc putant, non cogitarunt nummum absolute positum apud Plautum esse drachmas decem; argenti autem mentione adiecta, esse drachmam. vt in Pseudolo:

Nimis miser sum: nummum nusquam reperire argenti queo.

hoc est, drachmam argenti. vt in Epidico:

Locare argenti nemini nummum queo.

In Rudente verò expressit:

Nummi octingenti aurei in marsupio infuerunt.

Ibi sunt ἡμίχρυσοι, & drachmæ auri. Et in Epidico plane ἑλληνικῶς dixit *auream*, hoc est drachmam. vt Comicus, vnde accepit, χρυσοῦν.

Non meministi me aureã ad te adferre natali die?

οὐ μέμνησαι χρυσοῦν σοὶ προσφερέσθαι ὑπ' ἐμοῦ ἐν τοῖς γενεθλίοις σου; Nummos enim adferri herilibus filiis natalibus diebus a seruulis, nemo ignorat. Et aliquid de hoc more delibatur in Phormione, scena, *Amicus summus meus, & popularis, Geta*. In Epidico:

Redde igitur; quot minis emit? TH. Tot. quadraginta minis.

(*Tot*. digito notauit quadraginta, ex Computo manuali, quem docet Beda.)

Id

Id adeo argentum ab Danista apud Thebas sumsit fœnore:

In dies, minasque argenti singulas, nummis. EP. *Papæ!*

Vnius literulæ commutatione tota sententia perturbata. Legendum:

In dies, minasque argenti, singulis nummis. — id est drachmis auri. Immanis, & inusitata, ac vere lenonia vsura, quæ in duodecim mensibus consurgebat ad 14400 drachmas, quæ sunt CXLIIII minæ. Singulæ enim Minæ in annum reddunt tantum XII drachmas; ac proinde ex XL minis annuæ redeunt CCCCLXXX drachmæ, quæ est trigesima pars huius lenonii fœnoris: vt merito seruus exclamauerit, *papæ*. Nam in XII diebus leno lucratur, quod CCCXXX ex legitimo fœnore sperare ius sinebat. Atque hæc satis de nummo Plautino tam argenteo quam aureo. Sed ad στατῆρα, vnde defleximus, reuertendum. Et errant qui apud Plautum nummum interpretantur στατῆρα. Nam στατὴρ, vt diximus, est duplus nummi Plautini. erat enim pondere διδράχμου. nummus autem Plautinus δραχμὴ χρυσοῦ, quod Syracusanis dicebatur Δημαρέτιον. Στατὴρ, vt diximus, apud veteres Atticos erat nummus aureus valens drachmis argenti viginti. Nam argenteus στατὴρ non hoc, sed τετράδραχμον nomine vocabatur. Στατὴρ dictus est ἀπὸ τοῦ ἱστάναι, quod est ponderare; quemadmodum Siclus Hebræis, qui erat ἰσοδύναμος τῷ στατῆρι τετραδράχμῳ, similiter dictus ab eo verbo, quod Hebraice ἱστάναι, & ponderare significat. Hoc enim est שקל. Et quemadmodum Hebræis Siclus pondus momentaneæ lancis dicitur, ita etiam στατὴρ

Atticis, qui aliter Μνᾶ. Pollux: Ὁ δὲ [χρυσοῦς] στατὴρ μνᾶν ἠδύνατο. Dele vocem χρυσοῦς inclusam virgulis. Planissimus sensus relinquitur: Ὁ δὲ στατὴρ μνᾶν ἠδύνατο, καὶ γὰρ ἐν τοῖς ἱσταμένοις τὴν μνᾶν τῆς ῥοπῆς στατῆρα ὀνομάζουσιν. Designat enim Μνᾶν duplicem esse. alias enim ῥοπὴν, siue lancis momentaneæ pondus; alias νόμισμα significari. & quidem ῥοπὴν illis versibus Eupolidis:

——— ὅτ' ἦν μέν τοι νεώτερος, κρόκης
Πέντε στατῆρας εἷλκε ναὶ μὰ τὸν Δία.
Νῦν δὲ ῥόπτει γε δύο τάλαντα ῥᾳδίως.

In his senariis citandis multum hallucinatur summus vir Budæus, cui vox obreptitia χρυσοῦς imposuit. Nam tam στατὴρ, quam τάλαντον notionem ῥοπῆς habet, hoc est, non νομίσματος, sed ponderis. Inde πεντεστάτηρον, id est πεντάμνουν. Hippocrates Comicus ἐν Παρακαταθήκῃ:

Ὅταν γὰρ, οἶμαι, λευκὸς ἄνθρωπος, παχὺς,
Ἀργὸς λάβῃ δίκελλαν, εἰωθὼς τρυφᾶν,
Πεντεστάτηρον, πνίγεται τὸ πνεῦμ' ἄνω.

Ita enim castigandi hi senarii apud Pollucem. Ibi πεντεστάτηρος δίκελλα est πεντάμνους. quod nimirum, vt ait Pollux, στατὴρ & μνᾶ in re ponderaria sint idem. Itaque recte apud Hesychium: Τετραστάτηρον, τὴν τετράμνουν. in nummaria immane quantum discrepant. Sed quod Comicus dixit πεντεστάτηρος composito verbo, id simplici quoque dicebatur στατίδιος. quod Hesychius interpretatur πεντάμνουν. quia pondus quoddam dicebatur Στάτος: Idem Hesych. Στάτος, σκάφη. ἄλλοι δὲ τὰς πέντε μνᾶς. Τάλαντον autem νομίσματος duplex erat, τάλαντον χρυσίου, καὶ τάλαντον ἀργυρίου. alterum quidem τοῦ χρυσοῦ; sexaginta drachmarum argenti. alte-
rum

rum ſexaginta minarum, ſex millium drachmarum argenti. Pollux: Ἠδύνατο δὲ τὸ χρυσίου τὸ τάλαντον τρεῖς χρυσοῦς Ἀττικούς, τὸ δὲ τοῦ ἀργυρίου ἑξήκοντα μνᾶς Ἀττικάς. In Etymologico ex veteribus Scholiis Iliados: Ἠδύνατο καὶ τάλαντον χρυσοῦς τρεῖς. Philemo:

——ἂν δύο λάβῃ

Τάλαντα, χρυσοῦς ἓξ ἔχων ἀποίσεται.

Duo talenta ſex aureas drachmas vocat: Nam ἓξ χρυσοῦς dicit, quod alii χρυσοῦς τρεῖς. Addit Grammaticus ex Lexico in Iliadem Homeri: ΤΑΛΑΝΤΑ. τὰ νῦν λεγόμενα παρ' Ἀττικοῖς ἑξακισχίλια. Intelligit Scholia illa breuia Homeri, in quibus hodie ita legitur: Ἰλιάδος τ.

Ἑπτ' ἀπύρους τρίποδας, δέκα δὲ χρυσοῖο τάλαντα.

τοὺς νῦν παρ' Ἀττικοῖς λεγομένους ἑξακισχιλίους στατῆρας. Sane omne talentum Atticum eſt ἑξακισχίλιον. quod ſi aliquod aureum talentum, vt vult ille Scholiaſtes, eſt ſex millium drachmarum, ii fuerint χρυσοῖ trecenti. Sed id ridiculum eſſet, quum decem talenta cum ſeptem tripodibus æneis conferantur, qui nullo modo poſſunt decem talentorum ἑξακισχιλίων æſtimari. In eum locum Homeri Euſtathius non dubitat olim Athenienſibus fuiſſe τάλαντα ἑξακισχιλίων στατήρων. Quod eſt ineptum. Virgilius tamen hunc locum Homeri in animo habens, intellexit de vero talento:

Et tripodas geminos, auri duo magna talenta.

& alibi:

——*argenti magnum dat ferre talentum.*

Sed Hero Alexandrinus Mathematicus τάλαντον Homericum falſo interpretatur Δαρεικόν. Τὸ δὲ παρ' Ὁμήρῳ τάλαντον ἴσον ἐδύνατο τῷ μετὰ ταῦτα Δαρεικῷ. Ἄγει δὲ τὸ χρυσοῦν τάλαντον Ἀττικὰς δραχμὰς δύο,

γράμματα ς' * τετάρτας δηλαδὴ τέσσαρεις *. Sed χρυσοῦν τάλαντον dixit, quod χρυσοῦ dicendum erat. χρύσεια τάλαντα sunt lances ponderariæ, aut libra momentanea. χρυσοῦ τάλαντα, est νόμισμα. Creberrima mentio Magni Talenti apud Plautum, Virgilium, & Terentium, alios. Et tamen, quod mireris, nunquam Græci μεγάλου ταλάντου meminerunt. Hoc, inquam, satis mirari non possum. Sed antequam de Magno Talento agamus, hoc ad viam præmuniendam dicendum nobis est. Numerus aut absolutus est, quod Græci vocant ἀπαρτιλογίαν, item ἀπηρτισμένην ψῆφον· aut aliquid ei deest, aut superest. Aliter ἀπηρτισμένος ἀριθμὸς dicitur, quando Millenarii, relictis paucis Centenariis, aut Centenarii neglectis summulis excurrentibus, vsurpantur. vt Lysiæ χίλιοι, pro χίλιοι διακόσιοι. Harpocration in vocibus χίλιοι διακόσιοι. Λυσίας δὲ ἐν τῷ πρὸς Κλινίαν, καὶ Ἰσαῖος ἐν τῇ ὑπὲρ Νικίου συνηγορίᾳ τῷ ἀπηρτισμένῳ ἀριθμῷ ἐχρήσατο, χιλίους εἰπόντες. Vulgo vocatur Numerus rotundus. Hoc secutus Pollux Talentum Babylonium dixit habere ἑπτακισχιλίας δραχμάς, quum tamen haberet δύο καὶ ἑβδομήκοντα μνᾶς, hoc est ἑπτακισχιλίας, καὶ διακοσίας δραχμάς. Ælianus ποικιλ. α. κβ. Talentum & Mina sunt numerus, & collectio pecuniæ, non species nummi. Quæ igitur constabant numero, non specie, eorum summa nunc integra præstabatur, nunc maior, nunc minor. Quod enim Talentum non semper eodem numero daretur, fidem fecerint verba Liuii in fœdere Antiochi: *Talentum ne minus pondo octoginta, Romanis ponderibus pendat*. Si eadem summa Talentum semper fulgeretur, non opus erat præstituere modum illius. M. Seneca Controuersia

trouersia v. lib. x: *Asinius, qui bellum cum omnibus Atticis gerebat, quum donaret illi Cæsar talentum, in quo* XXIIII *sestertia sunt Atheniensium more, ἢ πλεῖον, φησὶν, ἢ ἀφελὰς, ἵνα μὴ Ἀττικὸν ᾖ.* Quia Talentum Atticum erat præcise VI millium; Asinius autem Atticos ita oderat, vt nihil, quod Atticum morem referret, amare posset, iubebat Talento Attico aliquid addi, aut ei aliquid detrahi. Et tamen semper vocabatur Talentum, siue quid illi deesset, siue accessisset. Omnino quod proxime aberat a iusto modo Talenti, aut Minæ, siue plus, siue minus esset, hoc ex illa inæqualitate non amittebat appellationem Talenti aut Minæ, perinde ac si iustus eius modus fuisset. vt in illo loco Lysiæ alibi à nobis producto ὑπὲρ τῶν Ἀριστοφάνους χρημάτων, viginti talenta, decem millia drachmarum, quinque millia staterum, quæ sunt drachmarum ducenta triginta millia, dicuntur esse περὶ τετταράκοντα τάλαντα, circiter quadraginta talenta, cum sint tantum talenta XXXVIII, drachmæ bis mille. Parua item summa, quæ supra modum iustum excurrit, non magis extinguit nomen librarum, quam illa longe maior, quæ deest, impedit, quo minus talenta quadraginta dicantur, in quibus trigesimonono absoluendo desunt duo trientes, quæ sunt drachmarum quatuor millia. vt apud Demosthenem κατ' Ἀφόβου, centesima vsura, quæ redit ex Minis LXXX, in annis duodecim, ea simul cum sorte dicitur redigi ad Talenta tria. Centesima vsura minarum LXXX in annis duodecim fiunt drachmæ 11520, quibus adde 8000 drachmas minarum LXXX. Fiunt drachmæ 19520. quæ sunt talenta tria solida, & præterea excurrentes

 drachmæ

drachmæ mille quingentæ viginti. Idem pater eloquentiæ alibi ait xxx minarum centesimam in octo annis æquari sorti. Sors sunt Minæ 3000. Vsura octo annorum 2880. Desunt drachmæ cxx. Apud Anastasium 780. Talenta sedecim, quæ fiunt libræ mille trecentæ. Libræ, in quas incurrunt LXXII argentei, de quibus intelligit Anastasius, in talenta XVI, siue argenteos 96000, distributæ dant libras $1333\frac{1}{3}$. Excurrunt libræ $33\frac{1}{3}$. Lampridius Elagabalo: *Numquam cenauit minus centum sestertiis, hoc est argenti libris trecentis.* Centum sestertia denarii 25000. trecentæ libræ 25200. Excurrunt 200 denarii. Anastasius: Talenta sexdecim, quæ fiunt libræ mille trecentæ. XVI Talenta sunt 96000 drachmæ. diuisa per 1300 dant libram 74 drachmarum fere. Atqui 72 tantum drachmarum fuit Libra senescentis Imperii, de qua intelligit. Denique τὸ ἀκριβὲς ἧττον, aut τὸ ἀκριβὲς μᾶλλον λέγειν, non aufert, minuit, auget, aut mutat appellationes summarum maximarum. Στατὴρ, vt paulo ante vidimus, est drachmarum xx, & proinde obolorum cxx. quorum sexta pars xx oboli. At quidem apud Cratetem Comicum in Lamia, dimidium sextæ partis τοῦ στατῆρος, sunt octo oboli, ita vt sexta pars sint oboli XVI, & proinde στατὴρ sit tantum XVI, non xx drachmarum. Pollux: Οἱ μὲν δὴ ὀκτὼ ὀβολοὶ, ἡμίεκτον ὠνομάζοντο, ὡς φησὶν ἐν Λαμίᾳ Κράτης·

Ἡμίεκτον ἐστὶ χρυσοῦ. μανθάνεις; ὀκτὼ ὀβολοί.

Ille qui apud Comicum hoc dicit, XVI drachmas argenti in manu habebat, quas στατῆρα vocauit, quia quatuor tantum drachmis abest à Statere. propterea vt ἐλλιπέστερος, non ἀπαρτιλόγως XVI drachmas

mas vocauit Staterem, ita octo obolos dimidium sextæ partis Stateris esse dixit, vt solebat fieri in summis, quæ propius abessent a iusto modo Talenti, Minæ, Stateris; aut exiguo illum excederent. Errat enim Pollux, qui octo obolos putet esse τὸ ἡμίεκτον τοῦ στατῆρος. Hoc enim ex occasione, non ex vsu, pronunciatum est. Possem non paucos locos ex Demosthene adducere, in quibus Talenta vocantur, quæ nunc iusto maiora, nunc minora sunt. In vetustissimo testamento Cretensi non semel διακόσιαι δραχμαὶ dicuntur, quæ antea dicebantur διακόσιαι δέκα. Polybius interpretatur τὸ ἡμιασσάριον, τὸ τέταρτον ὀβολοῦ. quum ἡμιασσάριον sit ἡμιόλιον χαλκοῦ, at τέταρτον ὀβολοῦ τὸ δίχαλκον. Sidonius Epistola XXIIII libri IIII. *Canta centesima est fœneratori, quæ per bilustre producta tempus modum sortis ad duplam adduxit.* Octennio dicit centesimam vsuram sorti æquari, quum tamen adhuc quatuor menses desiderentur. Qui *bilustre tempus* interpretantur decennium, quantum eos decipi necesse sit, nemo non videt. Nam Lustrum Latini nunc quadriennium Iulianum, nunc vetus Romanorum quinquennium intelligunt. Lustrum enim est περίοδος temporis quantilibet. In libro Mosis, Numerorum 3, 39 capita censentur 22000, quæ tamen erant 22300. Sic Romæ XXX tribus dicebantur, quæ tamen erant XXXV. Sic LXX Interpretes vocamus, quos dicunt LXXII fuisse. Sic denique ἐν Τακτικοῖς, Πεντακοσιάρχης dicitur, id est Præfectus quingentorum militum, qui tamen erant quingenti duodecim. Res igitur quæ constant numero, pondere, & mensurâ, triplici modo vsurpantur, aut κατ' ἀπαρτιλογίαν, aut κατὰ τὸ μᾶλλον, aut

κτ τὸ ἴσον. Iustus modus, secundum quem dicitur ἀπαρτιλογία, vocatur νόμισμα. vt in re nummaria, νόμισμα τοῦ ἀργυρίου: in ponderibus, νόμισμα τοῦ σταθμοῦ: in mensuris, νόμισμα τοῦ μέτρου. Suidas: Χοὸς δεξάμενον. Χοῦς γὰρ δύο ξέσαι. Χοὸς ἢ ς'. Ἀριστοφάνης·

Εἴτις κάπηλος, ἢ καπηλὶς τοῦ χοὸς,
Ἢ τῶν κοτυλῶν τὸ νόμισμα διελυμαίνετο.

Nam νόμισμα est quicquid in vsu positum est. Aristophanes Νεφέλαις·

———— πρῶτον γὰρ θεοὶ
Ἡμῖν νόμισμ' οὐκ ἔστι. ——

Hinc apud Philostratum: δραχμῶν εἰς τέτταρας νενομισμένων. hoc est εἰκόσι τέσσαρες κεχαραγμένων libro v. cap. x i. de vita Apollonii. Quod igitur modum non excedebat, id commodum vocabatur. Commodum talentum, commodum pondus, commoda amphora. Plautus Asinaria.

Viginti argenti commodas minas, huius quas dem matri.

In Mercatore:

Numquam edepol me vincet hodie. Commodis poscit, pater.

In Rudente:

Talentum argenti commodum magnum inerat in crumena.

Auctor priscus in fine Notitiæ Imperii: *Commoda auctoritatis priscæ monetæ.* Vitruuius libro IIII. cap. II. *Sub tectis, si maiora spatia sunt, columen in summo fastigio culminis, vnde & columnæ dicuntur, & transtra, & capreoli. Si commoda, columen, & canterii prominentes ad extremam subgrundationem.* Hic commodum, quod iustum modum habet. Sic Lucilio nullia commoda, id

est

est iusta, quibus nihil deest, nihil superest.

Millia porro bis quina octoginta videbis
Commoda de Capua.

Nam ingens summa, tametsi aliquid ei deesset, non tamen nomen amittebat. Ideo solida dicebatur. vt Horatius:

Vt decies solidum exorberet.

Herodoto ἀπαρτὶ dicitur libro IIII, c 57. Ἑξακοσίους ἀμφορέας ἀπαρτέας χωρέει τὸ ἐν Σκύθῃσι χαλκήιον: *Sexcentas amphoras commodas capit Ahenum, quod in vsu est Scythis.* Male excusum est ἀπαρτίως. Idem: Τεσσάρων ἀπαρτέων δακτύλων: Quattuor digitum commodorum. Itaque Hesychius ἀπαρτίως interpretatur ἀρτίως. id est, integre, vbi nihil deest summæ, iuxta mentem Herodoti, vbi videtur legisse ἀπαρτίως: quod est vetustum mendum. Nam si ἀπαρτίας δακτύλους dixit, quid ni & ἀπαρτίας ἀμφορέας? Hoc idem significat δίκαιον. Herodotus: Αἱ δὲ ἑκατὸν ὀργυιαὶ δίκαιαι εἰσὶ στάδιον ἑξάπλεθρον: *Centum autem vlnæ commodæ stadium sex ingerum faciunt?* quomodo apud Ciceronem iusta itinera. Apud Herodotum idem est μέτριον modicum. Nam libro primo: Ὁ δὲ βασιλήιος πῆχυς τοῦ μετρίου ἐστὶ πήχεος μέζων τρισὶ δακτύλοισι: *Cubitus regius modico cubito* (siue *commodo*) *maior est tribus digitis.* Vnde quas commodas Minas vocat, Plautus non semel, eas modicas alibi dicit. In Pseudolo:

At me modicis multauit minis.

Et modica amphora, id est commoda, Plautus:

Anus hæc sitit. quantillum sitit? modica est.
quadrantal capit.

Nam per modicam amphoram intelligit iustam, quæ XLVIII sextarios capit. vt contra quinquagenariam

 genariam

genariam Cato dicit, quæ quinquaginta capit. Vitruuius I. 2. *Ordinatio est modica membrorum operis commoditas.* tam τὸ commoditas quam τὸ modica ab eadem origine pendet. Theognis μέτριον οἶνον vocat, quod Plautus modicam amphoram, aut modicum quadrantal.

——μέτρον γὰρ ἔχει μελιηδέος οἴνου.
Οὔτε τι γὰρ νήφων, οὔτε λίην μεθύων.

Quemadmodum quod τὸ μέτριον excedit, dicitur ὑπέρμετρον, ita quod ei abest, vocabatur διάμετρον. Harpocratio: Διάμετρον, τὸ ἐλλεῖπον ἀπὸ τοῦ δικαίου μετρήματος. Δείναρχος ἐν τῷ Καλλισθένους εἰσαγγελίᾳ. Idem enim τὸ σύμμετρον, quod μέτριον. In Tacticis: λόχος. ἔνιοι μὲν τὸ σύστημα τῶν ἐξ ἀνδρῶν η'. οἱ δὲ τὸ ἐξ ἀνδρῶν ιβ'. οἱ δὲ τὸ ἀπὸ ις' ἀνδρῶν πλῆθος. ὃ καὶ τέλειον φασι, καὶ σύμμετρον. Igitur σύμμετρον & τέλειον idem, cui nihil deest, neque excedit. Quod autem præter iustam mensuram est, illud est aut κατὰ τὸ μᾶλλον, aut κατὰ τὸ ἧττον: quum plus, aut quum minus iusto est. Quum plus est, hoc Græci vocant ἁδρόν. vt ἁδρὸς μισθὸς, qui excedit ordinarium. Ælianus apud Suidam: Τινὰς [illegible] ἁδρῷ μισθῷ ἐς Βυζάντιον ἐλθεῖν ἔπεισε. Pollux dixit ἔναδρον: vt quum scribit: Λέγει δ' αὐτὸ μὲν τετράπαλαιον, [hoc est τετράδραχμον] εἶναι ἔναδρον δραχμῶν. Aliter dicebant παχὺ. vt παχεῖα δραχμή, quæcunque excederet Atticam drachmam. qualis est Æginetica; quæ ad Atticam erat, vt decem ad sex: & Achiua, dupla ad Atticam. Pollux: Ἀλλὰ μὴν τὴν μὲν Αἰγιναίαν δραχμὴν μείζω τῆς Ἀττικῆς. δέκα γὰρ ὀβολοὺς Ἀττικοὺς ἴσχυεν, ἣν οἱ Ἀθηναῖοι παχεῖαν δραχμὴν ἐκάλουν, μισοῦντες τὴν Αἰγιναίων Αἰγιναίαν καλεῖν μὴ θέλοντες. Hesychius: Παχεῖα δραχμή· τὸ δίδραχμον. Ἀχαιοί. Quomodo Latine hæc summa dici possit, quæ

modum

modum excedit, nondũ comminiſci potui. Quod autem minus eſt, quam iuſtus modus, id *βραχὺ* vocabant. vnde *βραχὺ τάλαντον*. Auctor Etymologici, ex quodam probato commentario in Homerum: Εἰς τὸ λεξικὸν τῆς Ἰλιάδος:

Ἔθηκ' ἀπύρους τρίποδας, δέκα δὲ χρυσοῖο τάλαντα.

Εἰ γὰρ περὶ τοῦ ταλάντου τῶν Ἑλλήνων δεῖ, βραχύ τι τὸ τάλαντον τοῦ χρυσοῦ ἦν παρ' αὐτοῖς, ὡς ὁ Δίφιλος ἐν ἀργύρῳ, βραχύ τι τάλαντον φησί. Hunc morem loquendi ſecutus Perſius curtum centuſſem dixit, cui aliquid deeſt, & aliquot aſſibus deficitur. Sic Xenophon *ἀναβάσ.* ζ. 148. 31. *Μικρόν τι τάλαντον* dixit, non aliquem modum Talenti definitum; ſed Talentum, cui aliquid deeſt. Non enim adieciſſet *τί*. *Ἀργύριον μὲν οὐκ ἔχω, ἀλλ' ἢ μικρόν τι, καὶ τοῦτό σοι δίδωμι, τάλαντον.* In Talmud legimus טפח שוחק *palmus ludens*, id eſt non exactus, cui aliquid deeſt, aut ſupereſt, & *ὁλοσχερέστερον*, quam *ἀκριβέστερον* dictus eſt. contra טפח עצב *palmus moroſus*, vel *anxius*, id eſt *ἀκριβὴς*, cui nihil deeſt, nihil ſupereſt. Sic Hipponax, vt putamus, *σατῆρας τοῦ ἑτέρου τοίχου* dixit, qui appenſi in ſtatera non æquilibrium faciunt, ſed ſubſidunt, & lancem peſſum dant. Hoc enim eſt peſſumdare in re ponderaria, quum pondus lancem degrauat. Ponam Epigramma Hipponactis, quãquam lacerum:

Ἐμοὶ γὰρ οὐκ ἔδωκας οὔτέ πω χλαῖναν
Δασεῖαν ἐν χειμῶνι φάρμακον ῥίγους,
Οὔτ' ἀσκέρῃσι τοὺς πόδας δασείῃσι
Ἔκρυψας, ὥς μή μοι χίμετλα γίγνηται.
* * *
Ὦ φίλε Ἑρμῆ Μαιάδος ὁ Κυλλήνιε

Δὸς

Δὸς χλαῖναν Ἱππώνακτι. καρτὰ γὰρ ῥιγῶ,
Καὶ βαμβακίζω. * * *

Δὸς χλαῖναν Ἱππώνακτι, καὶ κυπασσίσκον,
Καὶ σαμβάλισκα, κἀσκερίσκα, καὶ χρυσοῦ
Στατῆρας ἑξήκοντα θοὐτέρου τοίχου.

Στατῆρας τοῦ ἑτέρου τοίχου fortaſſe dixit τοὺς ἑτεροῤῥεπεῖς, Gallice *trebuchans*, qui lancem in alteram partem apponſi inclinant; tranſlatione a nauibus, quæ εἰς ἕτερον τοῖχον procumbunt, prout læua, ſiue dextera, vt Catullus loquitur, ſpirat aura. Hoc Polluci dicitur τοιχίζειν, neque analogia prohibet ἑτεροτοιχεῖν dicere. Iuvenalis Satyra XII. dixit *Alternum latus*, Gloſſæ: *Latus dabat nauis*, id eſt, ἐτοίχιζε. Virgilius:

——— *tum prora auertit, & vndis*
Dat latus.

His ita demonſtratis, nunc videndum quod fuerit Talentum magnum. Nam magni quidem mentio eſt ſemel apud Terentium, & non ſemel apud Plautum. Id autem non κατὰ τὸ μᾶλλον dictum, neque arbitrarium aut fortuitum eius, ſed inſtum aliquem modum fuiſſe, vt Horatio ſolidum, manifeſtum eſt ex Plauti Rudente:

Talentum argenti commodum magnum inerat in crumena.

Sane quia *commodum* vocat, aliquem certum eius modum fuiſſe oportet. Quærendum igitur quis modus fuerit, & quot drachmarum. In eadem fabula piſcatori offeruntur a lenone mille, centum nummi, quibus ille ſpretis magnum talentum poſtulat ſibi dari. Mille centum nummi Plautini, vt ſupra demonſtratum eſt, ſunt vndecim millia drach-

drachmarum. centenos alteros nummos hic desiderari constat, vt talentum magnum conficiatur; quia post mille spretos centum additi sunt. Talentum igitur commodum magnum fuerit duodecim millium drachmarum, duplum ad Talentum Atticum, quod erat 6000 drachmarum Atticarum. At drachmæ Atticæ dupla erat Achaïca, quæ vocabatur παχεῖα, vt supra vidimus. Erat ergo Talentum magnum sex millium drachmarum Achaïcarum. Et quia drachmæ illæ παχεῖαι vocabantur, ideo hoc Talentum τάλαντον παχὺ dictum esse videtur. quod penuria librorum, nuspiam legimus; quum tamen necesse sit, vt si quædam Mina sit παχεῖα, sit etiam Talentum παχὺ, quod ex 60 aut 120 eiusmodi minis constet. item ἁδρὸν, quemadmodum erat στάδιος, aut ἁδρὰ δραχμή. Nam μέγα τάλαντον, certum est numquam nominatum fuisse vllum apud Græcos, neque μικρόν. Quodsi & μέγα & μικρὸν τάλαντον aliquod fuisset, id a Latinis maius & minus, non autem magnum, & paruum talentum dici debuisse. Priscianus magnum Talentum a Liuio definiri scribit id, quod LXXX librarum esset, quum tamen magni Talenti mentio nulla fiat in verbis Liuii. Idem quoque Grammaticus maiores nugas agit, quum scribit ita; *Et est sciendum, quod secundum Liuii computationem, centum minæ Atticæ, quarum singulæ septuaginta quinque drachmas habent, faciunt talentum magnum. Nam minus sexaginta habet, secundum Dardanum.* Dardanum enim, aut ipsum Priscianum vllum talentum fuisse septuaginta quinque minarum putasse, idque maius talentum vocari, propterea quod aliud esset, quod minus diceretur,

ceretur, ineptum esse censemus, quum tale Talentum apud Atticos nullum fuerit; sed apud Euboenses, quorum talentum fuit septem millium quingentarum drachmarum, siue cistophororum, vt scribit Festus. Quare Euboïcum talentum, quod maius erat Attico mille quingentis drachmis, magnum dici debeat potius, quam Ægineticum, quod quatuor millibus drachmarum Atticum superabat, equidem non video. Quod igitur de magno & paruo talento dixit Priscianus, non maioris ponderis apud nos esse debet, quam quod postea eum secuti somniarunt viri doctissimi. Nam quod ἁδρὸν ϗ παχὺ a Græcis dictum fuit, id magnum vocant Plautus, & Terentius. Sed non ideo consequens est, vllum talentum paruum dici. Citat Priscianus ex decimo Epistolarum ad Nouatum: *Viginti quatuor sestertia, id est Talentum Atticum paruum.* Vltima vox addita est a Prisciano. Nullum enim vmquam paruum talentum fuit. Georgius Agricola Priscianum voluit superare commento, quum talentum maius dicat fuisse LXXX minarum, minus autem sexaginta. Quæ facile confutantur iis quæ supra ex Plauto adduximus; quibus manifesto demonstratur Talentum magnum fuisse drachmarum duodecies mille, siue minarum centum viginti. Grammaticorum commenta sunt magnum Talentum, paruum Talentum, & apud Isidorum minus, medium, summum. quæ sunt ineptissima. Sic iurisconsultissimus, & apprime eruditus duplex genus assium comminiscitur, graues & leues. quum tamen neque grauium neque leuium assium apud vllum veterem scriptorem mentio extet.

tet. Et si eiusmodi vlli asses fuissent, ii grauiores, & leuiores, non graues & leues dicendi essent. Quemadmodum enim ex eo, quod Talenti magni mentio fit apud Plautum & Terentium, ἐκ τῆς ὀρέξεως hariolati sunt esse aliquod paruum talentum: ita iste doctissimus vir ex eo quod Liuius semper meminit grauis æris, putauit asses quosdam fuisse, qui dicerentur leuiores, quum tamen graue æs, vt & pueri sciunt, opponatur non signato. Graue æs est τὸ ἐν σταθμῷ· asses autem æs ἐν νομίσματι. Sed quid faciemus illo loco ex Mostellaria, vbi duo talenta magna æquantur quadraginta & octaginta minis: quæ sunt cxx minæ, vt diximus. Nam de ædibus, quas filium præstinasse seruulus apud senem fingit, ita legimus:

———quid eas quanti destinat?

TR. *Talentis magnis totidem quot ego & tu sumus.*

Sed arraboni has dedit quadraginta minas.

Scena *Perii hercle:*

TH. *Minas tibi octaginta argenti debeo.*

Et post aliquot versus:

Tu cave quadraginta accepisse hinc te neges.

Hic duo magna talenta sunt cxx minarum: & proinde vnum talentum magnum sexaginta minarum, quod est talentum ordinarium. Quomodo ergo in Rudente talentum magnum est maius vndecim millibus drachmarum, hic vero est tantum sex millium drachmarum? quod tamen Agricola vocat talentum minus. Sane hic talentum magnum nihil aliud est, quam talentum commodum, integrum, solidum, ordinarium. In Curculione:

Alias

Alias me poscit pro illa triginta minas;

Alias talentum magnum.

nimirum quia triginta minæ est dimidium talenti magni. Sed in Rudente talentum magnum est tot drachmarum, quot duo hæc talenta. verba sunt hæc:

LA. *Mille dabo nummos.* GR. *somnias.* LA. *nihil addo: abi.* GR. *igitur audi:*

Si hercle abiero hinc, hic non ero. LA. *vin' centum & mille?* GR. *dormis.*

LA. *Eloquere hercle quantum postules.* GR. *quo nihil inuitus addas,*

Talentum magnum: non potest triobolum hinc abesse.

Postulat aliquid addi vndecim millibus drachmarum ad talentum magnum absoluendum. ecquid aliud præter centum nummos, vt proxime fecerat? Ergo talentum magnum in Mostellaria est LX minarum, in Rudente CXX. Quid hic dicemus? Expecto, qui nodum hunc soluat, quandoquidem nos hic hæremus.

Libra eo loco Romanis fuit, quo Mina Græcis, qui maiorem, vt ipsi loquebantur, ἄλλω νομίσματ@- non habuerunt. Nam talentum maior quidem summa est, sed ex minis præcise constabat. Vnde Seneca minam Atticam libram vocauit, libro x Epistolarum ad Nouatum, citante Prisciano: *Viginti quatuor sestertia, id est Talentum Atticum [paruum.] Viginti quatuor enim sestertia sexaginta libras habent.* Liuius quoque minas Atticas *pondo*, id est libras, vocat. *Talentum ne minus pondo octoginta, Romanis ponderibus, pendat.* Intelligit enim LXXX minas veteres Atticas, quæ talentum

talentum commodum constituunt drachmarum sex millium. Vetus enim mina Attica ante Solonem, vt vulgo notum est, erat LXXV drachmarum. Apud Plutarchum enim perperam excusum est ἑβδομήκοντα βιῶν, pro ἑβδομήκοντα πέντε· procliui lapsu OB' in OΓ'. Postea Solon quum σεισάχθειαν induceret, minam centum drachmarum constituit lege lata, qua drachmæ pondus solido quadrante imminuit: contracto pondere a LXXVIII speltis ad LXIIII. Ita factum, vt idem pondus esset nouæ minæ centum drachmarum, quod antea veteris fuerat, quum esset LXXV drachmarum. Tamen Talento semper imputatæ sunt octaginta veteres minæ; quemadmodum Romæ, postquam denarius sexdecim assium æstimatus fuit, in stipendio militari deni asses in denarium numerabantur. Hinc Appianus Bellorum Ciuilium lib. II, in fine scribit Cæsarem singulis de populo Minam Atticam donasse; quod de eadem re Plutarchus loquens in Bruto, & in Antonio δραχμὰς ἑβδομήκοντα πέντε dixit; & Suetonius in Cæsare *sestertia trecenta*, id est denarios septuaginta quinque, quot drachmas ponit Plutarchus. Romani autem in fœdere Antiochi Talentum pendi nolunt vsitatis ponderibus Atticorum, hoc est LXXX minis, quarum singulæ sunt LXXV drachmarum Solonis, sed ponderibus illis, quibus Romana Libra pendi solet. Quæ sit illa Libra Romana, videndum, & quatenus ab Attica differat. Libram Italicam eandem esse cum Romana, maior pars doctorum hominum censet, & vtriusque præterea pondus diuersum fuisse. Vtrumque falsum esse demonstrabitur. Nam libram Romanam ab Italica non pon-

dus, ſed argenteorum nummorum diuerſitas diſtinguit. Argenteus enim nummus Romanorum denarius eſt, Atticorum drachma. Sed pauciores denarii vnciam Romanam conſtituunt, quam drachmæ vnciam Italicam: quum tamen ambarum vnciarum eadem poteſtas, atque æquale pondus ſit. Si igitur certo deprehendere poſſemus diſcrimen denarii & drachmæ, vtriusque Libræ pondus exploratum haberemus. aut ſi conſtaret nobis de pondere denarii, de libræ modo dubitari non poſſet. quod inueſtigandum eſt. Et primum negamus eandem fuiſſe libram Romanam cum Italica. Ponderatores pigmentarii, aromatarii, & medici Græculi propriam libram habuerunt drachmarum nonaginta ſex, quam Priſcianus nunc Libram, ſiue Minam, Graiam, nunc Italicam vocat, non vtique Romanam. quomodo enim Romana fuerit, quam Græci medici in Italiam intulerunt? Alioqui ſi Romanam intellexiſſet, non Minam vocaſſet, neque ſtatim a Libra Romana diſtinxiſſet, vt facit, neque ei drachmas ex Græcorum inſtituto, ſed denarios, attribuiſſet; qui eſt nummus Populi Romani Quiritium. Remnius itaque Fauinus medicus initio Carminis ſui, quum propoſuiſſet de medicorum ponderibus ſcribere, vbi ad huius Libræ mentionem peruenit, eam medicam vocat.

Accipe præterea, patrio quam nomine Graij
Mnam vocitant, noſtrique Minam dixere priores.
Centum hæ ſunt drachmæ. quod ſi decerpſeris illis
Quatuor, efficies hanc noſtram denique libram.

Noſtram

Noſtram libram: hoc eſt, medicam, ſiue, vt ipſe vocauit antea, Pæoniam. Ita enim exorſus eſt:

Pondera Pæoniis veterum memorata libellis
Noſſe iuuat.

Toto cælo errant, qui Romanam libram intelligunt, inuito ſcriptore ipſo. Meminiſſe ſaltem debebant, ex drachmis eam conſtitui, non ex denariis. Delibatis enim de centum drachmis quatuor, vel, quod idem eſt, ſextulis tribus, factam ait eſſe hanc libram medicam, propter duodenarium numerum ſcilicet; cuius commoditas prælata eſt centenario, quod plures, quam ille, diuiſiones capiat. Iccirco pulchre hanc Italicam Minam ab Attica diſtinguit ἀνώνυμος Nicandri interpres: Ἡ Ἰταλικὴ μνᾶ λίτραν μίαν ἥμισυ· ἡ δὲ Ἀττικὴ ϛάγια τρία. Italica Mina eſt vnius libræ, id eſt LXIIII drachmarum, & dimidiæ. quæ fiunt XCVI drachmæ. præter has XCVI, tria ϛάγια addita, hoc eſt ſextulæ tres, vel drachmæ quatuor, conſtituunt Atticam centum drachmarum. Hero: Τῇ δὲ Ἀττικῇ μνᾷ πρὸς τὸ Ἰταλικὸν νόμισμα χρηστέον. ἰσοδύναμος γάρ ἐστι, καὶ ἰσοστάσιος τῇ Ἰταλικῇ μνᾷ. στατήρων γάρ ἐστι κε. ἡ δὲ Ἰταλικὴ λίτρα στατήρων κδ΄. Attica mina, inquit, eſt vigintiquinque ſtaterum, vel τετραδράχμων: ergo centum drachmarum. Italica autem XXIIII: ideoque XCVI. Abutitur nomine Minæ Italicæ, pro Libra. Idem Hero: Ἔχει δὲ τὸ τάλαντον λιτρῶν ξβ΄ ∠΄΄ ἐν νομίσματι. Hoc eſt: *Talentum nummarium eſt librarum* LX. S. Diuiſis drachmis VI. M, quot talentum conſtituunt, per LX. S, habebis XCVI drachmas in libram. Sed ἰσοστάσιοι, vt ipſe vult, non erunt Attica, & Italica: ſiquidem altera quatuor drachmis præponderat; vt docet Cleopatras: Ἡ Ἀττικὴ μνᾶ ἔχει

οὐγκίας ιβʹ s. Ζʹ ς. Attica Mina habet vncias XII. s. drachmas c. Galenus : Ἡ μὲν γὰρ λίτρα δραχμὰς ἓξ ἔχει πρὸς ταῖς ἐνενήκοντα. Dioscorides : Ἡ δὲ λίτρα ἔχει οὐγκίας ιβ, δραχμὰς ϟς. Scribunt medicis, non Quiritibus. *Medici* enim, vt teſtatur Plinius, libro XXI, quum de drachma loquitur, *fere Attica obſeruatione vtuntur.* Item Celſus medicus in Epiſtola ad Natalem : *Græci medici pondera medicamentorum ad drachmam redigunt*. Igitur mere peregrina fuit hæc libra, neque Græcorum, neque Romanorum propria, ſed communis vtriſque, in Italia Graia vocata, in Græcia Ἰταλική, vel Πτολεμαϊκή, quod itidem Alexandriæ medicis, ſeplaſiariis, aromatariis in vſu eſſet: neque magis Romanorum fuit, quod Italica dicta; quam Græcorum, quod Graia; aut Alexandrinorum, quod Ptolemaica. Et ſane illa Libra ab auctoribus Græcis ſemper Ἰταλική, numquam Ῥωμαϊκή vocatur. Quæ ſit igitur Romana, videndum. Plinius ſcribit libro XXXIII. cap. IX. *Miſcuit denario Triumvir Antonius ferrum. Alii e pondere ſubtrahunt, quum ſit iuſtum* LXXXIIII *e libris ſignari.* En octageni quaterni denarii in libram. quod confirmatur Epiſtola Celſi ad Natalem, in qua palam, ac nullis ambagibus ſcribitur *octaginta quatuor denarios in libram incurrere.* Lampridius Elagabalo : *Idem numquam minus centum ſeſtertiis cenauit; hoc eſt, argenti libris triginta*. Sine vllo dubio legendum *libris trecentis.* Dictum eſt ὁλοσχερῶς. Non enim trecentis libris commodis ad vnguem reſpondent centum ſeſtertia, ſi diuidantur per LXXXIIII. ſed deerunt libræ duæ, denarii XXXII. Tamen hæc verba Lampridii de libra LXXXIIII denariorum agunt, quantarum

trecentæ

trecentæ pauxillo excedunt ſeſtertia centum : hoc eſt denarium millia viginti quinque . quum trecentæ libræ Romanæ ducentis denariis maiores ſint ſeſtertiis centum. Neque vero nouum eſt *triginta* pro *trecentis* legi. Idem etiam error in Liuii codicibus hæſit lib. XXXIII: *Tulit in triumpho argenti denarios triginta, quatuor millia, & quingentos quinquaginta.* Quis tam exiguam ſummam in triumpho latam credat; & non videat legendũ *argenti denarium trecenta quatuor millia?* Hoc, vt ſuperius oſtendimus, quum de Talento diſputaremus, Græci vocant βραχὺ, quum σύμμικρὸν ſumma concipitur, hoc eſt ὁλοσχερῶς, καὶ οὐκ ἀκριβῶς. Plinius libro XII, cap. XIIII. de ture: *Etiamnum tamen inueniuntur guttæ, quæ tertiam partem Minæ, hoc eſt* XXIIX *denarium pondus æquent.* Græcus auctor, vnde Plinius hæc exſcribebat, Μνᾶν dixerat, quod Plinius retinuit, ſed tamen ad pondus Romanæ libræ accommodauit; vt vna opera & libram Romanam octaginta quaternum denarium, & eiuſdem ponderis fere cum Attica mina fuiſſe nos doceret. Nam tertia LXXXIIII denarium, ſunt XXIIX denarii; & eadem tertia pars centum drachmarum Atticarum, de quibus agebat ſcriptor, vnde Plinius ea hauſit, ſunt drachmæ triginta tres, ſcripulus vnus. Tantum igitur pendebant centum drachmæ Atticæ, quantum denarii Romani LXXXIIII. Dixi, fere: quia diſcrimen eſt quatuor drachmarum inter Atticam minam, & Romanam libram, quæ pondere eadem eſt cum Italica, diſtributione autem diuerſa, quatenus XCVI drachmæ in libram Italicam impendũtur, LXXXIIII autem denarii in Romanam. In loco Plinii, quem

proxime adduximus, duorum veterum codicum alter XXIX habebat, vnde XXIIX fecimus, alter XXVIII, qui cónfirmat emendationem nostram. In eo tamen multum æstuant duo summi viri Budæus, & Agricola: qui vt aliqua hinc se extricarent, ridicula commenti sunt, quæ nec adducam, neque confutabo. His animaduersis non erit operosum rationem denarii ad drachmam deprehendere ex verbis Liuii lib. XXXIIII. *Signati octaginta quatuor millia fuere Atticorum. Tetradrachma vocant. Trium ferè denariorum in singulis argenti est pondus.* τὸ FERE non ad denariorum trium, sed ad quatuor drachmarum excurrentem summam scrupulariam pertinent. Si enim ratio denarii ad drachmam esset, vt XXXII ad XXIIII, præcise Tetradrachmum æquale esset tribus denariis, Sed illud FERE ostendit rationem præcisam non fuisse, vt sane non est, inter LXXXIIII, & LXXV. Itaque ratio denarii ad drachmam fuit, vt XXV ad XXXII. Nam quater XXV, sunt centum; ter XXXII, sunt XCVI. vt paruum discrimen sit inter Tetradrachmum, & tres denarios. Cleopatras vult rationem fuisse vt V ad IIII, itaque ter V sunt XV, & quater IIII erunt XVI. quæ ratio est præcisior quam superior. Sed non respondet ei quæ est quatuor ad tria. Nam aliud est quinque ad quatuor, aliud quatuor ad tria. Ex his, quæ demonstrata sunt, primi denarii Romani pondus ad drachmam Atticam fuit fere vt 82 granorum ad 64. Nam Atticæ drachmæ pondus fuit σιταρίων ξδ', quot hodie Iulius argenteus Pontificius, aut Regalis Castilianus, aut scutatus Solatus Francicus. Sed eiusmodi denarii tam graues, de quibus iam egimus,

nulli

nulli extant hodie, qui scutatum Solatum, aut Iulium Romanum superent XVIII granis, siue *πτα-ρίως*. Sed extant multi, qui 72 granis pendent, capite Vrbis Romæ signati, & nota Denarii X. Quod si drachma penderet 63 tantum grana, octo tales erunt æquales septem denariis 72 granorum ponderis. Huiusmodi igitur fuerunt denarii primi. Proxime sequuntur ii, qui septeni in vnciam imputantur, quæ fuit octo drachmarum; ita vt denarius ad drachmam fuerit, vt octo ad septem, hoc est, vt XCVI drachmæ ad LXXXIIII denarios; & vt libra medica ad Romanam. Quod primus omnium nos docuit Celsus: cuius verba hæc sunt libro V, cap. XVII. *Sed & antea sciri volo, in vncia pondus denariorum septem esse: vnius deinde denarii pondus diuidi a me in sex partes, id est, sex vncias: vt idem in vncia denarii habeam, quod Græci habent in eo, quem δζολὸν appellant. Id ad nostra pondera relatum paulo plus dimidio scrupulo facit.* Tam notum est, hunc locum deprauatum esse, quam scimus, quid velit Celsus. Itaque doctus Agricola censet legendum, *id est, sextantes.* Verum quidem est, denarium à Celso in sex partes diuidi. neque id ignorari potest. Sed sextam partem cuiusvis rei sextantem dici posse, nisi eius quam assem vocant Latini, & quæ in duodecim partes æquas diuiditur, non cōcedetur illi. quamquam Græci ἑκτημόριον dicunt cuiusvis solidi sextam partem: Latine vero id sextantem non dixeris, nisi solidum duodecim partium fuerit. Vult igitur Celsus, Denarium in tot partes diuidi, quot obolos habet Drachma. Habet autem sex. ideoque vnus obolus est sexta pars drachmæ, non

ſextans. Nam ſextans ſunt duæ duodecimæ vnius ſolidi. Impoſuit librariis, aut typographis vetus nota, qua concepta fuit lectio Celſi : *vnius deinde denarii pondus diuidi a me in ſex partes*, *id eſt ſex* V*iclas: vt idem in* V*icla denarii habeam, quod Græci habent in eo quem ὀβολὸν appellant*. V*icla*, eſt ſexcla; vt V*ennium*, eſt ſexennium; VIII*ennium*, octennium; pro quo in Epiſtola Paſchali Ambroſii ineptè excuſum *biennium*, quia *viennium* putarunt eſſe imperiti librarii. *Sexcla* autem, & *Sextula*, idem. Beda : *Seſcula, ſiue Seſcla, quatuor ſcripuli*. Scripſit igitur Celſus Sextulas, vel Sexclas, & ita reponendum. Romani igitur duas duodecimas ſextantem vocant; vnam autem ſextam, ſextulam. Vt libram medicam, quæ erat, vt vidimus, drachmarum XCVI, Romanæ adæquaret, ſeptem denarios vnciæ imputat; quod ipſe non innouauit, vt ex eius verbis colligi poteſt: ſed hoc eius inuentum eſt, denarium in ſextulas diuidere; vt vna ſextula denarii ἀνάλογος eſſet vni obolo Attico. ἀνάλογον dixi, non ἰσοδύναμον. Nam ipſemet docet, ſextulam denarii eſſe paulo maiuſculā ſemiſcrupulo. recte. XXIIII ſcrupuli in VIII drachmis ſunt. vt autem totidem ſint in VII denariis, manifeſtum eſt, vnam ſextulam denarii paulo maiuſculam dimidio ſcripuli eſſe. Ergo LXXXIIII denarii, quæ eſt Libra Romana, ſunt æquales XCVI drachmis, quæ eſt Libra Italica, & medica. Et proinde libra Romana fuit ἰσοδύναμος τῇ Ἰταλικῇ, οὐ μὴν ἰσοστάσιος, καὶ ἰσάριθμος. Græci dicunt Talentum ἰσοστάσιον, καὶ ἰσάριθμον, quod pari nummorum numero conſtat, & cuius partes pro portione ſunt alii Talento. Omne enim Talentum conſtabat ſexaginta

Minis

Minis loci sui; Mina autem centum drachmis gentis eiusdem, & loci vbi eius vsus esset. Denique, vt Pollux scribit, omne Talentum habebat τὰς ἐπιχωρίους μνᾶς, καὶ δραχμὰς eodem numero. quod ἰσοστάσιον vocant Græci, καὶ ἰσάριθμον. Hero: Τὸ Ἀττικὸν Τάλαντον ἰσοστάσιον μὲν τῷ Πτολεμαϊκῷ καὶ Ἀντιοχικῷ, καὶ ἰσάριθμον ἐν πᾶσι, δυνάμει δὲ τοῦ μὲν Πτολεμαϊκοῦ κατὰ τὸ νόμισμα τριπλάσιον, ἐπίτριτον δὲ τοῦ Ἀντιοχικοῦ. Aliud ergo est ἰσοστάσιος, aliud ἰσοδύναμος. Nam, vt ipse interpretatur, ἰσοστάσιος est ἰσάριθμος, quod in Talentis Attico, Ptolemaïco, Antiochico ἶσος erat ἀριθμὸς Minarum, & in Mina ἶσος ἀριθμὸς drachmarum. Sed potestate longe differebant, quod drachma Ptolemaïca duum obolum Atticorum esset, ideo tripla erat drachma Attica ad Ptolemaïcam, & sesquitertia ad Antiochicam. Nisi legissem apud Heronem, ego putassem ἰσοστάσιον esse ἰσόσταθμον. Sed Heroni est proportionale. Igitur Libra Romana erat ἰσοδύναμος τῇ Ἰταλικῇ, non autem ἰσάριθμος καὶ ἰσοστάσιος. Ac proinde Denarius Romanus ad Drachmam Atticam fuit, vt octo ad septem. & consequenter si drachma fuit σιταρίων LXIIII, vt re vera fuit, Denarius fuerit tempore Augusti, & Tiberii σιταρίων LXXIII, & pluscuio amplius. Sed mirum est, ne huius quidem ponderis talem reperiri. Nam quod Agricola & docti alii causantur, nummos vetustate rasos & detritos non posse priscum pondus conseruare; nos asserimus, multos, quos vidimus, tractauimus, & ad stateram examinauimus, vix quicquam de figura deperdidisse, imo tam integros fuisse, vt vere asperi, vt Suetonius & Persius loquuntur, dici potuerint. & tamen ad momentaneam libellam appensi, non

multo granula sexaginta, aut Regalem Castilianum, quod est verum pondus drachmæ, excedebant. Nam quæ tanta vis vetustatis efficere potest, vt de nummo pulcherrimo, cui nihil deesse videtur, & quem recenter ex moneta prodire censeas, nouem granula decesse concedamus? Addo, cur ferè omnes sunt eiusdem cum drachma ponderis? Hoc dubium peritis harum rerum discutiendum relinquimus. Certè omnes denarios ab Augusto ad Constantinum, & infra illud tempus, non multum pondere inter se differre videmus. Propterea apud Iurisconsultum legimus cap. XXVI Mandati: Ἔλαβον, καὶ ἔχω εἰς λόγον παρακαταθήκης τὰ προγεγραμμένα τοῦ ἀργυρίου δηνάρια μύρια. καὶ πάντα ποιήσω, καὶ συμφωνῶ, καὶ ὡμολόγησα, ὡς προγέγραπται. καὶ συνεθέμην χορηγῆσαί σοι τόκον ἑκάστης μνᾶς ἑκάστου μηνὸς ὀβολοὺς τέσσαρας μέχρι τῆς ἀποδόσεως παντὸς ἀργυρίου. Obolus est sexta pars drachmæ Atticis, vt denarii in hac syngrapha. Ergo Denarius & Drachma idem tempore Iurisconsulti, sæculo Seueri, Caracallæ, Alexandri Mamææ &c. Sed quis capit illum locum Varronis ex tertio Annali, apud Charisium? *Nummum argenteum flatum primum a Seruio Tullio dicunt. Is quatuor scriptulis maior fuit, quam nũc.* Tam enim falsum primum nummum argenteum a Seruio Tullio Rege flatum, quam scriptulis quatuor maiorem fuisse denario posteriorum seculorum. Ita enim denarius Tullianus valuisset didrachmo & scrupulo vno. Quod profecto numquam fuit. Sed ita Varronem sensisse putamus, vt denarius Tullianus scripulorum quatuor fuerit; & proinde maior quam hodie, quum hodiernus sit tantum scripulorum trium. Varronis enim dictio

dictio morosa est, & aliquando perplexa. Græci melius exposuissent: Τοῦτο τὸ δηνάριον μείζων ἦν τοῦ νῦν, τεττάρων ὂν γραμμάτων. Sanè ea fuit Varronis mens. Vetus igitur denarius ad posteriorem eam rationem habuit, quam quatuor ad tria. & certe hoc ita esse, fœdus Antiochicum apud Liuium ostendit. vnde confirmatur quod alibi diximus, vltimis temporibus Reip. & sæculo Augusti fere idem pondus denarii & drachmæ fuisse. Clarius igitur dixisset: *Is quatuor scriptulis quum esset, maior fuit quam nunc.* Cleopatras: Τὸ δηνάριον ἔχει γράμματα δ'. est vetus denarius. De ratione Talenti Attici ad libram Romanam, & drachmæ ad denarium, satis quidem in præsentia dictum a nobis: Sed tamen de Talento tacere non possum, quæ apud solum Heronem reperi; cuius verba nondum edita hæc sunt: Πᾶν Τάλαντον ἰδίας ἔχει μνᾶς ξ'. ἡ δὲ Μνᾶ στατῆρας κε'. ὁ δὲ Στατὴρ δραχμὰς, αἵ εἰσιν ὁλκαὶ, δ'. Ἔχει οὖν τὸ Τάλαντον μνᾶς ξ', στατῆρας δὲ αφ', δραχμὰς δὲ ς'. ἡ δὲ Δραχμὴ ὀβολοὺς ἔχει ς'. ὁ δὲ Ὀβολὸς χαλκοῦς η'. ἔχει οὖν ἡ δραχμὴ χαλκοῦς μη'. Hæc omnibus nota. Reliqua vulgo incognita. Τὸ Ἀττικὸν Τάλαντον ἰσοστάσιον μὲν τῷ Πτολεμαϊκῷ καὶ Ἀντιοχικῷ, καὶ ἰσάριθμον ἐν πᾶσι: *Tot nummi impenduntur, & imputantur Talentis Ptolemaïco, & Antiochico, quot Attico.* Nimirum tot minæ & tot drachmæ loci. δυνάμει δὲ τοῦ μὲν Πτολεμαϊκοῦ κατὰ τὸ νόμισμα τετραπλάσιον (τριπλάσιον omnino legendum) ἐπίτριτον δὲ τοῦ Ἀντιοχικοῦ, τῷ δὲ Τυρίῳ ἴσον: *valore autem iuxta taxationem nummariam ad Ptolemaïcum triplum est, ad Antiochicum autem sesquitertium, Tyrio verò æquale.* Ergo τὸ Ἀττικὸν τῷ Τυρίῳ ἰσοστάσιον, ἰσάριθμον, ἰσοδύναμον fuit. hoc est drachmam Tyriam

eandem

eandem prorſus cum Attica pondere, & valore fuiſſe: Ptolemaïcam autem ad Atticam, vt duo ad ſex; Antiochicam, vt tria ad quatuor, fuiſse, vt ex ſequentibus conſtat: Ἀναλόγως δὲ τῇ περὶ τὸ τάλαντον εἰρημένῃ διαφορᾷ καὶ τἆλλα παραλλαχθήσεται. Μνᾶ τε γὰρ μνᾶς, καὶ στατὴρ στατῆρος, καὶ δραχμή τε δραχμῆς ταῦτα διοίσει, ὅσον αἱρεῖ ἐπὶ τοῦτο, διαφοράν. Differt Talentum a Talento, drachma a drachmâ pro portione valoris. Sequitur: Οἶδα δὲ καὶ ξυλικὸν ἐν Ἀντιοχείᾳ τάλαντον ἕτερον, ὃ μνᾶς μὲν ἰδίας ἔχει ξ'. ἑξαπλάσιον δὲ σχεδὸν τῷ τοῦ νομίσματος ἀριθμῷ. τό, τε ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ξυλικὸν τῷ πέμπτῳ διαφέρει πρὸς τὸ προειρημένον ἐπιχώριον περιττὸν. Τὸ δὲ παρ' Ὁμήρῳ τάλαντον ἴσον ἐδύνατο τῷ μετὰ ταῦτα Δαρεικῷ. ἄγει γοῦν τὸ χρυσοῦν τάλαντον Ἀττικὰς δραχμὰς δύο, γράμματα ϛ', * τετάρτας δηλαδὴ τεσσάρεις. *Talentum* ξυλικὸν *Antiochenſe, minarum propriarum* LX, *ſextuplum autem nummorum numero*. Quia Atticum Talentum eſt ſeſquitertium ad Antiochenſe, ideo quantarum 6000 drachmarum eſt Atticum, tantarum 4500 erit Antiochenſe: cuius ſextuplum ſunt drachmæ 27000. Tot drachmarum erat lignarium Talentum Antiochenſe; ita dictum, vt apud eundem Heronem ξυλικαὶ μετρήσεις. Bis autem apud Heronem hæc duo inter ſe opponuntur: τάλαντον ἐν νομίσματι, τάλαντον ξυλικόν: *Talentum nummarium*, & *Talentũ lignarium*. Sed hallucinatio eſt apud Heronem: Τὸ δὲ ξυλικὸν ἐν Ἀντιοχείᾳ τάλαντόν ἐστι λιτρῶν τοε': *Talentũ lignarium Antiochenſe eſt librarum* CCCLXXV. Paulo ante dixerat libram eſſe drachmarum 96. quæ in CCCLXXV libras ductæ dabunt drachmarum triginta ſex millia. Quod nihil aliud eſt quam ſextuplum Attici Talenti. Atqui ξυλικὸν Τάλαντον

λαντον ἐν Ἀντιοχείᾳ superius dixerat sextuplum Talenti Antiochensis nummarii. Manifesta hallucinatio. Talentum autem Atticum ad Ptolemaïcum, siue Alexandrinum, triplam rationem habere omnino necesse est: quia, vt videbimus postea, Æginetica mina ad Ptolemaïcam est quintupla. Sed eadem Æginetica ad Atticam erat, vt x ad vi. Quantorum igitur obolorum sex erat Attica, tantorum decem erat Aeginetica. Sed quantorum x est Aeginetica, tantorum duum est Ptolemaïca. Ergo Attica erat tripla Ptolemaïcæ. Quare supra τριπλάσιον, non πενταπλάσιον legendum est, vt monuimus. Quod clarius ex Plauto patet in Truculento, vbi viginti Minæ vocantur Talentum Philippicum argenti magnum. Ita enim rusticus secum loquitur:

Minas viginti mihi dat. accipio lubens;
Condo in crumenam. —

Deinde in fine fabulæ:

Hem tibi talentum argenti. Philippicum est.
tene tibi.

Si viginti minæ sunt Talentum Philippicum, & sexaginta Atticum, Atticum Talentum Philippici triplum fuit. Est ergo Philippicum idem cum Ptolemaïco. Et vere Macedonicum dici potest, quod commune regibus Macedoniæ, & Alexandri successoribus. Porrò Cleopatras scribit drachmam Aegyptiacam esse sextam partem Atticæ. quod si Atticus nummus triplus est ad Ptolemaïcum, sextuplus ad Aegyptiacum; ergo non idem sunt Talentum Ptolemaïcum, & Talentum Aegyptiacum. Cleopatras: Δραχμὴ δὲ καὶ ἄλλη ὁμωνύμως καλεῖται Αἰγυπτιακή, ἥτις ἕκτον μέρος ἐστὶ τῆς Ἀττικῆς δραχμῆς,

χμῆς, ἄγουσα ὀβολὸν α΄. Rurſus Alexandrinum ξυλικὸν ad Alexandrinum ἐπιχώειον habet rationem ſeſquiquintam. Et quia τὸ ἐπιχώειον eſt 4500 drachmarum Atticarum, ideo τὸ ξυλικὸν erit 5400. De Talento Homeri eum nugari, ſuperius declaratum eſt. Subjicit: Οὐ λανθάνει δέ με καὶ τῆς δραχμῶν ἐστι πλείους διαφορᾶς. Τήν τε γὰρ Αἰγιναίαν, καὶ τὴν Ῥοδίαν μνᾶν τῆς Πτολεμαϊκῆς ἐστι πενταπλάσιον. Hoc iam expoſitum eſt. ἑξαπλασίαν δὲ τὴν νησιωτικὴν ὑπὸ προσαγορευομένην. Inſularis drachma eſt ſextupla ad Ptolemaïcam. Sed Ptolemaica eſt obolorum Atticorum duum. Ergo Inſulana erat duodecim obolorum, quot ſcilicet Achaïca, quæ & παχεῖα dicebatur. Sequitur: Τῇ οὖν Ἀττικῇ (μνᾷ) πρὸς τὴν Ἰταλικὴν καὶ νόμισμα χρηστέον. ἰσοδύναμος γάρ ἐστι, καὶ ἰσοστάσιος τῇ Ἰταλικῇ μνᾷ. στατήρων γάρ ἐστι κέ. ἡ δὲ Ἰταλικὴ λίτρα στατήρων κδ΄. αἱ δὲ λοιπαὶ μναῖ διάφοροι. Hactenus autem ἰσοδύναμον καὶ ἰσοστάσιον τὴν Ἀττικὴν μνᾶν τῇ Ἰταλικῇ λίτρᾳ dicit, nimirum neglectis quatuor illis drachmis excurrentibus; quibus Attica Mina Italicam libram ſuperat. Supereſt Ciſtophorus nummus Aſiaticus, cuius Cicero meminit non ſemel in Epiſtolis ad Atticum; & alicubi petit, vt de permutatione ciſtophori ad denarium agatur. Ciſtophori autem ratio ad denarium quæ fuerit, ſolus Feſtus nos docuit, qui ſcribit Euboïcum talentum ſeptem millium & quingentorum Ciſtophororum fuiſſe, denarium autem quater millium. Erat igitur ratio Denarii ad Ciſtophorum vt xv, ad viii. Quum igitur ratio ad Ciſtophorum conficienda erit, ſummam denariorum ductam in xv partire per viii. & contra ſummam Ciſtophororum ductam in viii in xv diſtribue, ſi ratio ad denarium

conficienda

conficienda est. Talentum autem Ægineticum ad Atticum fuisse, vt x ad vi, antea monuimus ex drachmæ proportione alterius ad alteram. vnde μυρίας δραχμὰς Gellius Talentum vocauit. Gellius: *Ad Laïdem Demosthenes clanculum adit, & vt sibi sui copiam faceret, petit. At Lais μυρίας δραχμὰς ἢ τάλαντον poposcit.* Meminisse debemus hoc gestum fuisse Corinthi. Corinthiacus autem obolus idem erat cum Aeginetico, vt alibi ostendimus, quum de Siculo nummo & Talento verba faceremus. proinde & obolus & drachma, & Talentum Corinthiorum ad Atticum νόμισμα eandem rationem habuit, quam Aegineticus nummus. hoc est vt decem millia drachmarum ad sex millia, Talentum Atticum. Quod vero Festus scribit Talentum Euboïcum fuisse quater millium denarium, non conuenit illi cum Herodoto. Herodotus enim ait Babylonium Talentum esse minarum Euboicarum LXX. Atqui totidem Atticarum minarũ erat Babylonium. Euboïcæ LXX minæ, & Atticæ totidem, sunt æquales eidem talento Babylonio. Ergo sunt inuicem æquales. Nos vero scimus Festum alibi denarios pro drachmis vsurpare. Quare verum non est IIII M. denar. Talentum Euboicum fuisse: aut esse errorem Festi, aut mendum librarii. Verba Herodoti ex lib. III. 126. Τὸ δὲ Βαβυλώνιον τάλαντον δύναται Εὐβοΐδας ἑβδομήκοντα μνέας. Pollux de Talento: Τὸ μὲν Ἀττικὸν ἑξήκοντα δραχμὰς εἶχε· τὸ δὲ Βαβυλώνιον ἑβδομήκοντα. Hoc modo drachma Attica ad Cistophorum fuerit, vt LXXV ad LX, vt V ad IIII. quod verissimum putamus. Quod si mendum non fuerit in Festo, quatuor millia denarium exæquabuntur sex millibus

drachma-

drachmarum. Hoc modo denarii ratio ad drachmam esset sesqualtera, quod videtur fuisse illis vetustissimis temporibus. Sed ὁλογερῶς dicta sunto à Festo. Tetradrachmum Atticum erat æquale quinque Cistophoris. Sane interpres Nicandri dixit τὸ δηνάριον ἔχειν δραχμὴν μίαν ἡμίσειαν. Tales denarios se habuisse penes se narrat Antonius Piso Lotaringus medicus. De Denario verò ita Hero: Διαιρεῖται δὲ ἐκ συνηθείας καὶ τὸ δηνάριον κατὰ Ῥωμαίους εἰς μέρη ασνβ. ἔχει γὰρ μέρη ιβ΄. νούμμους δ΄. ἀσσάρια ις΄. ὁ δὲ νοῦμμος οὐγκίας ἔχει τοῦ σταθμοῦ. Τὸ ἀσσάριον διαιρεῖται εἰς τε″, καὶ γ″. καὶ δ″ καὶ ϛ″. καὶ η″. καὶ θ″, καὶ ι″. καὶ ια″. καὶ ιβ″, καὶ ιϛ″. καὶ ιη″ καὶ κδ″. καὶ λϛ″. καὶ μ″. καὶ ν″. καὶ τάδε μέρη ταῦτα ἰδίας ὀνομασίας ἔχει παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις λογισταῖς. *Diuiditur præterea etiam Denarium secundum Romanos in partes* MCCLII. *Habet enim partes* XII, *nummos (sestertios)* IIII. *Assaria* XVI. *Sestertius autem vncias (priuo) pondere. Assarium diuiditur in semissem, trientem, quadrantem, sextantem, bessem, dodrantem, dextantem, deuncem, & partem duodecimam, sextamdecimam, decimamoctauam, vigesimam quartam, trigesimamsextam, quadragesimā, quinquagesimam. Atque hæ partes appellationes suas habent apud Romanos Ratiocinatores.* Quas partes vocet MCCLII, hoc vero quærendum est. Denarium & Sestertium diuidi in XII vncias apud Romanos ratiocinatores, hoc quidem verum est, quando ratio denarii & sestertii ad assem & libram exigebatur: vt contra, rationem Sestertii ad Denarium confici docuit Mætianus. Apud Plutarchum in Camillo ita excusum est: Α᾽σσάριον γὰρ ἦν τὸ ἀργύρεον. καὶ τὸ δεκάχαλκον ὅθεν ἐκαλεῖτο ΔΗΝΑΡΙΟΝ.

Legendum:

Legendum: Ἀσσαρίων γὰρ ῑ ἦν τὸ ἀργύρεον. Hactenus de Denario argenteo. Aureus vero Denarius LXII annis post cudi cœptus, quam argenteus, vt ait Plinius, hoc est anno A. V. C. CIↃ. XLVI, M. Liuio Salinatore iterum, C. Claudio Nerone coss. Sed quis expediet nodos illius loci Pliniani a tot doctis viris toties tamque frustra vexati? Verba Plinii: *Aureus nummus post annum* LXII *percussus est, quam argenteus, ita vt scrupulum valeret sestertiis vicenis: quod efficit in libras ratione sestertiorum, qui tunc erant, sestertios* DCCCC. *post hæc placuit* XL M. *signari ex auri libris; paulatimque Principes imminuere pondus. Minutissime vero ad* XLV. Non est locus inquinatior in toto Plinio: quem doctissimi viri dum sanare conantur, peius affecerunt, quam librarii ipsi. Primum frustra suspectam habent lectionem illam, *sestertiis vicenis*. Non enim aduerterunt scrupulum, quod valeret sestertiis vicenis, non esse scrupulum auri simpliciter, sed nummi aurei, qui pondere quidem duplus est ad argenteum, valore autem vigecuplus. Nam denarius ab initio fuit scrupulorum quatuor, teste Varrone. proinde sestertius erat vnius scrupuli, & quarta pars aurei, quæ est analoga vni scrupulo denarii, aut sestertio, erat duum scrupulorum, quia aureus erat duplus pondere ad denarium, vt diximus. Quare nihil mutandum. Si enim totum ad totum vigecuplum, & pars quoque ad partem erit vigecupla per XV, & XVII quinti Elementi Euclidis. Illa vero quæ sequuntur, male a librariis affecta sunt: *quod efficit in libras ratione sestertiorum, qui tunc erant, sestertios* CIↃ CCCC. Quod enim hoc portenti est, libram auri habere CIↃ CCCC tantum se-

D stertios?

sestertios? Distribuamus enim in xx sestertios. Fient xlv scrupula in libram. Atqui libra habet scripula cclxxxviii. Quid ergo hic dicemus? Si scripulum nummi aurei xx sestertiis valet, hoc est denariis quinque, ii denarii in cclxxxviii ducti producent denarios argenteos м cccc xl, non autem sestertios ıↄ cccc, vt habent editi & scripti codices. Manifestum est igitur, neque *sestertios*, sed *denarios*, hic legendum; neque ıↄ cccc, sed cıↄ cccc, vno c amplius. Nam appendix summulæ relicta est à Plinio, vt solet in numerosis summis, in quibus excurrens summa supra centenarios omittitur: quod à nobis superius abunde declaratum, & exemplis illustratum est. Igitur anno A. V. C. ıↄ xlvi, libra argenti erat denariorum cxliiii, ratione denariorum æui Pliniani. Et quia aurum decuplum est ad argentum, libra auri erat cıↄ ccccxl denariorum æui Pliniani. Sed priori sæculo Libra Romana erat æqualis xcvi drachmis Atticis, vt supra ostendimus; quæ drachmæ erant æquales denariis æui Pliniani, quod ex ipsis nummis hodie constat. Ergo libra prioris sæculi ad libram sæculi Pliniani, erat vt cxliiii, ad xcvi, hoc est, vt iii ad ii. Habebat igitur libra vetus ad libram Plinianam rationem sesqualteram; & proinde denarius vetus ad denarium Plinianum eandem rationem habebat, per easdem xv, xvii Elementi v Euclidis. Scripsit igitur Plinius: *Aureus nummus post annum* lxii *percussus est, quam argenteus, ita vt scrupulus valeret sestertiis vicenis: quod efficit in libras ratione sestertiorum, qui tunc erant sestertii* ·x· cıↄ cccc. id est denarios mille quadringentos. sed subintelligenda & supplenda summula excurrens; xl denarii.

narii. Quæ vero sequuntur, quo plus obscuritatis habent, eo minus ab illis summis viris intellecta. Ipsi putant Plinium loqui de numero aureorum, qui in libram cudebantur, In quo fugit eos ratio. Nam quum ipsi non ignorent Plinium loqui de imminutione libræ, quæ paulatim facta est; quo modo congruent ea, quæ dicit Plinius, primum XL, deinde XLV signari solere? Nam si primum aurei, vt ipsi interpretantur, XL signati, deinde XLV, sane posterior libra aureorum XLV, maior fuit priore, aureorum XL. Nugæ sunt hæ. Non enim de aureis hîc sermo est, neque de numero aureorum in libram cudendorum: sed de denariis, iisque non cudendis in libram, vt ipsi putant, sed deminuēdis de libra. Quo enim maior numerus deminuetur, eo minor erit libra, vt & puero paret. Idque ita semper interpretati sumus. Sed beauit nos Fredenandus Pincianus vir apprime doctus, & diligens, qui veterem lectionem retulit, quæ interpretationi nostræ egregie fauet. Vbi enim in editis est; *Post hac placuit* XL. M. *signari*, in scriptis codicibus erat; *Post hac placuit* ·X· XL. M. *signari*. quæ verissima est lectio. τὸ ·X· est *denarius*, vt & pueri sciunt. τὸ M. est *Minus*. vt patet ex inscriptionibus: V. A. P. M. XXIIII. *Vixit annos plus minus* XXIIII. Verba Plinii luce clariora sunt: *Post hac placuit denarios* XL *minus signari ex auri libris. Paulatimque Principes imminuere pondus. Minutissima vero ad* XLV *minus*. Minutissimæ, id est libræ. *Denarios signari minus quadraginta*, Græci dicerent: Δηνάρια χαράττεσθαι παρὰ τετταράκοντα. Eodem modo Manilius:

Tarquinioque minus Reges. ——

καὶ οἱ βασιλεῖς παρ' ἕνα Ταρκυνίον. Quare eſt vetus locutio. Statius:

Æqua ferunt, terrore minus. —

id eſt, excepto terrore. Ex MCCCC XL primum imminuti ſunt denarii XL: & libra facta eſt denariorum CIↃ CCCC. Tempore Plinii à Veſpaſiano in libras ſignati ſunt CIↃ CCCXCV. quod eſt quinque denariis argenteis minus, quam in priore ſpecie. Hi ergo ſunt denarii argentei Veſpaſiani, deducendi de priſca libra; non autem, vt docti interpretabantur, denarii aurei cudendi in libram: quo nomine oporteret priorem libram minorem eſſe poſteriore; quum tamen contra ſentiat, atque adeo doceat Plinius, de priore gradatim aliquid ſemper proceſſu temporis detractum fuiſſe. Nemo non hunc locum vexauit, & nemo eſt eorum, qui tentarunt, qui ſe reſtituiſse ſibi & aliis non perſuaſerit. Aureus autem nummus priſcis Romanis dictus fuit denarius auri, vel aureus; poſterioribus Imperatoribus, Solidus: Macedonibus Philippicus, Atticis Στατὴρ, Aſianis Δαρεικός. Harpocration: Λέγουσι δὲ τινες δύνασθαι τὸν Δαρεικὸν ἀργυρᾶς δραχμὰς ὀκτώ. Harpocratio ſcripſerat κ'. *viginti.* Poſteriores librarii deprauarunt in η', quod eſt ὀκτώ· vt millies contigiſſe animaduertimus. Sequentia cõfirmant: ὡς τοὺς πέντε Δαρεικοὺς δύνασθαι μνᾶν ἀργυρίου. Omnes iſti nummi Græce χρυσοῖ dicuntur. Omnis aureus primum dicebatur Δαρεικὸς, tametſi percuſſus in Græcia. Poſtea Philippicus dictus, à Philippo patre Alexandri Magni. & eodem modo omnis quoque aureus Philippicus dictus. vt Philippicus Antoninianus. & *Philippicos vultus noſtri* dixit Alexander Mamææ. Sed Solidi appellatio propria eſt nummi

nummi aurei Constantinopolitani, quæ nupera ac nouitia, & vix tandem post tempora Diocletiani recepta mihi videretur, nisi eius mentio extaret in Epigrammatis Vrbis: ET. OB. DEDIC. EIVSDEM. STATVAE. PATRONIS. ET. Q. Q. P. P. SOLID. DIVISIT. Græcis νόμισμα, vt & Horatio *Regale nomisma*. Digestis l. Quintus Mutius. de auro & arg. leg. §. cui legatum est. *Si autem aurum, vel argentum signatum legatum est, id paterfamilias videtur testamento legasse, quod eius aliqua forma est expressum; veluti qua Philippi sunt, itemque numismata, & similia.* lege: *veluti qua Philippi sunt nomismata.* Recentiore appellatione χρύσινος. Glossæ: Χρύσινος, *Solidus*. Theodoritus lib. 11. cap. XVI. circa finem: Ο βασιλεὺς ἀπέστειλε πεντακοσίους ὁλοκοτίνους αὐτῷ εἰς δαπάνας. Vetus lectio: χρυσίνους. Nam mirum verbum est ὁλοκοτίνους. Solidum, νόμισμα. *Sestertios auri* etiam vocat Gregorius Turonensis, de Mirac. I. XIX. *Existimantes enim inimici, auri ibidem sestertios aggregatos, effracta claue, omne rimantur intente.* Eodem modo locutus est Marcellinus Comes Indict. XIIII, Iustiniano, & Valerio Coss. *Famosissimum hunc Consulatum Iustinianus præ Consulibus, omnium Orientalium vtilitatibus edidit. Nam* CCLXXXVIII *solidorum* HS *libera Consulum profecta diligentia in populum, inque spectacula, siue spectaculorum machinam distributa sunt.* In Iure Orientali 143. νομισμάτων λίτρας τρεῖς: *Solidorum libras tres*. Nam pro solidis doctissimus Lewnclauius sui oblitus *asprος* vertit. hi sunt solidi CCXVI, vt patet ex lege Vnica Cod. Theod. de obl. vot. item l. XIII, de suscept. præpos. Rursus Solidus dicitur etiam *Sextula*, quod

sit sexta pars vnciæ, teste Isidoro: quo nomine Græci vocarunt ἑξάγιον. Zonaras: Μέχρι γὰρ ἐκείνου τοῦ νομίσματος ἑξαγίου σταθμὸν ἕλκοντος ἐκεῖνοις τὸ πεντέτηρον ἐπινόησεν. Græcis aliter compendii caussâ scribitur ςάγιον, quum tamen pronunciandum sit ἑξάγιον. Nam ἐπίσημον ς´ est nota τοῦ ἓξ ἀριθμοῦ. Errant igitur, qui pronunciant *Stagion*. In Edicto Turci Aproniani Præfecti Vrbis aliud est, SVB. EXAGIO. PECORA. VENDERE. Ibi enim *Exagium* est στάθμησις, pensatio ad libram. Glossæ: Ἐξάγιον, *pensatio*. Ἐξαγιάζω, *examino, perpendo. Exagios*, ἄρτι ἐπινοηθείς. Apponebatur enim pani nota ponderis, quia & panis quoque pensum ab ædilibus exigitur. Pro hoc verbo, in veteribus ponduſculis, quæ Romæ reperiuntur, legitur O. O. EXADSA. vltimis illis temporibus Latinitate pura cum pronunciatione exolescente. Græci hodierni scriberent ἑξάτζα. Sed hoc nostrum ἑξάγιον prima aspera pronunciandum, quod sit, vt dixi, sexta pars Solidi. Quemadmodum Sextula non solum Vnciæ, sed Solidi est pars; ita ἑξάγιον non solum Solidi, sed & Vnciæ est sexta pars. Appendici Nicandri libra est vnciarum XVI, vncia drachmarum IX, quæ ibi δηνάρια vocantur. Nouem drachmarum sextam partem ἑξάγιον vocat. Sed non prius Aureus cœpit vocari *Sextula*, quàm aurei percussi sunt quaternum scrupulorum, quantorum vncia est viginti quatuor, quod fuit pondus primi Denarii cusi sub Tullio Rege, teste Varrone. Itaque cum in vnciam antea quaterni aurei percuterentur, postea seni percussi sunt, & vocati Sextulæ ob eam caussam. Et Δαρεικός, siue Στατὴρ ad Solidum eandem rationem habuit, quam tria ad duo. hoc est, Δαρεικὸς est ἡμιό-

λιος

λιον ad Solidum. Huius Solidi diuisio κατ᾽ ἀργυρισμὸν hæc est. Κεράτιον, μιλιαρήσιον, φόλλις, Tremissis, μῆλον, καυκίον, τετραγώνιον. Hoc est, diuisio Solidi per species argenteas est primum per *Siliquas*, quæ Κεράτια dicuntur. *Cornus* vocat Isidorus, quia Siliqua dicitur theca siue vaginula, quibus fructus* κερατωνίας siue Cornus arboris continentur. Arabes vocant *Al Charub*: Hispani ab Arabibus *Algarouas*. Est autem vigesima quarta pars Solidi, drachmæ argenteæ valore. Isidorus: *Siliqua, vigesimaquarta pars solidi est, ab arboris semine vocabulum tenens.* Δικέρατον enim est æquale Miliarensi. Μιλιαρήσιον autem duodecima pars Solidi, δίδραχμον. Apud Suidam: Μιλιαρήσιον, τὸ τοῦ νομίσματος δέκατον. Manifestum mendum. Reponendum δωδέκατον. Miliarensium autem apud nullum veterem Latinum legere memini, præterquam in Notitia Imperii Romani, vbi in Comitiua largitionum mentio fit SCRINII A MILIARENSIBVS. Cedrenus, quum μιλιαρήσιον exigi solitum scripsisset, postea δικέρατον vocat. Ergo Miliarensis nummus fuit duplus Siliquæ, quæ est vigesima quarta pars Solidi. Proinde Miliarensis est duodecima. A militia hoc nomen deducit Epiphanius, ac post eum Cedrenus. Τὸ δὲ ἀργυροῦν τοῦτό ἐστιν, ὃ Ρωμαῖοι [id est, Constantinopolitani] Μιλιαρήσιον καλοῦσιν, ὃ ἑρμηνεύεται στρατιωτικὸν δόμα. Hoc verum erat, siquidem Militarensis, non Miliarensis vocatus fuisset. Valde alludit ad hoc nomen appellatio nummi aurei Lusitanici, qui in Gallia dicitur *Millereis*, sed longe diuersa originatio. Nam corrupte dictum, quum verum nomen fuerit *Muley rais*, ab Arabe Rege, quisquis is fuit, qui primus eiusdem ponderis & valoris no-

misma in illis partibus Hispaniæ percussit. Quum autem ἄργυρον vocet Epiphanius, ἄργυρον vero δίδραχμον constet fuisse, qualia fuerunt illa triginta, quæ Iudæ proditori data fuerunt, (vel potius tetradrachma: Nam Eusebius lib. IIII. ἀποδείξ. στατῆρας interpretatur bene, meo iudicio:) non male iudicauimus Miliarensem esse δίδραχμον, duodecimam nimirum partem Solidi, qui drachmarum XXIIII erat. Huius duplum fuit FOLLIS, sexta pars Solidi. quam Sextulã vocare possumus. duobus enim ἀργύροις, id est, Tetradrachmo, valebat. Epiphanius: φόλεις, ὃ τὸ ταλάντιον καλεῖται. διπλοῦν δέ ἐστιν, ὑπὸ δύο ἀργύρων συγκείμενον. οἱ γίνονται σὺν δηνάρια. καὶ φόλλεις δύο λεπτοὶ κατὰ τὸ δηναρισμὸν, ἀλλ' οὐ κατὰ τὸ ἀργυρισμόν. Primo mendum est, ταλάντιον pro βαλάντιον. Follis enim Latine, est quod Græcis βαλάντιον. Iuuenalis:

Si reddat veterem cum tota arugine follem.

Idem: ——*& tenso folle reuerti.*

Sacculus Martiali & Catullo. Isidorus: *Folles dicuntur à sacculo, quo conduntur: a continente, id quod continetur, appellatum.* Deinde vitiose σύν. quum Epiphanius scripserit σὺν. Ita reponendum: ΦΟΛΛΙΣ. ὃ βαλάντιον καλεῖται. διπλοῦν δέ ἐστι. τὸ ὑπὸ δυεῖν ἀργύροιν συγκείμενον, οἱ γίνονται ζʹ τὰ δηνάρια· καὶ ΦΟΛΛΙΣ δύο λεπτοὶ κατὰ τὸ δηναρισμὸν, ἀλλ' οὐ κατὰ τὸ ἀργυρισμόν. Duplicem facit. Communis appellatio vtrique τὸ βαλαντίον, id est Follis. alterum duorum didrachmorum, alterum duorum minutorum. De quibus postea. De hoc igitur Folle, siue didrachmo accipienda est vetus Inscriptio Buccini Lucaniæ: SI. QVIS. AVTEM. INFRINGERE. VEL. APERIRE. VOLET. INFERET. POENE. NOMINE. REIP. FOLLES. MILLE. Eiusmodi mille Folles intelligimus C. Th.

l. I.

l. 1. si quis pec. confl. item in Fastis Siculis: Viuiano & Basilio coss. Ἐπὶ τούτων τῶν ὑπάτων λεῖψις γέγονε τοῦ ἄρτου, ὥστε πραθῆναι τὸν ἕνα ἄρτον φόλλεων τριῶν. Τετρακέρατον cum Zonara vocare possumus.

Tremissis est tertia pars Solidi, duplum Follis argentei, semuncia argenti, tetradrachmon. Isidorus de Solido: *Hunc, vt diximus, vulgus aureum* [*Solidum*] *vocat. cuius tertiam partem ideo dixerunt Tremissem, eo quod Solidum faciat ter missus.* Meminit & Lampridius in Alexandro. Tremisses pro sacro balsamo vnctionis solitos exigi prohibet Synodus quarta Carthaginiensis. Legum Ripuar. XXIII, Tremissis quatuor denarii. quia Solidus XII. denariorum. Μίλων, καυκίων, τετραγωνίων mentio tantum extat in Nouella Iustiniani CV. § II. Τοῦτον (ἄργυρον) ἀφίεμεν αὐτοὺς ῥίπτειν ἔστε τοῖς καλουμένοις Μιλιαρησίοις, καὶ Μήλοις, καὶ Καυκίοις, καὶ Τετραγωνίοις, καὶ τοῖς τοιούτοις. ὅσον ἂν μικρότερον ᾖ τὸ ῥιπτόμενον, τοσούτῳ πλεόνως εἰ λαμβάνοντες. Videmus hic quæ præcedunt, pluris valere, quam sequentia: Miliarensem, quam Μῆλον: & illud, quam Καύκιον, &c. Sed quotæ partes Solidi fuerint, non indicauit Imperator. Μῆλον autem putamus dictum ab incusa Mali figura. Καυκίον absque dubio, quod cauum esset, instar acetabuli, aut eius poculi quod acetabulum referebat. Suidas: Καυκίον παρ' ἡμῖν, κύλιξ ἡ παρὰ σοφοῖς. In quarto Anthologiæ, cap. Εἰς λίθους legimus: Οἰνομάχεις Ἔρωτα γεγλυμμένον ἐν καυκίῳ. Deinde:

Ἐν κυάθῳ τὸν Ἔρωτα τίνος χάριν; —

Ergo καυκίον est cyathus, sed sessilis instar obbæ, aut pateræ. In Annalibus Glycæ: *Rursus e cauco bibisti, rursus mentem amisisti.* de Phoca sermo est. Apud Hieronymum, & in Vitis Imperatorum *Ca-*

nenm perperã editũ; vbi *Caucum* legendũ. Eiuſmodi nũmulos argenteos cauos non paucos vidimus, nõ ſæculi illius Iuſtinianici, ſed vetuſtiſſimos, ante lucẽ Chriſtianiſmi. [Τετραγώνια proculdubio à figura, quod nõ rotũda, vt reliqui nũmi, ſed quadrata eſſent. cuiuſmodi argenteos nummulos Turcicos videre eſt, quos Græci ἄσπρους vocant, id eſt albos. Gloſſæ: *Aſprum*, ἔκλαμπον. Ἀσπρότης, *candor*. Turci *Akſci*, id eſt album. Τετραγώνων στατήρων mentio apud Suidam. Στατὴρ, inquit, τετράγωνον. Sed ſuſpectum, vt apud Heſychium, vnde Suidas exſcripſit. Στατὴρ, τετράγραμμος. Nam ibi legendũ τετράδραχμον.

Secunda diuiſio Solidi κατὰ δηναρισμὸν, in æreolos, aut ſtipem, quæ χαλκία Græci vocant. Nam vltimis temporibus Denarii pro exigua ſtipe vſurpati ſunt, vt hodie in Gallia. Imperator Aurelianus: *Philippeos minutulos quinquagenos, æris denarios centum*. Eos Vopiſcus in Bonoſo *ſeſtertios æris* vocat. Macrobius de nummo ratito loquens, qui erat æreus: *Ita fuiſſe ſignatum hodieque intelligitur in alea luſu, quum pueri denarios in ſublime iactantes* CAPITA, *aut* NAVIA *luſu teſte vetuſtatis exclamant*. In Euangelio ſecundum Marcum, XII: λεπτὰ δύο, ὅ ἐστι κοδράντης. Hilarius: *Duos denarios viduæ inopis Deo acceptiores*. Lucæ X: Ἐκβαλὼν δύο δηνάρια. Ambroſius: *duo æra*. Vetuſtiſſimus eſt igitur Denarii vſus ἀντὶ τοῦ χαλκισμοῦ, vel ſtipe. Neque exemplo caret. Nam & Arabes درهم pro drachma accipiunt, & pro æreolo. & quum iiſdem literis ſcribatur, quum pro argenteo accipiunt, vocant *Darham*; quum pro nummulo æreo, *Dirhem*. Quia vero arbitrarius fuit modus ſtipis, & denarii;

denarii; propterea & arbitrarius est modus τῆ διηρεισμῷ in Solido diuidendo. Nam apud Epiphanium πεντάδεσχμος siue Follis argenteus valet denariis CCLXXXVIII. Ergo drachma, siue κεράτιον, pars vicesima quarta Solidi, erat denariorum LXXII, & Solidus MDCCXXVIII. Cassiodorus lib. I. Epist. X. *Sex millia denariorum Solidum esse voluerunt*. Ergo κεράτιον erat denariorum CCL, qui Epiphanio LXXII tantum erant. Apud Hesychium Solidus vocatur Τάλαντον, idque ab eo diuiditur in λεπτά, νέμμυς, κοδράντας, ἀσσάρια. Sed non paucæ ἀντιλογίαι sunt in eo; & non constat sibi. Κοδράντης, τὸ πᾶν, ἢ τὸ τέταρτον τῆ φόλλεως, ἢ λεπτόν. Τὸ δὲ λεπτὸν ἑξακισχιλιοστὸν Ταλάντου, ὅ ἐστι νόμισμα ἕν, ἢ κόκκοι τρεῖς. Ait Quadrantem ab aliis pro toto Folle, (idem repetit Suidas,) aliis pro quarta parte Follis accipi: alias esse λεπτὸν, quod sit sexmillesima pars Ταλάντου, id est, Solidi. Ergo Κοδράντης, Λεπτὸν, Νόμισμα, est denarius Cassiodori. [Τὸ δὲ τάλαντον λίβας ἑκατὸν εἴκοσι πέντε.] Hæc non pertinent ad hunc locum, vt & cæco paret: sed ex alio loco huc infarcta sunt. Hic enim περὶ ταλάντου νομίσματος, non de ponderali Talento, sermo est. ὁ δὲ Κοδράντας νομίσματα τρία. Hæc νομίσματα alibi νιμμία vocat. Itaque Solidus diuiditur in Quadrantes sexies mille, νιμμία decies octies mille. ὁ δὲ ἴσατος κοδράντης τὸ τέταρτον τῆς φόλλεως. Intelligit de Folle ærario. Infra: Κοδράντης, τὸ πᾶν, ἢ λεπτὰ δύο. Deest, τῆς φόλλεως. τὸ πᾶν τῆς φόλλεως, vt supra, id est, sumitur pro tota stipe, quæ Follem constituit. Hic vero melius κοδράντην ait esse λεπτὰ δύο, ex Euangelista: quod alibi repetit. Ergo Τάλαντον, siue Solidus diuiditur εἰς κοδράντας ς VI M. εἰς λεπτὰ ιβ XII M. εἰς νιμμία ιη. XVIII M.

τὸ δὲ λεπτὸν ἑξακισχιλιοστὸν ταλάντων. Lege: ἑξακισχιλιοστὸν ταλάντου. Contradicit sibi. imò δωδεκακισχιλιοστὸν ταλάντου. Alibi: Ἀσσάριον, καὶ λεπτὸν ἕν εἰσιν, ἤγουν ἑξακισχιλίων τριακοσίων ταλάντων. Et hic nemo non videt legendum esse, ἑξακισχιλιοστὸν ταλάντου. quod est consentaneum iis quæ proxime dixit, λεπτὸν esse sexmillesimã partem Solidi. ὅ ἐστιν ἓν ἥμισυ λεπτοῦ. Quomodo λεπτὸν potest esse ἓν ἥμισυ λεπτοῦ? Hæc sunt nugatoria. Illa vero recta, & quibus standum est: τὰ δὲ δύο λεπτὰ κοδράντης εἷς, ἤγουν νουμμία τρία. Hæc vltima statuunt Quadrantem, & Assarium sexmillesimam partem Solidi, vt Cassiodoro; λεπτὸν duodecies millesimam; νουμμίον, siue, vt alibi vocat, κοκκίον, decies octies millesimã. Follem autem æreum Hesychius videtur eundem facere cum Quadrante, quum ait esse λεπτῶν δύο. Atqui λεπτὰ δύο Epiphanio est φόλλις κατὰ δυναστισμόν. Hos φολλεράλεις Græcis; Latinis Teruncianos dictos scribit Marcellinus Comes Indict. VI, Iohanne Scytha, & Paulino cos. *Nummis quos Romani Teruncianos, Græci Follarales vocant, Anastasius Princeps suo nomine figuratis, placabilem plebi commutationem distraxit.* Follærales composita voce dixit, quod disiunctim Lampridius Elagabalo: *Centum aureos, & mille argenteos, & centum folles æris.* Inde in Bereschith rabba legitur פולר *folar*, pro specie monetæ. quod nihil aliud est, quam φολλεράλις. Sed alia diuisio Solidi apud Suidam in voce ὀβολός. Ὀβολοὶ δέ εἰσιν οὓς καλοῦμεν φόλλεις. ὁ δὲ Ἰουστινιανὸς, τῶν ἀργυραμοιβῶν ὑπὲρ ἑνὸς στατῆρος χρυσοῦ περιελὼν τοῖς ξυμβάλλουσιν εἰωθότων δέκα καὶ διακοσίους ὀβολοὺς, αὐτὸς ἐπιτεχνώμενος κέρδη οἰκεῖα σ καὶ ρ μόνους ὑπὲρ τοῦ στατῆρος διε-

τάξατο

τάξατο δίδοσθαι ὀβολούς. De hoc & simili κερματισμῷ, vel potius τιμαχισμῷ accipienda ea quæ in Nouella Theodosii, quam P. Pithœus noster publicauit, de Solido præcipiuntur: *Ne vnquam intra septem millia nummorum Solidus distrahatur emptus e collectario millibus ducentis.* Nam nummi ibi sunt denarii ærei, & stips minutissima. Atque vt diuisio Solidi Romani arbitraria fuit, siue ἐν ἀργυρισμῷ, siue ἐν δηναρισμῷ, ita & Solidi ipsius modus vagus fuit, & ambulatorius, præsertim apud barbaras eas nationes, quæ Imperium Romanum in tot lacinias discerpserunt. Eorum enim Solidus fuit verus Sozlatus aureus Francorum hodiernus, ponderis granorum LXIIII, qui est modus drachmæ Atticæ, Regalis Castiliani, Iulii Pontificii, & veteris Denarii Francorum. Tit. XXXVIII Ripuar. § XXIII: Solidus verus est denariorum XII. Vnde ἀναλόγως Tit. XXIII Tremissis sunt quatuor denarii. eumque vocant Priscum Solidum. In Francorum legib. IIII, 106: *Vt omnis solutio atque compositio quæ in lege Salica continentur, inter Francos per* XII *denarios Solidus componatur; excepto, vbi contentio contra Saxones & Frisiones exorta fuerit. Ibi volumus, vt* XL *denariorum quantitatem Solidus habeat, quam vel Saxo, vel Frisio à parte Salici Franci cum eo litigantis soluere debet.* In appendice libri de limit. agrorum: *Iuxta Gallos vigesima pars vnciæ denarius est: & duodecim denarii Solidum reddunt: ideoque iuxta numerum denariorum tres vnciæ quinque Solidos complent. Sic & quinque Solidi in tres vncias redeunt. Nam duodecim vnciæ libram* XX *solidos continentem efficiunt. Sed veteres Solidum, qui nunc Aureus dicitur, nuncupabant.*

cupabant. Locus est luculentus. Gregorius Magnus. Postea Solidus ad tres denarios redactus est: ita vt nouus Solidus prisci quadrans factus sit. Fris. Tit. xvi; de homicidio ad partem dominicam pro freda xxx solidi componuntur, qui Solidus tribus denariis constat. Inde Frision. ix, ii. Denarii ix sunt Solidi xx. & eodem 17, quatuor Solidi sunt denarii xii. Et Frision. xiiii, 7, ix Solidi sunt libræ iii. Imp. Karolus Magnus Franc. iii, 14. xxx solidi libra vna, & dimidia. Ergo viginti Solidi erat Libra vna Francica. Hodie nomen, non potestas νομίσματος mansit in Gallia. Nam Libra Francica sunt viginti solidi in δηναρισμῷ. Sunt enim Solidi, quorum quinque valebant argenteo Castiliano ex edicto Henrici iii. & ab vltima antiquitate Franci constituunt suam libram Solidis vicenis. *Libra* etiam hodie, & *Francus* vocatur. Poterant huc addi & Aurei aliarum nationum, vt Seraphii Arabum. Sed alius operis est. Non omittendus tamen nummus ὑπέρπυρον vltimorum temporum Constantinopolitani Imperii. Is fuit aureus, & argenteus pondere drachmæ. Itaque in auro æqualis fuit Solato Francico, in argento drachmæ. De aureo ita legimus in legatione Armeniorum: Εἴπε, ὡς ἐν ὑποθέσει, ἐνταῦθα ὑπέρπυρα διὰ μιᾶς ὄντα φύσεως, χρυσοῦ δηλονότι. Georgius Codinus Curopalates libello de Constantinopoli, quæ prius vocauit ὑπερπύρων λίτρας, ea sequenti pagina dicit χρυσίου λίτρας. Sed priore casu quinquaginta libris Hyperpyrorum, id est Scutatis Solatis 3600 domum suam venditam fuisse Antiochus ostiarius querebatur. Imperator misericors iussit auctionem earum fieri, & plus licitanti

eas

eas addixit libris auri LXXXV, qui sunt scutati solati VI. M. CXX. Τὸ πῆχυν οἶκος Ἀντιόχου τινὸς ἐσιαείου καὶ ἀντιόχου, ὃς ἀπετιμήθη εἰς ὑπέρπυρα λίτρας υ'. Postea: Ἐπράθη εἰς χρυσοῦ λίτρας π'. Ergo ὑπέρπυρα & χρυσίον idem. Gulielmus Tyrius lib. XVIII, cap. XXIIII. *Soli domino Regi viginti duo millia Hypperorum* (*Hyperpyrorum* legendum) *& tria millia Marcarum argenti examinatissimi dicebatur largitus.* Eodem libro, capite XXII, Emanuel Constantinopol. Imp. fratris sui filia Balduino III Regi Ierosolym. in matrimonium tradita, dedit dotis nomine centum millia Hyperpyrorum. Vbi idem error *Hyperororum.* Apud eundem Georgium Codinum Curopalaten in Notitia officiorum Palatinorum: Ἔνι δὲ καὶ τεταγμένον δίδοσθαι πρὸς τὸν μέγαν πριμικήριον, κατὰ κυριακήν, χάριν διαγνικῆς, ὑπέρπυρον ἕν. Quemadmodum autem Romæ denarius per .X. drachma autem in Græcia per ∈ denotabatur, ita etiam duo ἰῶτα ὑπέρπυρον designabant. Scholiastes Harmenopuli lib. I. XV. § 3 II ρ. hoc est ὑπέρπυρα ρ'. infra II σ'. quæ postea exponit διακόσια ὑπέρπυρα. De argenteo puro Vincentium Beluacensem intellexisse, quum scribit quadringenta millia Hyperpyrorum quingentis septuaginta marcis argenti valuisse. Sed ibi error est. Nam totidem Hyperpyra argenti valent marcis argenti V M. DLV, & vncia. Centum autem libras auri signati κεντηνάριον vocabant, id est, χρυσίνους, siue Solidos, VII M. CC. Procopius: Τὴν μὲν εἰρήνην πέρας οὐκ ἔχουσαν, δέκα καὶ ἑκατὸν κεντηναρίων ὡμολόγει πρὸς αὐτοὺς θήσεσθαι. Paulo post: Ἕλκει δὲ λίτρας τὸ Κεντηνάριον ἑκατόν, ἀφ' οὗ δὴ καὶ ὠνόμασται. Centenarium igitur erant centum libræ auri signati: cuius creberrima mentio in hi-

storicis

ſtoricis Græcis, qui poſt Procopium ſcripſerunt. Iſidorus: *Centenarium numeri nomen eſt, eo quod centum librarum ponderis ſit.* Rectè numeri nomen vocat, vt diſtinguat à ponderali. quod Arabes corrupto nomine *Kintar* vocat. Hiſpani & Aquitani adhuc *Quintal* dicunt. Centenionales, maiorini, & decargyri nummi qui ſint in C. Theodoſ. ſi quis pec. conſl. adhuc quæro. item in Gloſſis: *Binio, διπμύα. Biniones, διωάρια.* videntur eſſe ærei non argentei. Porro adhuc tempore Conſtantini Magni ſepteni ſolidi ſcrupulorum quaternorum in vnciam adpendebantur. Conſtantinus Magnus C. Theodoſ. de pond. & aur. inlat. *Si quis ſolidos adpendere voluerit, auri cocti ſeptem ſolidos quaternorum ſcrupulorum noſtris vultibus figuratos adpendat pro ſingulis vnciis.* Data eſt Iuliano & Paulino Coſs. anno Chriſti CCCXXV. Si vncia erat ſeptenum ſolidorum, ſolidus ſcrupulorum quaternorum, Solidus ille ad ſolidos reliquos, qui tantum ternorum ſcrupulorum erant, eam rationem habebat, quam XXVIII ad XXIIII; hoc eſt vt ſeptem ad ſex. Nam vncia fuerit XXVIII ſcrupulorum, quum tantum deberet eſſe XXIIII. & libra eiuſmodi erit ſcrupulorum CCCXXXVI, quum tantum imputandi eſſent CCXXVIII. qualem poſteriores Imperatores feriri iuſſerunt. Itaque libra auri Conſtantini eſt ſolidorum LXXXIIII, quot denariorum argenti libra vetus Romana. Poſteriorum autem Imperatorum Solidi LXXII in libram adpendebantur. Valentinianus & Valens Lupicino, & Iouino Coſs. anno Chriſti CCCLXVII. l. XIII. C. Theod. de ſuſcept. præp. & arc. *In ſeptuaginta duos ſolidos libra feratur accepto.* Arcadius Olybrio,

brio,& Probino coss. anno Christi cccxcv. C.Th. l. vn. de obl. vot. *Quando votis communibus felix annus aperitur, in vna libra auri, solidi septuaginta duo obryziaci Principibus offerendi, deuotionem animo lubenti suscipimus.* Sane si solidi illi duplo pondere drachmarum erant, libra posterior est libra hodierna aurificum. Sin autem scrupulus auri tantum pendebat, quantum scrupulus argenti, libra illa fuerit marca nostra. quod vero propius est. Quia Imperatores ad legitimam & commodam libram gentes reuocant, manifestum est omnium prouinciarum, atque adeo omnium ciuitatum, non eandem fuisse libram: quod passim vsurpari videmus; quandoquidem quot ciuitates, tot pondera & mensuræ. In Actis Marcellini Papæ septuaginta duo testes vocantur libra occidua. occiduam quidem libram intelligo Romanam. quæ distingueretur ab ea, qua vterentur Constantinopolitani, qui dicuntur orientales. Sed obstat, quod hæc acta sunt sub Diocletiano, antequam vllum Imperium Orientis esset. & præterea sub Diocletiano occidua libra illa erat LXXXIIII denariorum, sub Valentiniano, & Arcadio orientalis libra LXXII denarium. Deinde quod subiicitur, partim intelligo, partim ignoro. *quoniam in septuaginta duorum libra occidua in reparationem surgit annus.* Sane scimus quinquies LXXII esse duodecim menses Ægyptiacos. Sed cui bono? Quum autem diuersæ sint libræ, LXXXIIII, & LXXII denariorum, videndum vtram intellexerit Palladas lib. primo Antholog. *εἰς Γραμματικούς·*

Λίβραν ἐτῶν ζήσας μετὰ γραμματικῆς βαρυμόχθου.

Tot enim annos se in nugis Grammaticorum

consenuisse designat, quot sunt argentei in libra: non autem quot vnciæ, vt interpretatur doctissimus Brodæus. quod est ridiculum.

QVAMVIS consensus gentium in numeris conspirauerit, tamen quædam deprehenditur differentia in appellationibus ipsis, vt illa non solum re, sed etiam verbis fiat. Primum in vtraque lingua ab vnitate, ad mille, non admodum dispar ratio: in sequentibus variat. Græci numquam δέκα χιλιάδας dicunt, non vtique analogia, sed vsu repugnante, qui est magister & dictator loquendi. Itaque pro eo μυρία dicunt. Quia est quiddam summum καὶ ὅλον, in numeris, mensuris, ponderibus, quod proprio nomine designatur, non partibus suis. Non enim dicimus lignum viginti quatuor vnciarum, sed bipedale, quia pes est ὅλον τι, quod Pedis nomen proprium habet, neque partibus suis nominatur. Diodorus tamen Siculus τέτταρας παλαιστὰς dixit, qui est pes solidus, quum pedem cubiti partem faceret; non facturus, si pedibus tantum mensuram concepisset, quum ait Sesonchin regem μεγέθει τέτταρσι παλαισταῖς μείζονα τῶν τεττάρων πήχεων fuisse. excessisse staturam eius quatuor cubitos quatuor palmis. At quatuor palmi sunt pes. Poterat dicere: *proceritate fuit cubitum quatuor, & pedis*: & quidem disertius, VII *pedum*. Itaque τὸ ὅλον & maximum in numeris apud Græcos est μυριάς. Latinis ea quidem fertilitas sermonis non est, vt μυριάδα dicere possint, quemadmodum Hebræi, Æthiopes, Syri, Arabes. Sed quum pro eo *decem millia* dicunt, in eo a Græcis & Hebræis vincuntur; eos autem vincunt, quod millenarium

millenarium numerum elegãter reticere poſſunt, quod nullus ſermo præſtare poſſit. Neque enim dixero *διακόσια δραχμῶν*, quemadmodum Latine *ducenta ſeſtertium*. Nec ſolum numerum millenarium ſubticent, ſed etiam ſpeciem ipſam, quæ numero concipitur. quod Græci non poſſunt. Dicunt enim: *Da mihi mutua centum*. Græci: *χρῆσόν μοι ἑκατὸν χιλιάδας σηστερτίων*. In illis Lucilii numerus concipitur, nummi reticentur:

Quid vero &, centum ac ducentum poſſideas ſi
Millia?

hoc eſt, ducenta millia ſeſtertium. Idem:

Maximu' ſi argenti ſexcentum mille reliquit.

Vbi obiter duo notandum. primum æuo Luciliano *ducentum millia*, *ſexcentum millia* dici æque ſolitum, vt ducenta, ſexcenta. vt apud eundem Lucilium:

Millia ducentum frumenti tolle medimnum.

Nam conſtruunt *ducentum* non cum millibus, ſed cum nomiſmate aut pondere. quod eſt valde *ἰδιωτικόν*. de quo ſtatim infra videbimus. Præterea notandum apud Lucilium primam produci in *ducentum*; quemadmodum apud Plautum & Terentium in *Triduo*, *Biduo*. Græcis & Latinis conuenit in millenario. Nam vt illis *χίλιοι ἄνθρωποι*, & *χιλιὰς ἀνθρώπων*, ſic Latinis *mille homines*, *mille hominum*: quorum plura exempla apud Gellium ſuppeditantur. Sed Græcis tam *δισχίλιοι ἄνθρωποι*, quam *δύο χιλιάδες ἀνθρώπων* in vſu eſt. Latini poëtæ tantum dixerint *bis mille homines*. Atque hæc quidem leuia, quamquam non negligenda. Illud vero mirum, veteres illos, quum dicerent *mille nummum*, putaſſe *τὸ nummum* eſſe caſus quarti,

hoc eſt, accuſatiui ſingularis. Nam, vt omittam Nonium, qui in illis exemplis, quæ non pauca adducit, accuſatiuum pro genitiuo poſitum ait in *mille paſſum, mille nummum*; audiamus Varronem VIII de Lingua Latina: *Numeri*, inquit, *qui æs non ſignificant, vſque à quatuor ad centum, triplices habent formas: quod dicuntur hi quatuor, hæ quatuor, hæc quatuor. Quum peruentū eſt ad mille, quartum adſumit ſingulare neutrum, quod dicitur hoc mille denarium: a quo multitudinis fit millia denarium.* Item infra: *Si eſſet denarii in recto caſu, atque infinitam multitudinem ſignificaret, tunc in patrio denariorum dici oportebat: & non ſolum in denariis, victoriatis, drachmis, nummis, ſed etiam in viris idem ſeruari oportere, quum dicimus iudicium fuiſſe triumuirum, decemuirum, non triumuirorum, decem virorum.* Quis tam futilem ſententiam in doctiſſimo togatorum non miretur? Vult enim, vt ex eius verbis clare colligitur, *mille drachmum* ita dictum, vt *drachmum* ſit quartus caſus ſingularis. Adeo hæc ſtulta opinio mentibus illorum veterum inoleuerat, vt putarent *amphorarum, drachmarum* non poſſe dici coniunctim, *decem millia amphorarum*, ſed *decem millia amphorum.* in qua ſententia fuit C. Iulius Romanus vetuſtiſſimus & doctiſſimus magiſter, vt a Chariſio vocatur. Quis hoc ferat in tanto Critico? quaſi Lucilius non dixerit

——ſcalprorum, forcipicumque
Millia viginti. ——

& Plautus Trinummo:

——mille drachumarum Olympicum.

&

& contra Remnius Fauinus libello de ponderibus dixit *drachmum*.

Sexaginta minæ, ſeu vis, ſex millia drachmum: non *drachmas*, vt editum eſt. Chariſius: *Item in coniungendo propria quibuſdam poteſtas, quæ ratione excluditur; vt quum dicimus, quinquaginta millia nummum.*

His omnibus præmuniuimus nos, antequam ad nobile certamen ſummorum virorum veniamus, quorum alii *Seſtertia* neutro genere nummum millenarium ſignificare affirmant; alii *Seſtertia* neutro genere a veteribus oratoribus vſurpata, a ſolis autem poëtis architectata ſomniant: vnde etiam, ſi Diis placet, *Seſtertia poëtica* appellant. Quæſtio e media quidem Grammatica eſt, ſed quâ, in re nummariâ, nulla ſit maioris momenti. Vtrique enim illi caſtigandi ſunt; quod parum Grammatici hic fuerunt. Primum, hæc duo, Mille, & Decies, alterum purum putum ſubſtantiuum eſt, vt χιλιὰς Græcis; alterum tranſiuit in naturam ſubſtantiui communicatione articuli. Dicitur enim *hoc Decies, hoc Centies*. Varro: *Nam quum dicatur* Hoc Decies, *vt* Hoc Mille, *huius mille; vt ſit vtrumque ſine caſibus vocis, dicemus, vt hoc mille, huius mille; ſic* Hoc Decies, &c. Martialis:

Sed adhuc ſupererat centies tibi laxum.

Denarius autem, & *Seſtertius* ſunt adiectiua; vt, *Denarius numerus, denarius nummus; denarium Philippeum* Plauto in Rudente:

——*centum denaria Philippea.*

Nam *Philippeum* eſt ſubſtantiuum neutrum. Varro: *In quo nobilius Philippeum, quod in bulgam*

abdimus. Sic *sestertius pes*, XII Tabulis, *sestertius nummus*, *sestertium bipalium* Columellæ: *sestertium miliare*. In feminino genere quid vetat dicere *sestertiam drachmam?* τρίτον ἡμίδραχμον, vt Græci loquuntur, & Theutonismus non solum hodiernus, sed etiam priscus Ripuariorum, in quorum legibus Titulo XXIIII, *tertio dimidio solido*, vt Græci τρίτον ἡμιχρύσινον, Latine *sestertia solido*. item Tit. XXVI, *octauo semisolido*. ὀγδόῳ ἡμιχρυσίνῳ. In Titulo XX, 7, error est: *quinque dimidius solidis*. Proculdubio legendum, *quinto dimidio solido*. πέμπτῳ ἡμιχρυσίνῳ. Sic igitur *sestertiam drachmam* dicere, analogia non prohibet. Ergo *denarium*, & *sestertium* adiectiua sunt, non substantiua; & in re nummaria Millia sestertia, Millia denaria dicuntur, perinde ac si Græce esset, χιλιάδες σηστέρτιαι, χιλιάδες δηνάριαι. Dicimus ergo *tria millia sestertia*, & *tria sestertia* pro eadem summa, ea felicitate reticendi τὸ *millia*, qua Græcos carere supra indicauimus. Propterea Iurisconsultus dixit tria Denaria, hoc est, tria millia denaria. l. Lucius. D. de Legatis II. *Quisquis mihi heres erit, sciat debere me Demetrio patruo meo denaria tria, & deposita apud me a Seleuco patruo meo denaria tria; quæ etiam protinus reddi & solui eis iubeo*. Bis idem repetitur, vt omnem suspicionem mendi abesse necesse sit. Quin & vetustissimæ Inscriptionis auctoritate ea locutio confirmatur. DONVM. DEDIT -X- V. VT. EX. VSVRIS. CENTESIMIS. EIVS. QVANTITATIS. QVÆ. EFFICIT. ANNVOS -X- DC. DIE. VIIII. KAL. OCTOBR. NATALI. DIVI. AVGVSTI. EROGENTVR. EX. ARK. Ibi -X- V. sunt denaria quinque millia, vt apud Iurisconsultum *tria denaria*

denaria. Nam ex quinque millibus denarium centesimæ vsuræ annuæ nomine gignuntur denarii DC, vt continetur in ipsa Inscriptione. Itaque in eadem habes V *denaria* in neutro, & DC *denarios* masculino. Eodem modo concipiendum in inscriptione Barcinonensi: -X- VII. D. nempe, *denaria septem, quingenti*. Prius in neutro plurali adiectiuo. posterius in plurali masculino. Sed in inscriptione agri Bergomatis XXX. appositum est bis sine adiectione, id est *triginta denaria*. M. CARBASVS. PATIENS. DEDIT. XXX. & infra: FILIO. EIVS. RETERE. DEBEBVNT. XXX. *Sestertia* an *Denaria* dicendum sit, nemo posset assequi, nisi vsura dextantalis apposita fuisset -X- III. *denaria tria*. In Heluetia in pago Wettingen: AD. CVIVS. TEMPLI. ORNAMENTA. ALPINA. ALPINVLA. CONIVNX. ET. PEREGRINA. FIL. -X- C. DEDERVNT. Interpretandum *denaria centum*. Item Arelate: LEGAVIT. EIS. TESTAMENTO. -X- CC. id est, *denaria ducenta*. In Mandubiis ex Antonio Pisone: FLAVIVS. CATVLLVS. TESTAMENTO. AD. MARMORANDVM. BALINEVM. LEGAVIT. R. P. -X- LXXV. id est, *denaria septuaginta quinque*. Eodem modo dicta sunt *denaria decem*, l. xx. § 1. de ann. leg. & fideicom. *Quisquis mihi heres erit, fidei eius committo, vti det ex reditu cenaculi mei, & horrei, post obitum, sacerdoti & hierophylaco, & libertis, qui in illo templo erunt, denaria decem, die nundinarum, quas ibi posui*. Neque vero poëtice denaria hic dici obiicient, nisi priuatos homines in testando poëtari solere concedamus. Neque possunt effugere, quin tria sestertia, & tria denaria eodem modo dictum sit, quo plena oratione tria

millia sestertia, tria millia denaria. Quid audebunt hiscere aduersus illud Horatianum?

Accipit & bis dena super sestertia nummum.

Nam, si vt ipsi volunt, *sestertium* est Nummus poëticus, quæ hæc erit locutio, *Sestertia nummum,* nisi nummos nummorum? Mirum vero, quum tot poëtica sestertia protulerint, non vidisse iugulari sese istis poëticis sestertiis nummum, id est nummis nummorum. Sed quid opus hæc pluribus rationibus munire, quum Charisius doctissimus & vetustissimus Grammaticus id digito ita indicarit, vt vel obstinatissimo cuique per illum tacere liceat: *Item in coniungendo propria quibusdam potestas, quæ ratione excluditur: vt quum dicimus, Quinquaginta millia nummum: nec statim centies nummum dicere possumus, sed centies sestertium: nec tamen quinquaginta sestertium, sed quinquaginta sestertia dicimus.* Ecquod telum efficacius eorum pertinaciæ conficiendæ adferri potuit? Quinquaginta sestertia, non quinquaginta sestertium dici debere diserte dicit. Quid? dicemus Charisium poëtari? Huius ineptæ sententiæ pater est maximus ille Georgius Agricola, cuius auctoritas & eximia doctrina alios doctos viros in eundem errorem præcipites dedit. Poteram huc congerere multa testimonia, non solum ea, quæ ipsi aduersus sese adducunt, sed & alia non pauca, quæ illorum manifestum errorem confutare possunt; præsertim inscriptiones veteres, in quibus HS. XII. N. *sestertia duodecim nummum* significant, vbi numerus XII non habet virgulam instratam, qua ipsi volunt millenarium numerum designari; quum tamen plures numeri in veteribus

saxis

saxis extent, quibus illa virgula imposita non est, quam qui habent. Præterea quæro ex illis, quid in Catulli Hendecasyllabis extat, quod e medio vulgi sermone petitum non sit? Quid in Sermonibus Horatii, qui gloriatur suos versiculos, si carminis legem retexas, videri posse id, quod titulus libri promittit, sermones meros? Sed friget eorum commentum: neque omnia faciendo vitare possunt, quin quæ Horatius, & Catullus, vt alios poëtas taceam, *sestertia* vocarunt, eadem Cicero, & alii sermonis Latini proceres, totidem syllabis, ac literis vsurparint. Cicero Paradoxis: *Capit ille ex suis prædiis sexcenta sestertia.* Idem VI Verrina: *Ex eo fundo, cui sestertia dena merces esset.* Hic corrigunt *sestertium dena.* quod barbarum, & inauditum esse audacter pronunciamus. Sallustius: *Præmium seruo libertatem, & sestertia centum.* Et hîc *sestertium* substituunt: quod negamus Latinum esse. L. Seneca decimo Epistolarum ad Nouatum, citante Prisciano: *Viginti quatuor sestertia, id est, talentum Atticum.* M. Seneca in Controuersiis: *Quum donaret illi Cæsar Talentum, in quo* XXIIII *sestertia sunt.* Q. Curtius libro VIII. *Data singulis quinquaginta sestertia.* Quæ libro IX rectissime exponit *aureos mille.* Iuuenalis Sat. V.

Quadringenta tibi si quis Deus. —

veteres Glossæ, *Sestertia dederit, scilicet.* Apuleius Milesia X. *Eique protinus quinquaginta promittit sestertia.* S. Cyprianus de redempt. captiuorum: *Misimus sestertia centum millia nummum.* Tacitus Annali XI: *Daturum liberis eius ducena sestertia.* Eodem: *Capiundis pecuniis posuit modum vs-*

quæ ad dena sestertia, qua egressi repetundarum tenerentur. Quid de illo Gelliano dicent lib. XIX, cap. X? *Necessaria esse videri sestertia fere trecenta, & præter propter alia quingenta*. Sed disertius lib. V, c. XII. *Id est, nummi nostri sestertia duo, & septuaginta*. Suetonius Vespasiano: *Centum sibi sestertia darent, ac se vel in Tiberim proiicerent*. In vita Virgilii: *Dena sestertia pro singulo versu Virgilio dari iussit*. Macrobius: *Quum Cæsar aliis, qui secum pila lusitabat, centena sestertia, illi vni quinquaginta dari iussisset*. Tertullianus Apologetico: *Video enim & centenarias cœnas a centenis iam sestertiis dicendas*. Iste locus Tertulliani sestertiis poëticis tragulam iniicit. Quis enim dixerit *centenarias cœnas* à centenis nummum, vt ipsi volunt, dictas? Quam ridiculum! Non sunt ergo audiendi doctissimi viri, qui sestertia poëtica hariolantur, & sexcentos veterum locos temerare audent, vt somnia sua muniant. An & Græcos quoque poëticari dicent? Iis quidem Denarius, Δηνάριον, & Sestertius Σηστέρτιον neutro genere enunciatur. Tamen Σηστέρτια numero multitudinis illis sunt idem, quod Sestertia Latinis. Græci etiam mille nummos vocant Σηστέρτια. Plutarchus in Fabio: *Θέας δὲ μουσικὰς καὶ θυμελικὰς ἄξειν ἀπὸ σηστερτίων τριακοσίων τριάκοντα τριῶν, καὶ δηναρίων τριακοσίων τριάκοντα τριῶν, ἔτι τριτημορίου προσόντος*. Deinde huius summæ rationem conficit ad drachmam Atticam: *Τοῦτο τὸ κεφάλαιόν ἐστιν ὀκτὼ μυριάδες δραχμῶν, καὶ δραχμαὶ τετρακισχίλιαι πεντακόσιαι ὀγδοήκοντα τρεῖς, καὶ δύο ὀβολοί*. Hic igitur τριακόσια τριάκοντα τρία σηστέρτια haud dubie sunt, quæ Latine *trecenta triginta tria sestertia*. Ea sunt LXXXIII millia, CCL denarii, quibus si

addas trecentos triginta tres denarios, efficies summam propositam nummi Attici. nempe octaginta tria millia, quingentas octaginta tres drachmas. Sestertia poëtica, & menda librariorum, quæ docti homines caussabantur, strenue hoc vnico loco Plutarchi eluduntur. Nam sestertia poëtis ademit Plutarchus; Cicero autem, & alii, ac imprimis Varro & Charisius *sestertia millia* a mendi suspicione vindicant. Dicebant igitur plene, decem sestertia millia; & præcise, decem sestertia. Alterum, quia millia est nomen substantiuum; sestertia adiectiuum. alterum, quod *sestertia* ex adiectiuo in naturam substantiui transierunt; quæ hodiernum Grammaticorum vulgus barbare quidem, sed tamen signanter, nomina substantiuata vocant. Quæ obseruationes Grammaticæ multum lucis his difficultatibus adferunt. Dices igitur, decem sestertia, decem millia sestertia, decem sestertia nummum. quorum exempla infinita sunt apud auctores, & in veteribus saxis. Cicero Verrina quarta: *Facta est sponsio sestertium quinque.* Sestertia quinque vocat, quæ postea sestertia quinque millia. Paulo post: *Coëgit Scandilium quinque illa millia dare.* Plus dico. vt *millia sestertia,* ita *millia modia, millia medimna* dicebant, & simpliciter *medimna.* Cicero Verrina v. *Tritici septem medimna ex Nymphonis arationibus tollit.* Ibidem: *Tritici medimna triginta quatuor.* vtrobique inepte *medimnum* excusum. Nam *medimnum* ex substantiuo factum adiectiuum. idem mendum in eadem: *Anni tertii decima anno tertio venierunt tritici modium triginta sex.* quod barbare conceptum. scribe *modia.* Iterum in Ver-
rem:

rem : *Medimna* DCC, Medimnā ſeptingenta, id eſt, ſeptingenta millia medimnum. Ibid. *Medimna* XXXVI. intellige triginta ſex millia medimnum. Priſcianus lib. VII agnoſcit *Medimnum*, non *medimna*. quare menda eſt vetuſtiſſima. Priſcianus legit *ſepties medimnum.* quod eſt & ipſum adiectiuum. Sed ſumma longe maior. nam *ſeptem medimna* ſunt ſeptem millia medimnum: *ſepties medimnum*, ſepties centena millia. Rurſus Cicero in Epiſtolis: *Ea pars eſt ad* XXX *ſeſtertia.* In Verrinis: *Numerantur illa ſeſtertia ducenta quinquaginta Syracuſis.* Supereſt nunc vt de amplis millenariis verba faciamus. Ampli millenarii ſunt, quibus præpoſita eſt nota aduerbii amplificatiui, *decies, centies, millies.* Hæc aduerbia naturam nominum ſubſtantiuorum induunt acceſſione aut articuli, vt *hoc Decies*; aut κατηγορημένον, vt *Decies plenum, decies laxum, decies amplum*; *decies ſeſtertium.* Nam, vt oſtendimus, *ſeſtertium* eſt adiectiuum. Valerius libro IX: *Qui decem arbuſcularum vmbram tricies ſeſtertii ſumma compenſas.* Suetonius Cæſare: *Sexagies ſeſtertio margaritum mercatus eſt.* Seneca: *Claudius Cæſar centies ſeſtertio cœnauit vno die.* Cornelius Nepos in Attico: *Vt neque in ſeſtertio vicies, quod a patre acceperat, parum ſe ſplendide geſſerit: neque in ſeſtertio centies affluentius vixerit.* Seneca De beneficiis IIII, cap. XXXVI, *Seſtertio centies obiurgandus ſim.* Idem ad Heluiam: *Quorum Pantomimæ ſeſtertio decies nubunt.* Iſta autem quæ per amplificationem enunciantur, intelligenda ſunt de ſeſtertiis, niſi ſpeciatim denarii nomen adiiciatur. Plutarchus in Antonio: Τῶν φίλων τινὶ μυριάδας ἐκέλευσε δι-

τε καὶ εἴκοσι διδῶναι. τοῦτο Ῥωμαῖοι ΔΕΚΙΕΣ καλοῦσι. viginti quinque myriades quadruplicatæ ſunt decies centena millia ſeſtertium. Quum tam clare id a Plutarcho ſcriptum ſit, vir tamen doctiſſimus Othomanus negat DECIES de ſeſtertiis intelligendum. Quod quia manifeſto falſum eſt, non confutabo. Idem doctus vir collegit magnam ſiluam ampliſſimæ huius ſummæ: vbi maior pars redigenda ad variationes caſuum; quas ipſe quum intelligeret, non poſuit tamen; quum *ſeſtertium* in genitiuo plurali, pro *ſeſtertii* aut *ſeſtertio* legit. Hæc lector ſtudioſus corrigat. vt in illo Suetonii in Iulio, L. *Sexagies* HS. *margaritum mercatus eſt.* Othomanus legeret *ſeſtertium:* nos vero *ſeſtertio.* Sic Philippica ſecunda: *Syngrapha* HS *centies per legatos viros bonos, ſed timidos, & imperitos, ſine Sextii, ſine reliquorum hoſpitum Regis ſententia, facta in gynaceo.* Rurſus idem doctus vir hic legeret *ſeſtertium:* nos *ſeſtertii.* Apud Velleium de C. Curione: *An accepto centies* HS *fecerit.* An hic dicet *accepto centies ſeſtertium,* non *ſeſtertio?* Nugæ. Quis ferat ita loquentem? Adducit poſtea locum ex Capitolino, vbi mendum inſigne odoratus non eſt: *Omne autem conuiuium æſtimatum dicitur ſexagies centenis millibus ſeſtertium.* Quod quid ſit, qui Latine ſciunt, non intelligent. Legendum enim *ſexagies centies millies ſeſtertio.* Retro ratio concepta eſt, more Græcorum, & Hebræorum: quum priſci Romani ita dicturi fuiſſent, *millies centies ſexageſies ſeſtertio.* Negari non poteſt hanc lectionem ab erudito viro intellectam non fuiſſe. Locum ex IIII Hiſtoria Taciti adducit Othomanus, vbi mendum tollendum eſt:

Quum

Quum ex funere Reip. ruptis consularibus spoliis septuagies sestertio signatus, & sacerdotio fulgens. Vbi sine vllo dubio legimus, *septuagies sestertio saginatus.* Doctissimus vir posuerat *dignatus:* Sed neque consultius in Suetonii Vespasiano XIX, *Vt audiit* ⅡS *centies*, locum illũ interpretatur *sestertium centies*, ita vt *sestertium* sit genitiuus pluralis. Quis enim Latine intelligens dixerit *centies millia sestertium?* Grammatica patitur *centies mille*, vsus non admisit. Quis dubitare possit, ibi legendum *sestertiis centum?* Idem error apud Ciceronem ad Atticum lib. II. Epist. XX: *Diodorus mortuus est. reliquit nobis* HS *fortasse centies.* legendum enim *centum.* id est, sestertia centum. Minus assequitur illud Suetonii in Galba: *Liuia mortua testamento pæne ditatus est.* HS *nanq. quingenties, quum præcipuum inter legatarios habuisset, quia notata, non perscripta erat summa, herede Tiberio legatum ad quingenta reuocante, ne hoc quidem accepit.* Locus est luculentus, & ex iis, quæ supra adduximus, facilis explicatu. Liuia scripserat HS IↃↃ PRÆCIPITO. Diuinandum est, vtrum hæ notæ *quingenties sestertium*, an *quingenta sestertia* designent. Hinc Tiberius ansam circumscribendi legatarii captauit, quod interpretatio in notis ambigua est, eodem modo, quo Epistola V lib. VI ad Att. *Ego tua gratulatione commotus, quod ad me pridem scripseras; velle te bene euenire, quod de Crasso domum emissem. Emi eam ipsam domum* XXXV. Paulus Manutius male eam summam interpretatur. Incertum vtrum *tricies quinquies sestertio*, an *triginta quinque sestertiis.* Velleius lib. II. *Mandetur deinde memoriæ seueritas*

iudiciorum.

iudiciorum : Quippe M. Cato Consularis, M. Catonis nepos, Africani sororis filius, repetundarum ex Macedonia damnatus est, quum lis eius IIII M. *æstimaretur*. Nemo non videt ex voce *eius* faciendum *ei* HS. Sed *quatuor millibus sestertiorum*, an *sestertio quater millies* legendum, dubitari possit. Apud Ciceronem in Verrinis XVIII M. non IIII M. legimus. quum de hac re bis loqueretur. At vir eruditus in Suetonii Galba ait a Liuio in testamento scriptum fuisse HS QVING. Quis vnquam ita scripsit, vt quum notulis IↃ possit *quingenta* designate, id pluribus literis, truncata voce, quomodo nemo vmquam scripsit, mallet exponere? Manifestum est eum errare. vt in illo ex Verrina IIII. *Sestertium vndecies numerata esse*. probat hanc lectionem; veterem, quæ *numeratum* retinebat, damnat. Nos contra. Idem non multo post vtramque lectionem probat. nos negamus *vndecies sestertium nummum*, item *vndecies numerata* Latinum esse. Hoc indignum tam diserto viro. Concludimus igitur, Decies, centies, millies, & omnia eius formæ amplificatiua omnium casuum articulos, & omnium adiectiuorũ casus recepisse. Hoc decies, huius decies. decies amplũ, decies ampli, decies amplo. Sic decies sestertio, decies sestertii. &, toties sestertio, toties sestertii. Seneca Epist. XCV: *Et toties tamen sestertio adiiciales cenæ fortissimis viris constiterunt*. Ita habent scripti codices, & editi antequam Mureti editio prodiret; qui, nisi fallor, auctor est istius mutationis. Atqui Seneca *toties sestertio* dixit; id est, tam immani summa. Neque profecto caussæ erat, cur aut Muretus lectionem mutaret, aut alii docti de ea dubitare & velitari

velitari nondum desinant. Sed considerandum fuit, quod dixi, hæc aduerbia amplificatiua esse nomina substantiua, & propterea *centies sestertium* dici posse, quod *sestertium* sit adiectiuum. Charisius: *Nec statim centies nummum dicere possumus, sed centies sestertium.* Verissime quidem ille. sed caussas non apponit, aut nesciuit. Nescit enim, aut non aduertit, *sestertium* esse adiectiuum. At ille putat esse genitiuum pluralem, vt *nummum*. Miratur igitur, quod quum dicatur centies sestertium, non dicatur tamen centies nummum. Non igitur dicimus *accepto decies nummum*, neque *acceptis decies sestertium.* Hæc enim barbara sunt. Esto hæc regula: Numquam genitiuum cum amplificatiuis iungi. Non enim dicimus *centies nummum*, vt recte monet Charisius, & Varro. Præterea: Numquam amplificatiua pluraliter enunciari. Non enim dicimus *hæc decies, hæc centies*. in Verrina III. *Hinc* HS *quaterdecies P. Tadio numerata.* scribendum, *numeratum*. Gellius lib. XII. *A P. Sulla, qui tum reus erat, mutua* LLS *vicies tacite accepit.* Imo *mutuum*. Sed infinita extant passim apud auctores multitudinis numero scripta, quæ ad singularem numerum restituenda sunt. Satis est attentum lectorem monuisse. Liuius lib. XL. *Sestertium nummum quater & vicies ab iis est exactum.* Tollatur τὸ *nummum*. Iam enim ex Charisio intellexisti, non dici *decies nummum*. Apud eundem XLI. X *pondo auri & argenti ad summam sestertium decies in ærarium retulit*. Legendum *sestertii*. Apud Senecam nondum locus animaduersus est Quæst. I. cap. XVI: *Hunc diuitem auarum sestertium millies seruum*, Legendum *sestertii*.

sestertii. Tacitus : *Bis & vicies mille* LIS *donationibus Nero effuderat*. Scribendum, *Bis & vicies millies sestertium*. Martialis propter versum, licentia poëtica dixit decies centum millia. In soluta oratione esset decies centena.

Si dederint superi decies mihi millia centum.

Solinus amplificatiuam summam amplum sestertium vocauit, cap. XL. *Denique basilisci reliquias amplo sestertio Pergameni compararunt.* Amplum sestertium putamus esse DECIES. quod Horatius vocauit solidum.

Scilicet vt decies solidum exorberet.

ea enim est ampla summa. Non enim est nummus, vt placet doctissimo Turnebo, sed numerus, καὶ ἄθροισμα. Budæus non semel perstringit eos qui censent τὸ *sestertium* esse rectum, aut quartum casum, quum, inquit, is sit genitiuus. Notandum vero, quod supra monuimus, tam simplam, quam amplam summam, iisdem notis concipi solitum fuisse, vt quia error in ambiguo lectionis committi posset, magna attentione opus fuerit: quemadmodum vidimus in testamento Liuiæ apud Suetonium Galba. Legimus itaque apud Plinium: *A Gange amne, ostioque eius, quo se in eorum Oceanum effundit, per Indiam Parthienemque, ad Myriandron vrbem Syriæ, in Issico sinu positam* LII. M. XV. *passuum, decem & nouem.* Martianus Capella hæc, vt solet, ex Plinio exscribens non notis, sed perscriptis verbis, ita extulit: *quinquagies bis centena quindecim millia.* Tamen ex Plinio τὸ *centena* non possunt erui, nisi per interpretationem. Rursus apud eundem: *Latitudo autem terræ à meridiano situ, ad Septentrionem dimidio fere mi-*

nor colligitur LIIII M. LXII. possumus interpretari quinquaginta quatuor millia passum, sexaginta duos. Sed Martianus amplificatiue: *quinquagies quater centena sexaginta duo millia.* Plinius: *Longitudinem Europæ Athenodorus, atque Isidorus a Tanai, ad Gades,* LXXXII. XCIIII. Putarit aliquis esse octaginta duo millia nonaginta quatuor. Martianus: *Octogies bis centena nonaginta quatuor.* scilicet, millia passum. Itaque qui huic dubio occurrere volebant, simplicem summam addito N. scribebant HS. V. N. *sestertiis quinque nummum.* HS. V. autem est *sestertio quinquies.* Quod autem attulimus de amplificatiuis aduerbiis per omnes casus vsurpatis, id fecimus, non quia nemo id aduerterit, aduerterunt enim Budæus, & Othomanus, alii, sed quia vterque, ac præsertim Othomanus, non raro in iis, quæ adducunt, testimoniis peccarunt. quorum quædam superius correximus. Sic apud Liuium lib. XLV, hodie editum est: X *pondo auri & argenti ad summam sestertium decies in ærarium retulit.* Vbi idem doctus vir non vidit, legendum esse, *sestertii.* vt in illo Annalis II apud Tacitum: *Inlectus a diuo Augusto liberalitate decies* HS. putat *sestertium* legendum. vbi eadem hallucinatio. Nam *sestertii* scripserat Tacitus. Sed infinita sunt, quæ ille præpostere legit, vt mediocriter docto constare potest. Plinius de Citro lib. XIII, cap. XV: *Extat hodie M. Ciceronis in illa paupertate, &, quod magis mirum est, illo æuo, empta* HS X. *Memoratur & C. Asinii sestertio vndecies.* Vbi mirum in modum Budæus hallucinatur, qui putauit esse sestertiis decem, & sestertiis vndecim. Mirum vero
decies

decies sestertio mensam Ciceronis emptam dici a Plinio, a Tertulliano autem quingentis millibus: hoc est dimidio, quam Plinius dixit. contra Asinii Galli duplo, id est decies sestertio, non vndecies sestertio, vt perhibet Plinius. Itaque Petrus Ciacconus Hispanus, vir acri iudicio, legebat HS. D. id est, vt ipse interpretabatur, sestertiis quingentis. Sed hoc esset quingenties sestertio. quæ summa est immanissima. Sic in Vita Persii a vetustissimo Grammatico conscripta: *Reliquit circa* HS. XX *matri, & sorori.* Haud dubie intelligendum, sestertium vicies. At si scriptum fuisset HS. XX. N. essent sestertia viginti. vt, quod Ciacconus volebat, si scriptum esset HS D. N, essent sestertia quingenta. In eadem Vita statim post: *vt daret Cornuto sestertia, vt quidam dicunt, centies.* Nemo non videt legendũ esse *sestertium.* Sic eiusdem optimi Grammatici Glossæ à nobis olim excerptæ, in Sat. IIII, de Crispino oratore: *Possedit bis* ∞ HS. Intellige *bis millies sestertium.* Addita notula N, fuisset *bis millena sestertia.* Quæ quidem nota in veteribus saxis & libris extare videtur, ob eam caussam, ne summa simpla pro ampla accipiatur. Aliquando non apponitur, si adiectiuum, aut participium plurale antecedat: vt in illo monumento: HVIC. MONVMENTO. EX. TESTAMENTO. LEGATA. SVNT. HS. VII. A. SEMPRONIO. SEVERO. Est simpla summa. Hoc est sestertia septem. Quod si LEGATVM scriptum fuisset, ea esset ampla summa, nempe Sestertium septies. Romæ in S. Cæsarii ad Tiberim: L. TARQVITIO. L. F. POMP. ETRVSCO. SVLPICIANO. SCRIBÆ. QVÆSTOR. EX. TESTAMENTO. D. HS. XX. Ambiguum, vtrum datum sester-

tium vicies, an data sestertia viginti. Et multa alia præterea, quæ lectori obseruanda relinquimus. Romæ ante hortos Carpenses: PROCVR. TRIVM. PROV. GALL. LVGVDVNENSIS. NARBONENS. ET. AQVITANIÆ. AD. SS. LX. PROC. ALEX. PELVSI. AD SS. C. id est: Procuratori trium Prouinciarum Galliæ, Lugudunensis, Narbonensis, & Aquitaniæ ad sestertium sexagies. Procuratori Alexandriæ Pelusi ad sestertium centies.

NVNC exiguum spicilegium faciemus quorumdam locorum selectorum apud veteres auctores, qui animaduersione opus habent. Plinius libro XXXV. cap. IIII. *Namque quum in præda vendenda res distraxisset, & Rex Attalus sexdecim libris emisset Aristidis tabulam* &c. pro *sexdecim libris*, legendum *sexcentis millibus*. Lapsus facilis. id est 12500 scutatis Solaribus.

Valerius Maximus lib. IIII. cap. II. *Fabricius a Samnitibus, quos vniuersos in clientela habebat, denos æris, & quinque pondo argenti*, &c. Manifesto legendum *dena æris*, scilicet pondo. duplum pondus auri quam argenti. vbi Othomanus legit *decies æris*. quod supra ostendimus barbarum, non Latinum esse. Minus vitiose editio Pighiana, *decem æris*.

Liuius lib. XXII de ludis votiuis Q. Fabii Maximi: *Eius rei caussa ludi magni voti æris* CCCXXXIII *millibus, triente*. Mutila oratio. Scripsit Liuius: *Eius rei caussa ludi magni voti æris* CCCXXXIII *millibus, trecentis triginta tribus, triente*. Plutarcho auctore, cuius verba: Θέας δὲ μουσικὰς καὶ θυμελικὰς

ἄξειν

ἄξειν ἀπὸ σηστερτίων τριακοσίων τριάκοντα βιῶν, καὶ δηναρίων βιακοσίων βιάκοντα τριῶν, ἐπὶ τριτημορίῳ πεσόντος. Duo errores: alter librarii; alter Plutarchi. Plutarchi quidem æreos nummos σηστερτίους ἀντὶ δηναρίων interpretantis: Librarii, quum Plutarchus scripserit: ἀπὸ σηστερτίων τριακοσίων τριάκοντα τριῶν χιλιάδων, καὶ τριακοσίων τριάκοντα τριῶν, ἐπὶ βιτημορίῳ πεσόντος. Quam ridiculum enim, postquam sestertiorum meminisset, totidem denarios pro minore summa subiicere? Budæus recte suspectum de mendo locum Plutarchi habuit; sed Othomani sententia longe discedit a vero. neque vllum operæpretium est confutare. Contrarius error est eiusdem Plutarchi sestertios pro drachmis accipientis. Cicero pro Sexto Roscio: *Bona patris huiusce Sexti Roscii, quæ sunt sexagies, quæ de viro fortissimo & clarissimo L. Sulla duobus millibus nummum sese dicit emisse L. Chrysogonus.* Plutarchus hæc interpretans: αὐτὸς ἐωνήσατο δισχιλίων δραχμῶν. imo δισχιλίων σηστερτίων, hoc est πεντακοσίων δραχμῶν. vel potius δηναρίων dicere debuit. Idem error Strabonis libro v. in fine: ὥστε ὑπὸ λιμοῦ διακοσίων δραχμῶν πραθέντος μυός. Plinius lib. VIII. cap. LVII. *Venisse murem ducentis nummis Casilinum obsidente Annibale.* hoc est, πεντήκοντα δραχμῶν.

Plutarchus in Camillo: Ὦφλε τὴν δίκην ἐρήμην τίμημα μυρίων καὶ πεντακισχιλίων ἀσσαρίων ἔχουσαν, ὃ γίνεται πρὸς ἀργυρίου λόγον χίλιαι δραχμαὶ καὶ πεντακισχίλιαι. ἀσσάριον γὰρ ἦν τὸ ἀργύριον. καὶ τὸ δεκάχαλκον οὕτως ἐκαλεῖτο. Plutarchus scripserat: ὃ γίνεται πρὸς ἀργυρίου λόγον χίλιαι δραχμαὶ καὶ πεντακόσιαι. Ἀσσαρίων γὰρ ῑ ἦν τὸ ἀργύριον.

Apud Liuium VIII. *Vectigal quoque eius Campanus*

panus populus iussus pendere in singulos quotannis (fuere autem mille & sexcenti) denarios nummos quadringentos quinquagenos. Quis non videt τὸ *denarios* abundare? Neque enim Liuius *denarium nummum*, sed *denarium* tantum vocare solet: neque adhuc denarius Romæ signatus erat, vt docet Plinius, & nos in Eusebianis.

Apud eundem libro XXXIII. *Tulit in triumpho argenti denarios triginta quatuor millia, & quingentos quinquaginta.* Neque proba est locutio, neque summa digna triumpho florentissimis rebus Romanis. Legendum, *denarium trecenta quatuor millia.* quo modo locutus est lib. XLI. *Tulit in eo triumpho denarium* CCCVII *millia, & victoriatum* LXXXV *millia,* DCCII.

Appianus Ciuilium II. Διένειμε τὰ ὑπεσχημένα πάντα ὑπὲρ ἄλλων, στρατιώτῃ μὲν ἀνὰ πεντακισχιλίας δραχμὰς Ἀττικάς, λοχαγῷ δὲ αὐτοῦ τὸ διπλάσιον, καὶ τοῖς δημόταις ἑκάστῳ μνᾶν Ἀττικήν. Lege, πεντακοσίας δραχμὰς ex Suetonio in Iulio, XXXVIII. Sic contra alibi πεντακοσίας pro πεντακισχιλίας.

Dion in Claudio: Τοῖς δορυφόροις πέντε καὶ εἴκοσι δραχμὰς ἔδωκε. Iosephus de Claudio: Δωρεῖται τοὺς σωματοφύλακας πεντακισχιλίαις δραχμαῖς. Sane πέντε καὶ εἴκοσι non sunt πεντακισχίλιαι. Sed antiquarius, qui Dionem exscripsit, πέντε καὶ εἴκοσι δραχμ. ͵α' posuerat. Nam ͵α est χιλιάς. Itaque πέντε καὶ εἴκοσι δραχμῶν χιλιάδας scripsit Dion, non πέντε καὶ εἴκοσι δραχμάς. Idem dixit Spartianus in Didio: *Sane quum vicena quina militibus promisisset, tricena dedit.*

Cicero Attico lib. I. Epist. V. *L. Cinnio* HS XXCD *constitui me curaturum.* Lege HS XX CIƆ. minima mutatione, hoc est, sestertia viginti millia.

Dio

Dio lib. XLI. de Cæsare Dictatore: Ἀπηγόρευσε μηδένα πλεῖον πεντακισχιλίων καὶ μυρίων δραχμῶν ἐν ἀργυρίῳ, ἢ χρυσίῳ κεκτῆσθαι. Lege: πεντακισχιλίων μυριάδων. Porro potest vox δραχμῶν sine detrimento sententiæ abesse. quod putamus verum esse.

Apud eundem lib. LVI. Τῶν δὲ γυναικῶν τισὶ καὶ παρὰ τὸν Οὐοκώνιον νόμον, καθ' ὃν οὐδεμίᾳ αὐτῶν οὐδενὸς ὑπὲρ δύο ἥμισυ μυριάδας οὐσίας κληρονομεῖν ἐξῆν, συνεχώρησε τοῦτο ποιεῖν. Mendum manifestum. Reponendum: οὐδενὸς ὑπὲρ δύο ἥμισυ μυριάδας τετιμημένην οὐσίαν κληρονομεῖν.

Cicero in Verrem: *Sestertium quadringenties accepisse te arguo contra leges*. Plut. in Cicerone: Οὕτω δὲ τοῦ Βέρρου καταδικασθέντος ἑβδομήκοντα πέντε μυριάδων τιμησάμενος τὴν δίκην ὁ Κικέρων διαβολὴν ἔσχεν ὡς ἐπ' ἀργυρίῳ τὸ τίμημα καθυφειμένος. Docti frustra de mendo suspicantur. Cicero Verrem quadringenties quidem accepisse dixit, quum tamen tricies sestertio litem ei æstimarit pecunia corruptus. quod Græce dicitur καθυφεῖσθαι; hoc est caussam prodere: quo nomine καθυφέσεως δίκη Athenis prodita. Glossæ: *Prævaricor reo*: Καθυφίημι τοῦ ὑποδίκου.

Tacitus Historia secunda, de Vitellio: *Ipse abunde ratus, si præsentibus frueretur, nec longius consultans, novies HS paucissimis mensibus intervertisse creditur*. Deest nota M. novies M. HS. hoc est novies millies sestertium. Zonaras de eadem re: Πρὸς πάντων ὡμολόγηται δύο μυριάδας μυριάδων καὶ χιλίας πεντακοσίας ἐν τῷ τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ χρόνῳ εἰς τὰ δεῖπνα αὐτὸν δεδαπανηκέναι. Locus est luculentus, sed insigniter mutilus. Nam Zonaras ita scriptum reliquerat: ὡμολόγηται εἴκοσι δύο μυριάδας μυριάδων, καὶ χι-

λιάδας πεντακοσίας. Nouies millies sestertium sunt denarii, vel, vt ipse loquitur, drachmæ 225000000. quæ sane sunt εἴκοσι δύο μυριάδες μυριάδων, καὶ χιλιάδες πεντακόσιαι μυριάδων. Hoc est, vt vulgo logistæ loquuntur, Regalium Castiliensium, aut Iuliorum Pontificiorum milliones ducenti vigintiquinque; Scutatorum monetæ in Italia, milliones viginti duo, & præterea scutatorum quingenta millia: aut milliones viginti duo semis scutatorum monetæ. Francici nūmi 18750000 scutatorum Solatorum. Tantum potuit absumere gurges ille.

Plutarchus in Cæsare: Ὁ Κάτων ἔπεισε τὴν σύγκλητον ἀπονεῖμαι σιτηρέσιον ἔμμηνον· ἐξ οὗ δαπάνης μὲν πεντακόσιαι πεντήκοντα μυριάδες ἐνιαύσιοι προσεγίνοντο τοῖς ἄλλοις ἀναλώμασι. Legendum sine dubio: ἑπτακόσιαι πεντήκοντα μυριάδες. Nam idem in Catone, de eadem re loquens, hanc summam mille ducentis quinquaginta talentis æquat. Verba eius sunt: Ὁ Κάτων φοβηθεὶς ἔπεισε τὴν βουλὴν ἀναλαβεῖν τὸν ἄπορον, καὶ ἀνέμητον ὄχλον εἰς τὸ σιτηρέσιον, ἀναλώματος μὲν ὄντος ἐνιαυτοῦ χιλίων καὶ διακοσίων, καὶ πεντήκοντα ταλάντων. Sanè ἑπτακόσιαι πεντήκοντα μυριάδες δραχμῶν, hoc est 7500000 drachmæ, sunt 1250 Talenta.

Budæus, & eum secutus Georgius Agricola, ambo eruditissimi viri, τόκον ἔφεκτον ex oratione πρὸς Φορμίωνα interpretantur fœnus sesquisextum, id est, præter drachmam, sextam partem drachmæ, nimirum obolum: vt præter centesimam vsuram, quæ est drachma menstrua, obolus quoque accedat, & annua vsura sit drachmarum XIIII. Putauit Budæus ἔφεκτον τόκον, ita dictum, quemadmodum ἔφεκτον λόγον apud Logistas. Ἔφεκτος λόγος dicitur, as, & sexta pars assis, vt sunt VII ad VI.

At

At longe aliter res habet. Nam ἔφεκτος apud Logistas dicitur τὸ ἕκτον ἐπὶ τῷ ὅλῳ: vt ἐπίτριτος, τὸ τρίτον ἐπὶ τῷ ὅλῳ. At ἔφεκτος apud Danistas dicitur, non quod præpositio ἐπὶ significet adiectionem, vt apud Logistas, sed quod dicitur δανείζειν ἐπὶ δραχμῇ, ἐπὶ δυοῖν ὀβολοῖν, ἐπὶ ἕκτῳ δραχμῆς, ἐπὶ τρίτῳ. Longe itaque differunt τὸ ἔφεκτον δανειστικὸν, καὶ τὸ ἔφεκτον γεωμετρικόν. Igitur ἔφεκτος τόκος est fœnus in sextam partem drachmæ; Latinis sextantalis vsura. Exemplum esto τόκος ἐπόγδοος. de quo infra. hoc est, ἐπὶ ὄγδοον μέρος τετραδράχμου, τριώβολον· ἐπὶ ὄγδοον μέρος δραχμῆς, ἓξ χαλκοῖ. Apud Cedrenum: Τοὺς ἐν Κωνσταντίνου πόλει ἐπισήμους ναυκλήρους συναγαγὼν δέδωκεν ἐπὶ τόκῳ τετρακεράτιν κατὰ νόμισμα ἀνὰ χρυσίου λίτρας δώδεκα. Manifestus ἔφεκτος τόκος. Nam XXIIII κεράτια sunt in Solido, quorum τετρακέρατον est τὸ ἕκτον ipsorum.

Centesima vsura scribebatur per Ↄ inuersum. Mætius Volusianus: *Centesimaque commodia, vt vsurarum nomine ad sortem applicaretur sicilico, id est C auerso eo notari.* Mire deprauatus locus, & tamen expedita restitutio: *Centesima, quæ commodi, aut vsurarum nomine ad sortem applicaretur, sicilico, id est, C auerso, eo notatur, quod quum C centum significaret, conuertebatur ad eam summam cuius centesima futura erat. Et siue vna conuenerat, vnus Sicilicus, siue plures, tot Sicilici ponebantur.* Centesima vsura a Græcis dicitur τόκος ἐπὶ δραχμῇ, quod Drachma sit centesima pars Minæ. τόκος ἑκατοσταῖος in iure Constantinopolitano, cuius exemplum in veteri inscriptione: DONVM. DEDIT. -X-V. VT. EX. VSVRIS. CENTESIMIS. EIVS. QVANTITATIS. QVAE EFFICIT. ANNVOS -X- DC.

 DIE.

DIE. VIIII. KAL. OCTOBR. NATALI. DIVI. AVGVSTI. EROGENTVR. EX. ARK. Quæ alibi citauimus. Perſpicuum autem eſt denarios DC eſſe centeſimam vſuram quinque milliũ denariorum. Quod autem Voluſius Mætianus addit, ſiue vna conuenerat, vnum Ɔ ſiue ſicilicum; ſiue plures, tot Sicilicos poni ſolere, intelligitur de centeſima centeſimæ, qui eſt τόκος τόκων, καὶ ἀνατοκισμός. cuius exemplum extat in veteri inſcriptione Neapolitana: HEREDES. VERO. PATVL. DIOCL. MVLCTENTVR. SORTE. VNA. CVM. ANATOCISMO. BINAE. CENTESIMAE. VSVRAE. PROPTER. NEGLECTAM. RELIGIONEM. SEPVLCHRORVM. Videtur vero hæc vſura propria Græcorum fuiſſe; & ita accipiendum eſſe locum Pomponii Atellanarii in Paſtoribus:

—quæ tuleram mecum decem millia
Victoriatum, Græca mercede illico
Curaui vt occuparem.—

Nam merces eſt fœnus. Horatius:

Hic quinas capiti mercedes execat.

Nam x millia Victoriatum ſunt quinque millia denarium. quorum vnciarium fœnus annuum, denarii DC. & rurſus ipſorum DC vnciarium fœnus Romæ LXII denarii. Ita Græca mercede, hoc eſt ἀνατοκισμῷ binæ centeſimæ vſuræ, fœnus annuum quinque millium denarium erit DCLXXII denarii. Græcam mercedem igitur intelligimus ἀνατοκισμὸν DCLXXII pro V. M. Nam Romani non habent quo exprimant ἀνατοκισμόν. Ergo proprium Græcorum, non Romanorum.

Vſuræ ſemiſſes. τόκος ἐπὶ τεσσὶν ὀβολοῖς. in iure Conſtantinopolit. τόκος ἡμιεκατοσταῖος. cuius teſtimo-

ſtimonium extat in luculentiſſimo ſaxo Barcinonenſi: DO. LEGO. DARIQVE. VOLO ·X· VII. D. EX. QVORVM. VSVRIS. SEMISSIBVS. EDI. VOLO. QVODANNIS. SPECTAC. PVGILVM. DIE. IIII. IDVVM. IVNI. VSQVE. AT. X. CCL. ET. EADEM. DIE. EX. ·X· CC. OLEVM. IN. THERMIS. PVBLIC. POPVLO. PRAEBERI. ET. TECTA. PRAESTARI. EA. CONDICIONE. VOLO. VT. LIBERTI. MEI. ITEM. LIBERTORVM. MEORVM. LIBERTARVMQVE. LIBERTI. QVOS. HONOR. SEVIRATVS. CONTIGERIT. AB. OMNIBVS. MVNERIBVS. SEVIRATVS. EXCVSATI. SINT. QVOT. SIQVIS. EORVM. AT. MVNERA. VOCITVS. FVERIT. TVM. EA. ·X· VII. D. AT. REMP. TARRAC. TRANSFERRI. IVBEO. SVB. EADEM FORMA. SPECTACVLORVM. QVOT. SS. EST. EDENDORVM. TARRACONE. Legatum denaria ſeptem, quingenti: vt tunc loquebantur: id eſt, denarium ſeptem millia, quingenti. Semiſſis vſura in duo membra ſciſſa: in CCL. & CC denarios. qui fiunt vna CCCCL denarii. quod verum eſt. Sed vir & probitate & doctrina inſignis Antonius Auguſtinus Archiepiſcopus Tarraconenſis, quum totum hoc ſaxum interpretaretur, non ſatis ſententiam aſſecutus videtur. Nam illa, quæ mediocriter Latine peritus intelligit, quam præpoſtere accipit! ET. TECTA. PRAESTARI. VOLO. Mens teſtatoris hæc eſt, vt hæc ſarta tecta & bona fide præſtentur ſub conditione propoſita, nempe excuſatione ſeuiratus. qua conditione deficiente, legatum ad Remp. Tarraconenſem transferri vult. At doctiſſimus vir intellexit, quaſi teſtator voluerit liberas ædes ſine mercede iis præſtari, qui ad panegyrin illam ſe conferrent. quæ certe ma-

gna

gna est hallucinatio. Minus assecutus est sententiam eorum: QVOS. HONOR. SEVIRATVS. CONTIGERIT. Ea inquam ne minimum quidem assecutus est. Horum enim sententia est: Ad quos ex ordine contigerit, vt Seuiri Augustales fiant, quia per orbem fiebant. Quos igitur contingebat ex ordine Seuiros Augustales fieri, illi hoc munus detrectare non poterant. Testator autem vult, vt, etiamsi ordo & successio eos vocet ad munus seuiratus, tamen eius muneris excusationem consequantur. Nam honorem quidem seuiratus eos recusare non vult, quoties ex successione ad illud vocabuntur, sed ab oneribus excusari. Sumptus enim magnos eos, qui seuiratu Augustalitatis fungerentur, sustinere testatur Caput ex testamento M. Megonii. in quo testator Reipublicæ Petilinorum vineam suam legat, vt ex semissibus vsuris eius Augustales facilius onera functionis suæ sufferre possint. QVOD. IPSVM. AD. VTILITATEM. REIP. N. PERTINERE. EXISTIMAVI. FACILIVS. SVBITVRIS. ONVS. AVGVSTALITATIS. DVM. HOC. COMMODVM. ANTE. OCVLOS. HABENT. Assisii: P. DECIMIVS. P. L. EROS. MERVLA. MEDICVS. CLINICVS. CHIRVRGVS. OCVLARIVS. VI. VIR. HIC. PRO. SEVIRATV. IN. REMP. DEDIT. HS. ∞ ∞. Videmus hic pro seuiratu collata HS M M. Illud vero leuiusculum videbitur, quod dicam, mihi vero prætereundum non videtur ob id, quod quum leuissimum sit, tanto viro ansam errandi dederit. In inscriptionis initio est ATLECTVS. AB. ANTE. quod est idem quod simpliciter *ante*. vt INANTE apud Propertium nihil aliud est, quam *ante*. Rauennæ saxum:

NEQVE.

NEQVE. AB. ANTE. ALIAM. PONAT. Id est προσώπῳ. Aliter in inſcriptione Romana: FVNDI. HVIVS. DOMINVS. INFANS. HIC. IACET. SIMILIS. DEO. HVNC. ABANTE. OCVLIS. PARENTIS. RAPVERVNT. NYMPHAE. Nam ibi eſt, quod Bibliis Græcis, & Nouo Teſtamento ἀπ᾽ ἐνώπιον. ἀπὸ προσώπου. Sunt & alia ab illo maximo viro aliud agente expoſita, quæ libens omitto. Plinius autem lib. XIIII de vini generibus loquens vſuram ſemiſſem ciuilem, ac modicam vocat. Sed vetuſtiſſima videtur apud Atticos ἔφεκτος, ſiue ſextantalis, quum obolus menſtruus in minam datur. Nam ideo veteres Attici ὀβολοστάτην fœneratorem vocauerunt; quia prima vſura fuit ὀβολὸς ἔμμηνος εἰς μνᾶν. Aliud exemplum ſemiſſis vſuræ in ſaxo Ferentino: HIC. EX. S. C. FVNDOS. CEPONIAN. ET. ROIANVM. ET. MAMIAN. ET. PRATVM. EX. OSCO. AB. R. P. REDEM. LLS. LXX. M. N. Ɔ TINAVIT. R. P. REDDID. EX. QVORVM. REDDITV. DE. LLS. IV. M. CC. QVOD. ANNIS. VI. ID. MAI. DIE. NATAL. SVO. PERPET. DARETVR. PRAESENT. MVNICIP. ET. INCOL. ET. MVLIERIB. CRVSTVL. P. I. &c. Nam IIII. M. CC. LLS ſunt manifeſto ſemiſſis vſura LXX millium ſeſtertium. In luculentiſſimo monimento, quod extat Bergomi in æde S. Benedicti. Ex vſuris legati HS C. N. Teſtator vult erogari -X- CCC inter præſentes: deinde inter propinquos -X- DCCL & tempore parentaliorum -X- CC. & in coronas -X- L. Summa denarii M CCC. Ad ſemiſſes vſuras deſunt CC denarii. Nam HS C M. vel, quod idem eſt, -X- XXV. M. dant ſemiſſium vſurarum nomine -X- M D. Illud vero quis intelligit in eodem marmore? SCHOLAE. VEXILLARIOR.

LARGITVS. EST. LLS. XXXX. N. EX. CVIVS. SVMMAE. REDITV. QVODANNIS. DIE. SS NATALIS. EIVS. ANTE. STATVAM. LECTIST. EX. -X- CCL. PONANT. SPORT. -X- CCL. INTER. PRAESENT. SIBI. DIVID. Reditus, ſiue commodum, aut vſura HS. XL. MILL. id eſt Denariorum M ait eſſe CCL. & CCL -X- id eſt quingentos denarios. Atqui quingenti denarii eſt dimidium totius ſortis. Quæ hæc eſt vſura? vt C dent L?

Τόκος ἐπόγδοος apud Demoſthenem exponitur ab Harpocratione & Suida, quum tres oboli pro tetradrachmo fœneratori dantur. In Mina ſunt tetradrachma XXV. proinde in minam redeunt fœneratori oboli LXXV, quod eſt ἐπόγδοον τῆς μνᾶς, octaua pars Minæ, quemadmodum triobolum eſt octaua pars tetradrachmi. Quod ſi vſura eſt menſtrua, anno vertente fœnus æquatur drachmis CL. Eſt autem nauticum fœnus. Quare vna mina, quæ in ſortem data erat, ſeſqui minam commodi lucrabitur. Ita pro vna mina, duæ cum ſemiſſe fœneratori reſtituentur, quum nauis ex negotiatione redierit. Sed non ita eſt. Nauticum fœnus erat diarium, non menſtruum; item τὸ ἐπόγδοον in minam dabatur, non in τετράδραχμον. Itaque in ſingulas minas annui debebantur oboli M LXXX, quæ erant drachmæ CLXXX. Xenophon περὶ προσόδων 538, 43. ᾧ μὲν γὰρ ἂν δέκα μναῖ εἰσφορὰ γένηται, ὥσπερ ναυτικὸν σχεδὸν ἐπίπεμπτον αὐτῷ γίνεται τριώβολον τῆς ἡμέρας λαμβάνοντι. ᾧ δέ γε ἂν πέντε μναῖ, πλεῖον, ἢ ἐπίτριτον. Ex decem minis capientem triobolum diurnum ait lucrifacere quintam partem ſortis. Et ſane CLXXX drachmæ ſunt quinta pars decem minarum, & præterea $\frac{1}{9}$. Sed verum non eſt, quod ait, eaſdem

easdem CLXXX drachmas esse plusquam tertiam partem quinque minarum. Hoc verum erat, si CLXXX esset plusquam tertia pars τῶν D.

Τόκος ἐπίτριτος. Trientale fœnus, duo oboli menstrui. Isæus κατὰ Καλλιφῶντος. ἑξακοσίαις δραχμαῖς ἐπιτρίτοις: *sexcentis drachmis trientali fœnore occupatis*: quæ fiunt annuæ XXIIII drachmæ. Τρίτον ἑκατοστῆς in Iure Constantinopolitano.

Vsuræ bessalis, qui δίμοιρος τόκος in Iure Orientali dicitur, exemplũ habes l. XXVI. D. Mandati. τόκον ἑκάστης μνᾶς ἑκάστου μηνὸς ὀβολοὺς τέσσαρας. quaterni oboli menstrui in minam. octeni denarii annui in minam.

Vsuræ dextantalis, qui potest dici τόκος ἐπιδέκατος, exemplum extat in lapide agri Bergomatis. M. CARBASVS. PATIENS. DEDIT. XXX. ET. PROFVNDI. DE. VSVRIS -X- III. QVOT. SI. IVVENTATES. EIVS. NEGLEXERINT. FILIO. EIVS. RETERE. DEBEBVNT. XXX. AVT. SIQVIS. HERES. FVERIT. Intelligere debemus triginta denaria, hoc est triginta millia denarium, quæ pariunt tria denaria, id est tria millia denarium. quod manifesto est fœnus dextantale. Nam quæ ratio est centum ad decem, eadem est triginta millium ad tria millia.

Vsuræ sesqualteræ, hoc est XVIII in C. Canon XVII. Nicenus vocat ἡμιολίας ἀπαιτεῖν. Item Canon IIII Laod.

In Collectaneis Gruterianis MXC. 21. QVI. HS. XII. REIPVBLICAE. IVLIENSIVM. QVOD. AD. HS XXXX. VSSVRIS. PERDVCERETVR. TESTAMENTO. RELIQVIT. Vult testator tandiu penes Remp. legatum consistere, quo ad ex vsuris, sors, quæ erat

XII sestertia, perueniat ad XL sestertia. Ponamus XII sestertia vnciario fœnori locata. XII millia sestertium sunt III millia denarium:& XL millia sestertium sunt decem millia denariũ. Ita Respublica hoc casu lucrabitur VII millia denariũ. Vsura vero annua centesima duodecim millium sestertium sunt denarii CCCLX, qui in VII millia denarium distributi dabunt annos XIX, dies Iulianos CLXII. S. Tot annos & tot dies legatum manebit penes Rempublicam:& postea ad heredes redibit, aut ad quos testator id pertinere voluerit. Et hoc quidem in vnciario fœnore. Aliter dicendum, si aliæ vsuræ fuerint: quod & puero patet.

Apud Senecam de ira, III cap. XXXV. mentio millesimæ vsuræ, quæ est decima pars centesimæ. hoc est χαλκοῖ δ ʹ In decem mensibus drachma.

In testamento Græco tabulæ marmoreæ, quæ extat Neapoli: ΧΕΙΛΙΑ. ΚΑΙ. ΔΙΑΚΟΣΙΑ. ΔΕΙΝΑΡΙΑ. MCC Denarii legantur, aut constituuntur in tutelam sacrorum quorundam. Eorum MCC denariorum fœnus est ΔΕΙΝΑΡΙΑ. ΔΙΑΚΟΣΙΑ. ΠΕΝΤΗΚΟΝΤΑ. CCL Denarii. quod immane fœnus est. Sunt enim χαλκοῖ annui deni in drachmam, siue denarium. Nam CCL denarii sunt χαλκοῖ XII M. At sors sunt denarii MCC. Ergo deni æreoli, siue χαλκοῖ, pariunt denarium vnum. Propterea & χαλκῶν & χαλκολόγων, qui χαλκοῦς a debitoribus nomine vsuræ colligebant, mentio fit in eadem eleganti tabula: Τοὺς δὲ χαλκοῦς οἱ δεδανεισμένοι καταφερέτωσαν τῇ ἑβδόμῃ τοῦ Πανθεῶνος μηνὸς ἱσταμένου εἰς ἀγαρρὶν πληθύος.

Velleius scribit sestertium septies millies depositum

ſitum à C. Cæſare ad ædem Opis occupatum ab Antonio. Idem Cicero non ſemel obiicit Antonio in Philippicis. Plutarchus ridicule eam ſummam interpretatur τετρακισχίλια τάλαντα in Antonio: Ἡ τε γυνὴ Καλπουρνία πεισθεῖσα χρημάτων τὰ πλεῖστα κατέθετο πρὸς αὐτὸν ἐκ τῆς οἰκίας, εἰς λόγον τὰ σύμπαντα τετρακισχιλίων ταλάντων. In Cicerone dixit δισχιλίας πεντακοσίας μυριάδας. Prior ſumma ſunt 24000000 drachmæ, poſterior 25000000. Vtraque immane quantum ſeſtertium ſepties millies excedit, quæ ſunt tantum 17500000 drachmæ. hoc eſt: δισχίλια ἐννεακόσια ἑπτακαίδεκα τάλαντα, μναῖ εἴκοσι: nempe Scutatorum Franciæ Solatorum milliones duo, millia quadringenta quinquaginta octo, trecenti triginta tres, cum triente.

Suetonius Caligula XXXVII, in fine: *Totumque illud Tiberii Cæſaris vicies ac ſepties millies* LLS *non toto vertente anno abſumpſit*. Sunt ſeſtertii 2700000000: denarii 675000000. hoc eſt ἑξηκονταεπτακισχίλιαι πεντακόσιαι μυριάδες. Milliones quinque, ſexcenta viginti quinque millia Scutatorum Franciæ Solatorum. vel πέντε μυριάδες μυριάδων, ἑπτακισχίλιαι, πεντακόσιαι. Apud Dionem LVIII: Πέντε γοῦν μυριάδας μυριάδων, καὶ πεντακοσίας καὶ πεντακισχιλίας, ὡς δ' ἕτεροι, ὀκτώ τε, καὶ δισχιλίας, καὶ πεντακοσίας τεθησαυρισμένας εὑρὼν οὐδὲ ἐς τὸ τρίτον ἔτος μέρος ἀπ' αὐτῶν τι διέσωσεν. Prior ſumma concordaret cum Suetonio, ſi pro πεντακισχιλίας legeretur ἑπτακισχιλίας. Idem error a nobis animaduerſus in Plutarchi Cæſare. vbi πεντακόσιαι πεντήκοντα perperam pro ἑπτακόσιαι πεντήκοντα excuſum eſt.

Martialis: *Amphora vigeſſi, modius datur ære quaterno.* id eſt, Amphora quinis ſeſtertiis, mo-

dius singulo datur. Duo hic miramur. prius, quod quum posset dicere *asse quaterno*, maluit dicere *are quaterno*, quum æs nunquam nummũ vnum significet, sed stipem & collectionem; neque possit dici *are quaterno*, vt neque dicimus *pecunia quaterna*. Deinde, quod tanta vilitas annonæ fuerit, vt modius quaternis assibus, id est nummo sestertio, daretur.

In Panegyrico Eugenii, de Mænianis Scholarum Augustodun. *Salarium me liberalissimi Principes ex huius Reip. viribus in* SEXCENTIS *millibus nummum accipere iusserunt: non quod non amplius tribuere commodis meis vellent, in quem multo maiora tam prius, quam postea, præmia contulerunt: Sed vt* TERCENA *illa sestertia, quæ sacra memoria magister acceperam, in honore priuati huius magisterii addita pari sorte geminarent.* Sexcenta sestertia sunt centum quinquaginta denarium millia. qui sunt Solati solidi duodecim millia quingenti. An credemus stipendium magistri fuisse?

Herodotus libro III, 126, 127, numerans tributa, quæ a gentibus Dario pendebantur, totum regnum Persarum εἰς νομοὺς κ' diuidit, in præfecturas XX. ex nouem & decem illis præfecturis, secundum dinumerationem eius, consurgunt VII M. DC. quæ ipse dicit esse IX M. D.XL. Rursus ex CCCLX talentis scobis seu ramenti auri terdecies multiplicatis consurgere Talenta argenti IIII M. DC. LXXX. quod verum est. quæ cum IX M DCXL composita fiunt XIIII M. CC XX Talenta argenti. Atqui ille dicit esse XIIII M. D. LX. Ita nihil prorsus certi ex eius rationibus elici potest. Nam fuerunt tantum talenta XII M. CC. LXXX (aureorum Solatorum 7368000.)

7368000.) In multis aliis deprehendimus illum hallucinari.

Domus Crassi viri Consularis empta est a Cicerone tricies quinquies sestertio. hoc est scutis Solatis Francicis 72916 $\frac{2}{3}$. Quæ profecto immanis summa est. Paulus Manutius Epistola VI. Cic. lib. V. exponit eam summam centum quinque scutatorum millibus. Quid habebat in animo Manutius, quum ea scriberet?

Ex vetusto Codice Bibliothecæ Budensis producit vir doctiss. Ioachimus Camerarius Matthæi XXI. Ἡ λίτρα ἔχει οὐγγίας ιϛ'. Ἑβραῖοι δὲ τὴν οὐγγίαν μερίζοντες ἄλλοις ὀνόμασιν αὐτὴν κεκλήκασιν. Τὸ γὰρ ἥμισυ τῆς οὐγγίας στατῆρα ἐκάλεσαν, διὰ τὸ ἐξ ἀμφοτέρων τοῦ ζυγοῦ τὰς πλάστιγγας ἰσορροπεῖν, τοῦ ἡμίσεως τῆς οὐγγίας ἐν ἑκατέροις τοῖς μέρεσιν ἐπιτιθεμένου. ὅθεν τῇ ἰσορροπίᾳ τοῦ κανόνος, καὶ τὴν τοῦ ζυγοῦ ἰσότητα, Στατὴρ ἐκλήθη. ἔχει δὲ ὁ στατὴρ ἥμισυ τῆς οὐγγίας, σίκλους δύο. Πάλιν δὲ τὸ Σίκλον, ὅ ἐστιν ἥμισυ τοῦ στατῆρος, τέταρτον τῆς οὐγγίας, ἔχει λεπτὰ κ'. τὸ δὲ λεπτὸν * ὁλκῆς μιᾶς ἐστὶ δέκατον, ὄγδοον τῆς οὐγκίας. παρά ποιεῖ δὲ καὶ ὀβολὸς καλεῖται. ἐδίδου δέ τις δύο ὀβολοὺς, καὶ ἐλάμβανεν ἄρτον, ἢ ἕτερόν τι πρὸς διατροφήν. Διὸ ἐν Ἱεροσολύμοις ἐν τῷ ναῷ, οἱ κερματισταὶ ἐκαθίζοντο, οἱ καλούμενοι κολλυβισταὶ, ὧν κατέστρεψεν ὁ Κύριος τὰς τραπέζας, οἵτινες τὸ κληθὲν νόμισμα παρὰ τοῖς βασιλεῦσιν (ἀργύρεος δὲ καλούμενος διὰ τὸ ἐξ ἀργυρίου τότε τετύφθαι εἰκόνα ἔχων βασιλικὴν) μέγα μὲν εἶναι τῷ χαράγματι καὶ τῇ ὁλκῇ, ὃ ἐκλήθη ἀργυροῦς, ὥστε ἔχειν αὐτὸν δηνάρια ϛ', ἕκαστον δὲ δηνάριον ἔχειν ἀσσάρια ζ [ξ'] τὸ δὲ ὑποφερόμενον ἀργύρεον, καὶ μὴ δυνάμενον ἀγοράζειν ἄρτον ἢ λάχανον, ἤ τι τῶν βραχυτίμων, διδόναι τῷ κολλυβιστῇ τὸ μέγα ἀργύριον, καὶ ἀναλύειν αὐτὸ εἰς βραχύτητα [βραχύτατα] ἤτοι δηνάρια καὶ ἀσσάρια, κερματίζειν αὐτὸ, τοῦτ' ἔστι κολλυβίζειν. ὅθεν

καὶ κερματιϛαὶ καὶ κολλυβιϛαὶ κέκλωνται οἱ τραπεζῖται.

Exagium. Inde *saggio* pro minuta moneta, cuius Polus Venetus & alii Itinerarii libri meminerunt.

Glossæ: Ὀρφανικοὶ τόκοι. ἀπὸ ἑκατοϛῆς τρίτης. Vsuræ pupillares. puto obolos VIII menstruos. Compositus est enim hic τόκος ἐκ τόκου ἐπιτρίτου, καὶ τόκου ἑκατοϛῆς.

Velleius de C. Curione: *Hic primo pro Pompeii partibus, id est, vt tunc habebatur, pro Republica, mox simulatione contra Pompeium & Cæsarem, sed animo pro Cæsare stetit. Id gratis, an accepto centies* HS *fecerit, vt accepimus, in medio relinquimus.* At Valerius Maximus lib. IX, cap. I, sectione VI *sexcenties sestertium*, non *centies*. Quin etiam turbat Seruius VI. Æneid. VENDIDIT HIC AVRO PATRIAM. *Etiam*, inquit, *hæc licet generaliter dicantur, habent tamen specialitatem. Nam Lasthenes Olynthum Philippo vendidit: Curio Cæsari viginti septem millibus sestertiis Romam.* Locus perplexus, vnde extricare me non possum.

Heautontimorumeno Act. III. Scena III. *Huic drachmarum hæc argenti mille dederat mutuum.* Infra: *Post daturum mille nummum.*

Denarius vetus Romanus fuit fere LXXX speltarum, quot vetus Drachma Attica, quam Solon quadrante imminuit. Compara cum Tetradrachmis T. Liuii.

Paracharax imum apud Cassianum legitur, adiectiuum, (vt *Parach araximum numisma.*) pro quo Ciacconius legit *paracharachmum*, collat. I. cap. XX. XXI. XXII. *paracharaxi mum numisma.* At Ciacconius *paracharagmon*; & *paracharagmis.* male. Παραχαραγμὸς est adulteratio monetæ, nō au-

tę m

tem moneta falsa. Legitur apud Origenem Homil. III. in Leuit. & Homil. III. in Psalm. XXXVI, *Pecunia extra monetam formata*. hoc est, ἔξω τοῦ ἀργυροκοπείου κεχαραγμένη. At Ciacconius putat in Græco fuisse παράχαραγμα. Non intellexit, quid sit *Moneta*. Præterea nummus potest cudi extra monetam bonus, & non παρακεχαραγμένος. Moneta tria significat: τὸ ἀργυροκοπεῖον, vt hic. Τὸ χάραγμα Iuuenali. Hieronym. ad Miner. & Alexandrum: *Vt si quis nummus adulter est, & figuram Cæsaris non habet, nec signatus est moneta publica, reprobetur*. exemplar Plinio lib. 33. cap. 9: *Falsiq; denarii spectatur exemplar*. Tertio est nummus ipse.

FINIS.

RERVM ET VERBORVM MEMORABILIVM INDEX.

A.

B.

C.

D.

E.

F.

G 5 Fœnus

N.

Toties

FINIS.